

Національний університет «Львівська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КРУЧІНІНА ОКСАНА ЮРІЇВНА

УДК 061.2:327.3:341.215.2(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

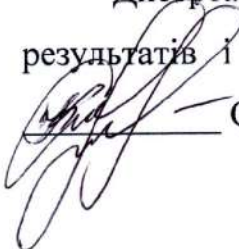
**МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ:
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

291 – міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

29 – міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 О. Ю. Кручиніна

Науковий керівник: **Дорош Леся Олексіївна**, кандидат політичних наук,
доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Кручиніна О. Ю. Міжнародні неурядові організації у забезпеченні миру та безпеки: інституціональний та функціональний виміри. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 – «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2021.

Глобальний розвиток характеризується безперервними трансформаціями, наслідком яких є постійні зміни в станах співпраці та/чи конфлікту між учасниками міжнародних взаємодій, зокрема й внаслідок їхніх різноманітних реакцій на глобальні безпекові виклики та загрози. У цьому контексті формування ефективної системи міжнародної безпеки в третьому тисячолітті є найактуальнішим викликом для сучасної людської цивілізації і в світлі її збереження загалом, і для забезпечення стабільного функціонування окремих держав та інших учасників міжнародних відносин. На жаль, у сучасному світі довгостроковий мир є недосяжною метою для міжнародного співтовариства, відтак вкрай гостро постає питання формування та функціонування ефективної і всеосяжної системи міжнародної безпеки на регіональному та глобальному рівнях.

З огляду на це сучасна система міжнародних відносин, переживаючи постійні геополітичні зміни, спровоковані надшвидким інформаційним розвитком, а також довготривалі міжнародні конфлікти, все більше потребує якісно нових підходів до вирішення проблем у сфері забезпечення миру та безпеки, що, безперечно, активізує та мобілізує міжнародне громадянське суспільство. Отож структура міжнародної політики стрімко ускладнюється, позаяк значну роль починають відігравати недержавні актори, особливе місце серед яких посідають міжнародні неурядові організації. Необхідність створення та активізації їхньої діяльності зумовлено ускладненням глобальних комунікацій у міжнародному співтоваристві, а також потребою застосування останніх як певного засобу інформаційного обміну між державами.

На сучасному етапі розвитку глобального громадянського суспільства неурядові організації, як його вагомі складники, вважають реальним та дієвим інструментом впливу на наявну систему міжнародних відносин. Тому все більшу наукову зацікавленість у дослідників викликає саме розширення сфер діяльності та функціонування міжнародних неурядових організацій у сучасній системі міжнародних відносин. Проте незважаючи на існування значної кількості наукових праць, де проаналізовано сутність, специфіку роботи та роль міжнародних неурядових організацій у різних сферах їхнього функціонування, у вітчизняній літературі досі недостатньо висвітлено досягнення неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки крізь призму інституціонального і функціонального вимірів їхньої діяльності. Вивчення впливу міжнародних неурядових організацій на підтримання миру та безпеки набуває особливої актуальності в контексті сучасних державотворчих та інтеграційних процесів в Україні. Йдеться про те, що наша країна зіткнулась із значною кількістю безпекових викликів і змушена давати відповідь на анексію та окупацію своїх територій, а також здійснювати масштабні соціально-економічні та політичні перетворення, а громадяни України мають бути готовими до нових форм політичної активності, у тому числі міжнародної.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, означено мету та завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано наукову новизну, виокремлено методологічний інструментарій, окреслено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, висвітлено попередню апробацію результатів дослідження та описано структуру роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки» з'ясовано стан вивчення теми та джерельну базу дослідження проблеми функціонування міжнародних неурядових організацій та їхньої діяльності, спрямованої на досягнення миру та безпеки. Проаналізовано концептуально-теоретичні основи та методологічний інструментарій виявлення ролі міжнародних неурядових організацій у підтримці миру та безпеки в міжнародній системі.

У другому розділі «Роль неурядових організацій у системі міжнародних відносин: безпековий контекст» розкрито сутність і специфіку діяльності міжнародних неурядових організацій, визначено критерії їхньої класифікації і на цій основі здійснено систематизацію миротворчих та безпекових неурядових організацій, а також охарактеризовано міжнародно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій.

У третьому розділі «Інституціональні особливості діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері досягнення миру та безпеки» здійснено аналіз інституціональної специфіки діяльності миротворчих і безпекових міжнародних неурядових організацій та на основі цього виокремлено інституціональний механізм їхнього ефективного функціонування; висвітлено безпекову взаємодію міжнародних неурядових організацій з іншими міжнародними акторами для гарантування миру та безпеки.

У четвертому розділі «Миротворчий та безпековий потенціал діяльності міжнародних неурядових організацій: глобальний та національний аспекти» досліджено функціональний вимір цих інституцій шляхом визначення функцій та форм діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню; акцентовано увагу на перевагах та недоліках залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, а також запропоновано рекомендації щодо підвищення їхньої ефективності в процесі врегулювання військового конфлікту на Сході України.

У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Констатовано, що міжнародні неурядові організації виступають сьогодні новими суб'єктами міжнародних відносин, реалізуючи глобальні завдання суспільства в політичній, економічній, правовій, соціальній, культурній та інших сферах і впливаючи на динаміку розвитку світового співтовариства. Визначено, що однією з найвизначніших особливостей системи сучасних міжнародних відносин є зростання кількості неурядових організацій, які творять складні мережі та забезпечують зв'язки між людьми в усьому світі. Зазначено, що на ефективність

реалізації громадянських ініціатив на глобальному рівні впливає, власне, наявність глобальної мережі міжнародних неурядових організацій.

На основі наукових підходів до трактування «громадянського суспільства» та «глобального громадянського суспільства» зроблено підсумок, що міжнародні неурядові організації є визначальними елементами глобального громадянського суспільства. Наголошено, що дослідження міжнародних неурядових організацій у розрізі функціонального виміру є диференційованим залежно від конкретної сфери їхньої діяльності. Також констатовано, що сфера миру та безпеки є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин, адже сучасні держави не здатні самотужки протистояти викликам та загрозам глобального світу.

Запропоновано поняття «міжнародної неурядової організації», під яким розуміємо особливу форму об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створену на основі установчих документів, зареєстровану відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав.

Систематизовано безпекові та миротворчі міжнародні неурядові організації, відповідно до сфери їхньої діяльності виокремлено три групи: миротворчі, інформаційно-аналітичні інституції, безпекові. Уточнено, що нормативно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій здійснюється в розрізі двох рівнів: міжнародно-правове регулювання та саморегулювання.

Дослідження інституціонального виміру дало змогу виявити характерні риси інституціональної структури, завдяки чому розроблено інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки. Констатовано, що міжнародна неурядова організація, як і будь-який суб'єкт міжнародних відносин, оточена певним інституціональним середовищем, без якого не спроможна функціонувати. Проаналізовано дві моделі взаємодії міжнародних неурядових організацій з урядами та міжурядовими організаціями: перша модель передбачає пряму взаємодію між неурядовою

організацією та урядом; друга модель реалізується опосередковано через донорську організацію, в ролі якої можуть виступати будь-яка міжурядова організація, суспільний чи приватний фонд.

Комплексний аналіз функціонального виміру міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки дав змогу виокремити їхні функції та охарактеризувати відповідні форми роботи, які здійснюють міжнародні неурядові організації з метою вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню. На основі аналізу діяльності міжнародних неурядових організацій, які залучені до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, виокремлено переваги та недоліки їхньої роботи. На підставі розгляду реальних програм та проєктів міжнародних неурядових організацій розроблено рекомендації щодо ефективного залучення їх до врегулювання військового конфлікту в Україні. Вперше запропоновано інструменти, які доцільно використовувати міжнародним неурядовим організаціям під час вирішення безпекових та миротворчих проблем в Україні.

З практичного погляду матеріали дисертації сприятимуть підвищенню ефективності функціонування міжнародних неурядових організацій під час їхнього залучення до вирішення сучасних викликів у сфері миру та безпеки і запобігання їм. Висновки дослідження можуть бути використані для розроблення рекомендацій щодо ефективного залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення російсько-українського військового конфлікту, що зрештою сприятиме більш ефективному врегулюванню миротворчих та безпекових проблем в Україні. Окрім того, висновки та положення дисертації можуть бути застосовані під час опрацювання нових редакцій «Стратегії національної безпеки України», а також підготовки наукових праць, навчальних посібників та спецкурсів з політичних наук, зокрема під час розроблення та викладання спецкурсу «Міжнародні неурядові організації», а також у навчальному процесі на філософських, соціологічних та юридичних факультетах вишів під час читання курсів «Політологія», «Міжнародні організації», «Теорія міжнародних відносин» тощо.

Наголошено на особливій ролі міжнародних неурядових організацій у досягненні миру та безпеки, запобіганні та вирішенні конфліктів на міждержавному і внутрішньодержавному рівнях. Зазначено, що з інституціонального та функціонального поглядів активність таких міжнародних акторів є важливою для вирішення безпекових проблем, зокрема й для досягнення стійкого миру та відновлення територіальної цілісності України.

Ключові слова: міжнародна неурядова організація, неурядова організація, мир, безпека, міжнародна безпека, небезпека, міжнародний актор, держава, ООН, громадянське суспільство, захист прав людини, Україна, міжнародний конфлікт, російсько-український конфлікт.

ABSTRACT

Kruchinina O. Yu. International Non-Governmental Organizations for Peace and Security: Institutional and Functional Dimensions. – Qualificative research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in the Specialty 291 – «International Relations, Public Communications and Regional Studies». – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2021.

Global development is characterized by continuous transformations, that result in constant changes in the states of cooperation and / or conflict between the participants of international interactions, as a result of their different responses to global security challenges and threats in particular. In this context, the formation of an effective system of international security in the third millennium is the most pressing challenge for modern human civilization, both in light of its preservation in general, and to ensure the stable functioning of individual states likewise other actors in international relations. Unfortunately, long-term peace is an unattainable goal for the international community in contemporary world. Therefore, the formation and functioning of an effective and

comprehensive system of international security at the regional and global levels is utmost acute issue nowadays.

Experiencing constant geopolitical changes provoked by rapid information development, alongside with long-term international conflicts, the modern international relations system lacks qualitatively new approaches to solving problems in the field of peace and security. Undoubtedly, the international civil society is intensified and mobilized by this. Therefore, the structure of international politics is rapidly becoming more complicated, as non-state actors are beginning to play a significant role in it. The special place among those is occupied by international non-governmental organizations. The need to create and intensify their activities is predetermined by the complexity of global communications in the international community, and the need to use the latter as a mean of information exchange between states.

At the present stage of development of global civil society, non-governmental organizations, as its important components, are considered a real and effective tool to influence the existing system of international relations. Therefore, the growing scientific interest of researchers is towards the expansion of the spheres of activity and functioning of international non-governmental organizations in the modern system of international relations. However, despite the existence of a significant number of scientific papers analyzing the nature, specifics and role of international NGOs in various areas of their functioning, the national literature still does not sufficiently cover the achievements of NGOs in peace and security through the prism of institutional and functional dimensions of their activities. The study of the influence of international non-governmental organizations on the maintenance of peace and security becomes especially relevant in the context of modern state-building and integration processes in Ukraine. The point is that our country is facing a significant number of security challenges and is forced to respond to the annexation and occupation of its territories, as well as to carry out large-scale socio-economic and political transformations, and Ukrainian citizens must be ready for new forms of political activity, including international.

In the introduction the relevance of the topic is justified, defines the purpose and objectives; the object and subject of research are defined; scientific novelty is formulated;

methodological tools are identified; the theoretical and practical significance of the results are outlined; the preliminary approbation of the research results is highlighted; and the structure and volume of the work are presented.

In the first chapter entitled “Theoretical and Methodological Principles of Research of International Non-Governmental Organizations in the Field of Peace and Security”, the state of study of the topic and the source base of research on the functioning of international non-governmental organizations and their activities aimed at achieving peace and security are revealed. The conceptual and theoretical foundations and methodological tools for identifying the role of international non-governmental organizations in maintaining peace and security in the international system are analyzed.

In the second chapter entitled “The Role of Non-Governmental Organizations in the System of International Relations: Security Context”, the essence and specifics of international non-governmental organizations are revealed, the criteria for their classification are defined; on this basis peacekeeping and security non-governmental organizations are systematized.

The third chapter “Institutional Features of International Non-Governmental Organizations in the Field of Peace and Security” analyzes the institutional specifics of peacekeeping and security international non-governmental organizations and on this basis identifies the institutional mechanism for their effective functioning; highlights the security interaction of international non-governmental organizations with other international actors to ensure peace and security.

The fourth chapter entitled “Peacekeeping and Security Potential of International Non-Governmental Organizations: Global and National Aspects” examines the functional dimension of these institutions by defining functions and forms of activity of international non-governmental organizations in resolving modern international conflicts and preventing their occurrence; emphasis is placed on the advantages and disadvantages of involving international non-governmental organizations in solving peacekeeping and security problems in Ukraine, and recommendations for improving their effectiveness in resolving the military conflict in eastern Ukraine are proposed.

The conclusions summarize the main results of the study.

It is stated that today international non-governmental organizations are new subjects of international relations, realizing the global tasks of society in the political, economic, legal, social, cultural and other spheres and influencing the dynamics of the world community. It is determined that one of the most significant features of the system of modern international relations is the growing number of non-governmental organizations that create complex networks and provide connections between people around the world. It is also noted that the effectiveness of the implementation of civic initiatives at the global level is influenced, in fact, by the presence of a global network of international non-governmental organizations.

Based on scientific approaches to the interpretation of "civil society" and "global civil society", it is concluded that international non-governmental organizations are the defining elements of the global civil society. It is emphasized that the study of international non-governmental organizations in terms of functional dimension is differentiated depending on the specific area of their activities. It was also stated that the sphere of peace and security is one of the highest priorities in the system of international relations, as modern states are not able to face the challenges and threats of the global world on their own.

The concept of "international non-governmental organization" is proposed, which means a special form of association of civil society representatives from around the world, created on the basis of constituent documents, registered in accordance with the national legislation of one state principles, usually founded by private or non-state legal entities, and its activities comply with the principles and norms of international law, do not pursue a commercial purpose and take place on the territory of at least two states.

Security and peacekeeping international non-governmental organizations are systematized, according to the sphere of their activity three groups are distinguished: peacekeeping, information-analytical institutions, security. It is specified that the normative-legal regulation of the activity of international non-governmental organizations is carried out in the context of two levels: international legal regulation and self-regulation.

The study of the institutional dimension made it possible to identify the characteristic features of the institutional structure, thanks to which an institutional mechanism for the effective functioning of an international non-governmental organization in the field of peace and security has been developed. It is stated that an international non-governmental organization, like any subject of international relations, is surrounded by a certain institutional environment, without which it is unable to function. Two models of interaction of international non-governmental organizations with governments and intergovernmental organizations are analyzed: the first model provides for direct interaction between a non-governmental organization and a government; the second model is implemented indirectly through a donor organization, which can be any intergovernmental organization, public or private fund.

A comprehensive analysis of the functional dimension of international non-governmental organizations in the field of peace and security has made it possible to identify their functions and characterize the relevant forms of work carried out by international non-governmental organizations to resolve international conflicts and prevent their occurrence. Based on the analysis of the activities of international non-governmental organizations involved in solving peacekeeping and security problems in Ukraine, the advantages and disadvantages of their work are highlighted. According to the review of real programs and projects of international non-governmental organizations, recommendations have been developed for their effective involvement in the settlement of the military conflict in Ukraine. For the first time, tools have been proposed that should be used by international non-governmental organizations in addressing security and peacekeeping issues in Ukraine.

From a practical point of view, the dissertation materials will help increase the efficiency of international non-governmental organizations while involving them in solving and preventing current challenges in the field of peace and security. The findings of the study can be used to develop recommendations for the effective involvement of international non-governmental organizations in resolving the Russian-Ukrainian military conflict, which will ultimately contribute to a more effective settlement of peacekeeping and security issues in Ukraine. In addition, the conclusions and provisions of the

dissertation can be used in the development of new editions of the "National Security Strategy of Ukraine", as well as the preparation of scientific papers, textbooks and special courses in political science, in particular during the development and teaching of special courses "International Non-Governmental Organizations», and also in the educational process at the philosophical, sociological and legal faculties of universities during the reading of the courses "Political Science", "International Organizations", "Theory of International Relations", etc.

The special role of international non-governmental organizations in achieving peace and security, preventing and resolving conflicts at the interstate and domestic levels is emphasized. It is noted that from the institutional and functional point of view, the activity of such international actors is important for solving security problems, in particular for achieving lasting peace and restoring the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: international non-governmental organization, non-governmental organization, peace, security, international security, danger, international actor, state, UN, civil society, protection of human rights, Ukraine, international conflict, Russian-Ukrainian conflict.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хар О. Ю. Особливості інституалізації міжнародних неурядових організацій та їх взаємодії з міжнародними урядовими організаціями // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 2 (49). С. 62–66.

2. Хар О. Ю. Інституційна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру і безпеки // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2019. № 27. С. 116–123.

3. Хар О. Ю. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій // Регіональні студії: наук. журн. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2020. № 20. С. 131–136.

4. Хар О. Ю. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій при вирішенні та попередженні міжнародних конфліктів сучасності // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2020. № 32. С. 166–172.

*Стаття, що опублікована у науковому фаховому виданні України,
яка входить до наукометричних баз даних:*

5. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості // Регіональні студії: наук. журн. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2019. № 18. С. 94–99.

Статті, що опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Khar O. The role of international non-governmental organizations in the promotion of peace and security: intermediary and preventive functions // European political and law discours. Vol. 7. Issue 2. 2020. P. 7–12.

7. Khar O. The options for coordinating NGOs' efforts with other international actors: the security dimension // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Vol. VIII (40). Issue 232. 2020. P. 70–73.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Хар О. Ю. Місце неурядових організацій у сучасних міжнародних відносинах: безпековий вимір // Людське співтовариство: Актуальні питання наукових досліджень: зб. тез наук. робіт сучасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15–16 лют. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 107–111.

9. Хар О. Ю. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на

розвиток сучасної цивілізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 22–23 лют. 2019 р.). Львів, 2019. С. 92–97.

10. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій // Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 106–111.

11. Хар О. Ю. Ключові функціональні особливості міжнародних неурядових організацій // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 січ. 2020 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2020. С. 97–101.

12. Хар О. Ю. Особливості правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (31 січ. – 1 лют., 2020 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2020. С. 88–94.

13. Хар О. Ю. Посередницькі функції неурядових організацій при вирішенні міжнародних конфліктів // Актуальні проблеми міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26 берез. 2020 р.). Львів: НУ ЛП, 2020 р. С. 93–97.

14. Хар О. Ю. Превентивна дипломатія: особливості діяльності міжнародних неурядових організацій // Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (6–7 листоп. 2020 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2020. С. 90–96.

15. Хар О. Ю. Неурядові інституції: посередництво під час конфліктних ситуацій // Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовт. 2020 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 85–88.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ	29
1.1. Стан вивчення теми та джерельна база дослідження проблеми функціонування міжнародних неурядових організацій у сфері досягнення миру та безпеки	29
1.2. Концептуально-теоретичні основи та методологія дослідження ролі міжнародних неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки в міжнародній системі	39
Висновки до розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: БЕЗПЕКОВИЙ КОНТЕКСТ	60
2.1. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій	60
2.2. Типи міжнародних неурядових організацій у сфері миру та безпеки у рамках загальної класифікації міжнародних неурядових організацій	69
2.3. Міжнародно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій.....	78
Висновки до розділу 2	87
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ДОСЯГНЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ	91
3.1. Інституціональна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки	91

3.2. Безпекова взаємодія міжнародних неурядових організацій з іншими міжнародними акторами: варіанти координації зусиль	105
Висновки до розділу 3	125

РОЗДІЛ 4. МИРОТВОРЧИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....129

4.1. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності	129
--	-----

4.2. Переваги та виклики залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні	160
--	-----

Висновки до розділу 4	180
------------------------------------	-----

ВИСНОВКИ	187
-----------------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
---	-----

ДОДАТКИ	227
----------------------	-----

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НУО – неурядові організації

МНУО – міжнародні неурядові організації

ММУО – міжнародні міжурядові організації

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЕКОСОП ООН – Економічна й Соціальна Рада Організації Об'єднаних Націй

ЄС – Європейський Союз

СБ – Світовий банк

СОТ – Світова організація торгівлі

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ЮНІСЕФ – Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй

РБ – Рада Безпеки

ЄМФ – Європейська Молодіжна Фундація

МКЧХ – Міжнародний Комітет Червоного Хреста

МГП – Міжнародне гуманітарне право

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми. Глобальний розвиток характеризується безперервними трансформаціями, наслідком яких є часті зміни в станах співпраці та/чи конфлікту між учасниками міжнародних взаємодій, зокрема й внаслідок їхніх багатогранних реакцій на глобальні безпекові виклики та загрози. У цьому контексті формування ефективної системи міжнародної безпеки в третьому тисячолітті є найактуальнішим викликом для сучасної людської цивілізації не лише щодо її збереження, а й щодо забезпечення стабільного функціонування окремих держав та інших учасників міжнародних відносин. На жаль, у сучасному світі довгостроковий мир є недосяжною метою для міжнародного співтовариства, відтак вкрай гостро постає питання формування та підтримки ефективної та всеосяжної системи міжнародної безпеки.

З огляду на це сучасна система міжнародних відносин, переживаючи постійні геополітичні зміни, спровоковані надшвидким інформаційним розвитком, а також довготривалі міжнародні конфлікти, дедалі більше потребує якісно нових підходів до вирішення проблем для досягнення миру та безпеки, що, безумовно, активізує та мобілізує міжнародне громадянське суспільство. Тому структура міжнародної політики на початку XXI ст. стрімко ускладнюється, значну роль у ній починають відігравати недержавні актори, особливе місце серед яких посідають міжнародні неурядові організації.

На сучасному етапі розвитку глобального громадянського суспільства неурядові організації, як його вагомі складники, вважають реальним та дієвим інструментом впливу на наявну систему міжнародних відносин. Вони є продуктом суспільних дій, тобто організованою відповіддю об'єднань людей на ті чи ті події (поза діяльністю традиційних державних структур). Очевидно, що в умовах постійних міжнародних конфліктів вирішення такого надважливого завдання, як гарантування всеохопного миру та безпеки, є пріоритетною проблемою системи міжнародних відносин, що вимагає активного залучення неурядових організацій. Отож все більшу наукову зацікавленість у дослідників викликає саме розширення

сфер діяльності міжнародних неурядових організацій у сучасній системі міжнародних відносин. Проте незважаючи на існування значної кількості наукових праць, де проаналізовано сутність, специфіку діяльності та значення міжнародних неурядових організацій у різних сферах їхнього функціонування, у вітчизняній літературі досі недостатньо висвітлено досягнення неурядових організацій щодо гарантування миру та безпеки крізь призму інституціонального і функціонального вимірів їхньої діяльності. За нинішніх умов вивчення впливу міжнародних неурядових організацій на підтримання миру та безпеки стає особливо актуальним у контексті сучасних державотворчих та інтеграційних процесів в Україні. Адже через військове вторгнення Російської Федерації та окупацію нею частини українських територій наша держава опинилася в ситуації, коли для досягнення належного рівня її національної безпеки потрібно шукати нових підходів до вирішення цієї проблеми та виходити на новий рівень взаємодії Києва з іншими урядовими та неурядовими акторами, залучаючи їх до миротворчого процесу, всеохопного застосування різноманітних механізмів для гарантування безпеки нашої держави. Виходячи з цих обставин, здійснено вибір теми дисертації.

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – здійснити комплексне дослідження діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки через призму двох вимірів – інституціонального та функціонального. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких дослідницьких завдань:

- з’ясувати стан дослідження проблематики діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки;
- виокремити концептуально-теоретичні основи та методологію дослідження ролі міжнародних неурядових організацій у системі міжнародних відносин для досягнення миру та безпеки;
- з’ясувати сутність, специфіку діяльності та визначити безпекову роль міжнародних неурядових організацій у системі міжнародних відносин;

- здійснити систематизацію миротворчих та безпекових неурядових організацій на підставі виокремлення базових критеріїв класифікації міжнародних неурядових організацій;
- здійснити аналіз міжнародно-правового регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій;
- охарактеризувати інституціональну специфіку діяльності міжнародних неурядових організацій (на прикладі деяких з них) та на основі цього виокремити інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародних неурядових організацій для гарантування миру та безпеки;
- проаналізувати взаємодію миротворчих та безпекових міжнародних неурядових організацій з іншими міжнародними акторами у процесі підтримання миру та безпеки;
- виокремити функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню (на основі конкретних проєктів та програм, що їх реалізують миротворчі та безпекові неурядові організації);
- визначити переваги та недоліки залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, а також сформулювати рекомендації щодо підвищення їхньої ефективності в цьому напрямі діяльності.

Об'єктом дисертаційного дослідження є міжнародні неурядові організації у системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження – інституціональний та функціональний виміри діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1945 р. до 2020 р. Нижню часову межу роботи визначено датою створення Організації Об'єднаних Націй, що сприяло стрімкій активізації діяльності міжнародних неурядових організацій, а також швидкому зростанню їхньої кількості, а верхню – необхідністю дослідження ролі таких організацій під час вирішення актуальних міжнародних

конфліктів, а також запровадженням Указу Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», що, окрім іншого, передбачає використання всіх наявних механізмів міжнародних урядових та неурядових організацій для відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету нашої держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка»: Особливості трансформації політичних інститутів і процесів у національному та глобальному вимірах; дисертація виконана в межах науково-дослідних робіт: «Трансформація політичних відносин у національному та глобальному вимірах» (номер державної реєстрації 0117U004120).

Методологічною основою дисертації є сукупність основоположних підходів та методів, ефективних у процесі дослідження діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки через призму інституціонального та функціонального вимірів.

У рамках дослідження було застосовано *неоінституціональний підхід*, котрий дав можливість розглянути міжнародні неурядові організації відповідно до вимог сучасного неолібералізму та спроектувати їхню роль на міжнародній арені у сфері миру та безпеки відповідно до кількох неоінституціональних постулатів: 1) міжнародні неурядові організації є повноправними політичними акторами, що мають власні особливі інтереси та потреби; 2) міжнародні неурядові організації здійснюють визначальний вплив на індивідуальну поведінку людей і на думку глобального громадянського суспільства через призму формування глобальних пріоритетів; 3) як політичні інститути міжнародні неурядові організації є однією з важливих детермінант, що визначає результати міжнародної політики та допомагає іншим політичним акторам (урядовим та міжурядовим) усвідомлювати свої цілі та шляхи їхнього досягнення. Виокремлені неоінституціональні постулати мають визначальне значення під час дослідження ролі міжнародних неурядових організацій у гарантуванні миру та безпеки, адже дають можливість розглянути їх як

важливих акторів, що ставлять перед собою мету сприяти забезпеченню миру та безпеки на міжнародній арені, формують громадську думку в цьому напрямі та сприяють виробленню (через координацію з іншими міжнародними акторами) ефективних механізмів досягнення міжнародної безпеки.

Важливим було застосування *системного підходу*, котрий передбачає виокремлення цілісної множини елементів у системі міжнародних відносин, як складника цієї системи, а також з'ясування сукупності відношень і зв'язків між ними. Використання цього підходу дало можливість класифікувати міжнародні неурядові організації за сферами діяльності в цілому, розглянути інституціональне середовище функціонування МНУО, їхню взаємодію з іншими учасниками міжнародних відносин, а також виділити та систематизувати МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки. *Мережевий підхід* дав змогу з'ясувати специфіку взаємодій МНУО в міжнародній системі через використання специфічних зв'язків їх між собою і з акторами глобального світу – урядами, міжнародними урядовими організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин.

У межах вище окреслених підходів було використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема такі: *структурно-функціональний* – для виокремлення функцій та форм діяльності міжнародних неурядових організацій під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності; *історичний* – для дослідження становлення та розвитку неурядових організацій в конкретних історичних обставинах; *порівняльний* – для виокремлення спільних та відмінних тенденцій функціонування МНУО у сфері миру та безпеки, порівняння їхніх конктерних програм та проєктів. Окремо слід виділити використання емпіричних методів: *аналіз документів*, який застосовано для ґрунтовного дослідження правового підґрунтя забезпечення діяльності МНУО, найважливіших документів, які визначають стратегію та особливості функціонування МНУО; *метод кейсів*, який уможливив опис конкретних миротворчих, безпекових проєктів та програм МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, що уможливило виокремити та узагальнити і позитивні, і негативні наслідки діяльності таких МНУО. У роботі використано також логічні методи дослідження: *аналіз та синтез* – для з'ясування

теоретико-практичної сутності та особливої специфіки діяльності МНУО; *узагальнення* – для формування рекомендацій з удосконалення діяльності МНУО в сфері забезпечення миру та безпеки. Застосування вказаних методів у дослідженні дало змогу реалізувати принципи об'єктивності, логічної несуперечливості й повноти.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі комплексного політологічного аналізу діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпеченні миру та безпеки в розрізі інституціонального та функціонального вимірів розроблено певну сукупність положень, зокрема такі:

уперше:

– проведено комплексний аналіз інституціонального виміру діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки. Наголошено на можливості підвищення ефективності функціонування таких міжнародних акторів, чого можна досягнути через удосконалення інституціональної структури миротворчих та безпекових неурядових організацій, зокрема *через вироблення ефективного інституціонального механізму, який передбачає чітку організаційну структуру самих організацій та сприятливе інституціональне середовище, а також через запровадження ефективних механізмів взаємодії з міжнародними міжурядовими та урядовими суб'єктами*. Все це надасть можливість неурядовим організаціям здійснювати вагомий вплив на формування стійкої системи міжнародної безпеки, яка передбачає ненасильницьке вирішення зовнішніх і внутрішніх проявів конфліктних ситуацій;

– виокремлено функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки в розрізі *миротворчої та безпекової* сфер. Так, у миротворчій сфері міжнародні неурядові організації здійснюють низку функцій, як-от: *миротворчу*, яка реалізується через такі форми діяльності: *превентивна, посередницька, мобілізаційна, реінтеграційна; інформаційну*, яка реалізується через такі форми діяльності: *інформаційно-просвітницька та науково-дослідницька*. У безпековій сфері, яка широко представлена дуже різноманітними за своєю спеціалізацією міжнародними неурядовими організаціями, останні реалізують

головно *соціально-гуманітарну функцію*, що передбачає такі форми діяльності, як *гуманітарна, правозахисна, медична та екологічна*;

– здійснено систематизацію міжнародних неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки згідно з таким критерієм як сфера діяльності (миротворча; безпекова); виокремлено три групи: 1) *миротворчі міжнародні неурядові організації*, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру; 2) *інформаційно-аналітичні інституції* (аналітичні та дослідницькі центри, інститути тощо), які досліджують військові конфлікти та сприяють миру; 3) *безпекові міжнародні неурядові організації*, які допомагають досягти безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства.

уточнено:

– поняттєво-категорійний апарат у сфері міжнародних відносин; зокрема, на основі дослідження сутності та специфіки діяльності міжнародних неурядових організацій у системі міжнародних відносин уточнено наукове поняття *«міжнародна неурядова організація»*, під яким розуміємо *особливу форму об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створену на основі установчих документів, зареєстровану відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав*;

– розуміння інституціонального механізму ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки на основі дослідження інституціональної специфіки деяких миротворчих та безпекових МНУО; основними складниками цього механізму є: *стратегічне управління* (структура органів управління; статут організації; положення про органи управління); *місія, цінності, бачення; стратегічний план* (стратегічна мета та завдання на її досягнення; заходи, проекти, кампанії, конференції, семінари, платформи; річний звіт діяльності організації); *стиль управління та лідерство* (кодекс поведінки, етичний кодекс, хартія відповідальності; політика уникнення

конфліктів інтересів); *організаційна структура* (мережа структурних підрозділів; положення про структурні підрозділи; посадові інструкції працівників); *операційне управління* (регламент роботи організації; введення діловодства); *людські ресурси* (кадрова політика: колективні угоди/договори, контракти співробітників, система підвищення кваліфікації; набір кадрів: положення про порядок проведення конкурсів; гендерне співвідношення та різноманітність представництва);

– наукове визначення поняття «функція МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки», під яким розуміємо *комплекс форм діяльності, які МНУО застосовують як єдине ціле або делегують до мережових структур на усіх рівнях сфери забезпечення миру та безпеки (національному, регіональному, міжнародному) задля вирішення безпекових проблем та досягнення стійкого всеохопного миру, а також наукове визначення поняття «форма діяльності МНУО для запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності» як зовнішнє практичне відображення конкретних дій, які здійснюють МНУО з метою запобігання міжнародним конфліктам та вирішення їх, а також подолання їхніх наслідків, у межах повноважень та компетенцій, які притаманні цим організаціям;*

– пропозиції щодо сукупності інструментів, рекомендованих миротворчим та безпековим МНУО, які працюють в Україні, для ефективнішого функціонування в розрізі вищевказаних форм діяльності, а саме: *діалог та консультації* на місцевому або національному рівні між тими, хто при владі, і тими, хто зазнає утисків, із залученням гендерного, вікового, соціального та міжрасового підходів; *пряма особиста пропаганда за допомогою контактів з політичними лідерами та особами, які ухвалюють основні рішення на національному та глобальному рівнях; культурний вплив, тобто створення фільмів, серіалів, які пропагують мирне вирішення конфліктних ситуацій, театр за участю учасників з місцевого населення тощо; залучення молоді й жінок до миротворчого процесу; створення миротворчих платформ для обговорення, конференцій, форумів; створення мереж раннього запобігання та реагування як інструменту спостереження й моніторингу конфліктів для подальшого недопущення їх та ухвалення відповідних рішень; співпраця з поліцією, громадськими лідерами, у тому числі з релігійними керівниками; створення*

інститутів миру, тобто закладів, які надають спеціалізовану інтенсивну підготовку з питань запобігання конфліктам та побудови миру для окремих осіб, організацій громадянського суспільства, ділових кіл тощо із врахуванням національних особливостей.

набули подальшого розвитку:

– дослідження міжнародних неурядових організацій як *елементів глобального громадянського суспільства* крізь призму подолання викликів глобальній, регіональній, національній безпеці та гарантування миру;

– вивчення *переваг та недоліків діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів та запобігання їм* на основі аналізу діяльності МНУО, які залучені до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні (Центр за гуманітарний діалог, Ініціатива управління кризовими ситуаціями, Міжнародна кризова група, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, International Alert, Інститут миру США, Лікарі без кордонів, Міжнародна амністія, Репортери без кордонів);

– дослідження *пропозицій та рекомендацій щодо продуктивного залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення російсько-українського конфлікту*. Зокрема, для ефективного вирішення безпекових та миротворчих проблем в Україні міжнародним неурядовим організаціям запропоновано таке: посилити та розширити роботу з інформування широких верств населення щодо своєї діяльності; чітко налагоджувати роботу з іншими неурядовими та урядовими організаціями для уникнення дублювання їхніх функцій; налагоджувати партнерські взаємини з інститутами та органами влади України; краще адаптовуватись до менталітету та особливостей культури місцевого населення; чітко розуміти вимоги протиборчих сторін; ефективно координувати внутрішній управлінський апарат організації з метою запобігання корупційним махінаціям; створювати миротворчі платформи, які будуть здійснювати безпосередній вплив на обидві сторони конфлікту; використовувати різноманітні форми діяльності у сфері миру та безпеки, зокрема застосовувати мобілізаційну форму, яка передбачає активне залучення місцевого населення, в тому числі жінок, для сприяння мирному процесові тощо. На

державному рівні потрібно забезпечити формування сприятливого інституціонального та нормативного середовища, для якнайповнішого й ефективного залучення та розкриття потенціалу МНУО у сфері миру та безпеки.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Основні висновки та положення дисертації розширюють наукові уявлення про міжнародні неурядові організації як важливих акторів міжнародних відносин. Окрім того, результати роботи можна використати для подальшого дослідження специфіки діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки. Отримані результати дослідження можуть бути застосовані в підготовці наукових праць, навчальних посібників та спецкурсів з суспільно-політичних наук. Зокрема, матеріали дисертації можна використати під час розробки та викладання дисципліни «Міжнародні неурядові організації», а також у навчальному процесі на філософських, соціологічних та юридичних факультетах закладів вищої освіти для викладання таких дисциплін, як «Політологія», «Міжнародні організації», «Теорія міжнародних відносин» тощо. З практичної точки зору матеріали дисертації можуть бути використані для підвищення ефективності функціонування міжнародних неурядових організацій під час їхнього залучення до вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхній появі. Практичне значення роботи полягає у розробленні рекомендацій щодо продуктивного залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення російсько-українського військового конфлікту, що й надалі сприятиме більш ефективному врегулюванню миротворчих та безпекових проблем в Україні. Отримані результати дослідження можуть бути використані для розроблення нових редакцій «Стратегії національної безпеки України».

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та результати дисертації апробовано у формі доповідей на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Людське співтовариство: Актуальні питання наукових досліджень» (м. Дніпро, 15–16 лютого 2019 р.); «Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації» (м. Львів, 22 – 23 лютого 2019 р.); «Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності. Міжнародна

науково-практична конференція» (м. Одеса, 10–11 травня 2019 р.); «Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 24–25 січня 2020 р.); «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» (м. Київ, 31 січня – 1 лютого 2020 р.); «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Львів, 26 березня 2020 р.); «Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (м. Дніпро, 6–7 листопада 2020 р.); «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук» (м. Одеса, 16–17 жовтня 2020 р.).

Публікації. У 15 одноосібних наукових публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття, що опублікована у науковому фаховому виданні України, яка входить до наукометричних баз даних; 2 статті, що опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав.

Структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг рукопису становить 243 сторінки (з них 178 сторінок основного тексту). Робота містить 6 рисунків та 9 додатків. Список використаних джерел налічує 311 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

1.1. Стан вивчення теми та джерельна база дослідження проблеми функціонування міжнародних неурядових організацій у сфері досягнення миру та безпеки

Тенденції становлення та розвитку сучасної системи міжнародних відносин базуються на взаємодії різноманітних глобальних, регіональних та локальних (національних) інститутів. З огляду на це в структурі системи міжнародних відносин за останні десятиріччя відбулося дуже багато суттєвих якісних змін завдяки появі та активній діяльності на міжнародній арені нових акторів. Сьогодні можна однозначно стверджувати, що не лише національні держави є вагомими акторами на міжнародній арені, хоча вони виконують головну роль, а й досить важливою є діяльність міжнародних інститутів, у тому числі міжнародних неурядових (недержавних) організацій.

Джерельну базу дослідження, яку використовуємо під час аналізу діяльності МНУО в сфері забезпечення миру та безпеки, можна умовно розділити на п'ять груп: 1) дисертації, монографії, підручники та інші наукові видання і статті, довідкова література (словники, енциклопедичні видання) тощо; 2) нормативно-правові акти (міжнародні та внутрішньодержавні акти); 3) інформація МНУО, ММУО (інформація, що надходить із МНУО через електронні публікації та повідомлення на їхніх електронних ресурсах); 4) матеріали ЗМІ; 5) різноманітні інтернет-ресурси.

Розглядаючи першу групу джерел, наголосимо, що для виокремлення поняттєво-категорійного апарату дисертації було досліджено праці Д. Істона [207, с. 1051–1061], М. Каплана [246], Р. Флуда та Е. Карсона [209], зокрема для визначення поняття «система міжнародних відносин». Дослідження Дж. Кіна [225, с. 23–24] допомогли розкрити сутність «глобального громадянського суспільства».

Аналіз довідкової літератури, зокрема Collins English Dictionary [197], Encyclopaedia Britannica [224], дав змогу уточнити сутність терміна «неурядова організація». Dictionnaire Diplomatique [203, с. 696] дав можливість розкрити ідеї міжнародної безпеки, а словник суспільних наук UNESCO [157, с. 629] – уточнити поняття «безпека».

Базу дослідження теоретичних аспектів діяльності та ролі НУО в системі міжнародних відносин склали наукові праці і вітчизняних, і зарубіжних дослідників, зокрема таких: А. Абашидзе [1], Т. Алексєєва [3], В. Барановський [7, с. 121–122], А. Наумов [81], Н. Нижник [83, с. 73–77], Є. Пожидаєв [96, с. 19–26], Г. Тараненко [115, с. 162–173], Н. Твердохлебов [117, с. 42–46] та ін.

Серед закордонних дослідників, які вивчають МНУО, такі відомі фахівці, як У. Бек [9], А. Гідденс [193], А. Токвіль [202], Д. Шміттер [152, с. 16–27] та ін. Зазначимо, що аналіз теоретичних засад функціонування НУО крізь призму громадянського суспільства здійснено в багатьох працях західних науковців. Наприклад, Алексіс де Токвіль у знаменитому творі «Демократія в Америці» присвячує ролі громадських об'єднань в житті американського народу окремий розділ під назвою «Користь, яку мають американці від громадських об'єднань у громадському житті» [202]. Рональд Пеннок (професор Принстонського університету) у своєму дослідженні «Демократична політична теорія» здійснив фундаментальний аналіз теорій демократії, а також їхню систематизацію, відвівши належну увагу громадським об'єднанням [266]. Водночас, Пол Просс (професор університету в Торонто) стверджує, що політичні процеси в Канаді суттєво змінюються під впливом неурядових організацій – «груп тиску» [270].

Обґрунтування МНУО як основного суб'єкта громадянського суспільства доведено в наукових дослідженнях таких вітчизняних авторів, як Т. Андрущенко [4], М. Здоровега [43], У. Ільницька [46], М. Калініченко [47], О. Корнієвський [61], А. Крупник [63, с. 96–115], В. Кулик [66], О. Полтораков [99, с. 149–156], В. Лисенко [71], Л. Чернявська [149, с. 95–104], Л. Чекаленко [146; 147], О. Чувардинський [151, с. 244–255], О. Якубовський [155].

Праці зарубіжних науковців М. Гріффіса та Т. О'Каллагана доводять вагомий вплив НУО на систему міжнародних відносин [215, с. 215–217]. Відомий дослідник І. Шивідзі у своїй науковій праці «Мовчання в дискурсі НУО: роль та майбутнє НУО в Африці» [279] обґрунтовує роль, переваги та загрози діяльності, а також майбутні виклики для НУО в Африці. Американський політолог Джозеф Най у своїх книгах та статтях, які були опубліковані в 1990-х роках: «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power» [249], «Soft Power» та інших, вперше висунув термін «м'яка сила», який як дипломатичний інструмент використовують МНУО.

В окрему групу джерел, що заклали методологічні підвалини дослідження міжнародно-правового регулювання та правосуб'єктності МНУО, виділимо роботи таких науковців: Т. Бикова [15, с. 20], М. Гнатюк [23, с. 45–48], С. Подшибякін [95, с. 6–20], Е. Кузнецова [65, с. 12–16], У. Ільницька [45, с. 86], Л. Чернявська [150], І. Малкіна [73]. Зокрема, в дисертації російської дослідниці Т. Бикової на порівняльній основі проаналізовано співпрацю міжурядових організацій між собою і їхні взаємини з МНУО крізь призму надання останнім відповідного юридичного статусу. Зокрема, науковиця розкриває механізми взаємодії МНУО з окремими міжнародними урядовими організаціями: ООН, ВООЗ, ЮНЕСКО, Рада Європи та ін. [15, с. 20].

Взаємозв'язок МНУО як елементів глобального громадянського суспільства із системою міжнародних відносин вивчали такі українські вчені: В. Бебик [8, с. 140–147], В. Барановський [7, с. 121–122], А. Бодров [14], А. Кутейніков [68], А. Каминін [49]. Зокрема, А. Бодров виокремив функції НУО, які характерні для цих структур в умовах демократії: «1) функція легітимації та управління; 2) функція захисту прав людини; 3) функція артикуляції та представництва інтересів громадян і суспільних груп; 4) функція соціалізації та виховання громадян; 5) функція громадянського контролю; 6) функція солідаризації та інтеграції; 7) функція формування суспільних норм і цінностей; 8) функція соціально-політичної стабілізації суспільства» [14]. Усі наведені функції є характерними для НУО на національному і на міжнародному рівнях їхньої діяльності. І. Балута дослідив діяльність МНУО в умовах глобалізації; проаналізував основні елементи їхньої правотворчої діяльності, розглянув

інформаційну взаємодію МНУО з громадянським суспільством та іншими суб'єктами міжнародних політичних відносин, виокремив важливу роль МНУО в міжнародних відносинах в умовах глобальних суспільних перетворень [6, с. 106–112].

Праці вітчизняних науковців здебільшого спрямовані на визначення теоретичних аспектів діяльності МНУО. Зокрема, О. Шуміло та Н. Кравчук здійснили аналіз теоретичних та практичних засад функціонування НУО, виявили їхні основні доктрини та принципи діяльності [153]. Л. Усаченко виокремив форми взаємодії між НУО та державними органами й установами (економічні та неекономічні) [124]. Т. Журенок провела порівняння форм офіційного визнання МНУО та процедурних аспектів їхньої легалізації в сучасних державах [42].

Вітчизняний дослідник В. Новохацький визначив пріоритетні сфери діяльності МНУО в Україні: «розроблення та впровадження освітніх і навчальних програм; збір та оприлюднення інформації; гуманітарна та соціальна допомога; надання послуг із захисту громадянських прав та юридична допомога» [85]. Дослідниця Л. Чернявська пропонує розробити закон «Про неурядові організації», котрий повинен визначити та розмежувати правовий статус вітчизняних НУО та НУО іноземних держав, штаб-квартира яких розміщена поза межами території України, а також значно спростити процедуру механізму легалізації МНУО [150].

М. Здоровега зазначає, що «своєю діяльністю у міжнародному житті МНУО фактично забезпечують реалізацію принципів глобального громадянського суспільства: самоорганізації міжнародної активності; контролю за регулюванням суспільних та міжнародних процесів; взаємодії державних, міждержавних установ із недержавними структурами. Зростання ролі міжнародних неурядових об'єднань у міжнародній системі істотно впливає як на формування внутрішньої політики держав, так і на розвиток і гармонізацію міжнародних відносин в цілому» [43, с. 69–76].

О. Кучик дослідив сутність, історичну еволюцію концепцій та особливості внутрішньої структури різних міжнародних організацій, що надало можливість виокремити сутність та аспекти функціонування МНУО [66]. Дослідниця І. Білорус у своїй дисертації проаналізувала та узагальнила низку категорій правового статусу

НУО в різних групах міжнародних організацій [12]. Науковиця М. Цьвок дослідила інформаційно-правове забезпечення діяльності НУО в Україні [144].

Як бачимо, численні джерела демонструють глибоке концептуальне осмислення теоретичних і практичних аспектів діяльності МНУО, тому вважаємо за доцільне зосередити увагу на конкретних питаннях, які ще не так широко висвітлено й обґрунтовано в науковій літературі, зокрема, на проблемі інституціонального та функціонального виміру діяльності МНУО в сфері забезпечення миру та безпеки. Окремі українські науковці здійснювали концептуальне дослідження цієї проблематики. Зокрема, Т. Бельська, аналізуючи діяльність МНУО під час врегулювання міжнародних конфліктів сучасності, відзначила, що «розширення діяльності МНУО є результатом формування глобального громадянського суспільства і спробою ненасильницького вирішення конфліктів» [10; 11, с. 179–187].

У працях Л. Чекаленко здійснено трактування питання сучасної концепції безпеки та її складників; до безпекових питань зараховано практично всі сфери міжнародного буття, де існують різнопланові загрози, а також висвітлено вплив міжнародних організацій, у тому числі НУО, на суверенітет окремих держав [147]. Г. Перепелиця здійснив аналіз походження конфліктів на посекуністичному просторі Європи [92].

Науковці М. Здоровега та О. Цебенко стверджують, що «МНУО позитивно впливають як на внутрішньополітичне життя окремої держави (організують суспільний діалог, який розширює можливості самоврядування), так і на її зовнішньополітичну діяльність, адже здійснюють вплив на безпекову сферу глобального світу». Дослідники також виділяють основні проблеми діяльності МНУО в Україні, виокремлюють їхні переваги та недоліки в процесі вирішення конфлікту на Сході [44, с. 154–166].

В. Кулик здійснив аналіз впливу міжнародних мережевих громадянських ініціатив на безпекову політику України. Науковець дійшов висновку, що «процес інтеграції України в європейське співтовариство вимагає впровадження стандартів розвиненого демократичного суспільства та нових форматів залучення міжнародних

мережових громадянських ініціатив до безпекової діяльності, оскільки вони є активними гравцями в царині безпекової політики держави» [67, с. 69–74]

Дослідниця С. Горбатюк обґрунтовує внесок МНУО в розвиток соціальних та гуманітарних прав людини, котрі, своєю чергою, забезпечують соціогуманітарну безпеку на національному та глобальному рівнях. Вона стверджує, що «значимість МНУО як суб'єктів забезпечення соціогуманітарної безпеки визначається необхідністю підтримки гуманістичних засад організації політичного процесу на всіх рівнях управлінської вертикалі, потребою захисту соціальних і гуманітарних прав людини, входження національних акторів у світовий соціогуманітарний простір» [24, с. 107–114].

Російський науковець Р. Мухаметов виокремив комунікаційну функцію МНУО під час запобігання міжнародним конфліктам сучасності та в процесі врегулювання їх, вона передовсім передбачає роль посередника [80, с. 65–72]. Дослідниця М. Лебедева стверджує, що в більшості випадків міжнародні актори залучають НУО для врегулювання збройних конфліктів та запобігання їм, а також встановлення у майбутньому мирних взаємин між протиборчими сторонами. На її думку, така політика пов'язана зі складністю та багатоплановістю сучасних конфліктів (участь у них різних бойових груп, наявність етнічних та релігійних факторів тощо), що вимагає, відповідно, нового та комплексного впливу на них [106].

Аналітик Інституту миру США Памела Аалл виокремлює функції, які характерні для МНУО під час врегулювання міжнародних конфліктів: превентивна (раннє запобігання збройному конфлікту); моніторингова (забезпечення дотримання прав людини); примирювальна (діяльність, спрямована на вирішення конфлікту й примирення протиборчих сторін); реабілітаційна (налагодження взаємин після закінчення збройної стадії конфлікту) [159, с. 433–461].

У 2015 році Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун підкреслив дедалі більшу роль НУО і, відповідно, громадянського суспільства в усіх демократичних країнах та країнах, що розвиваються. Він також зазначив, що на сьогодні є три види діяльності, виконуючи які, МНУО можуть здійснити свій важливий внесок у сферу

врегулювання міжнародних конфліктів та побудову мирного глобального співтовариства: 1) превентивна дипломатія, оскільки НУО є добре ознайомлені з ситуацією на місцях, тому мають можливість звернути увагу урядів на небезпеку, яка зароджується всередині місцевих громад внаслідок внутрішніх криз та конфліктів; 2) миротворчість, коли НУО надають гуманітарну та соціальну допомогу в небезпечних та дуже складних умовах; 3) постконфліктне миротворче відновлення, коли НУО допомагають слабким урядам та виснаженому населенню відновити ресурси, і матеріальні, і людські, для відбудови територій та досягнення довготривалого миру [245, с. 34].

Розглядаючи інші групи джерельної бази, зазначимо, що в цьому дослідженні для аналізу міжнародно-правового регулювання діяльності МНУО опрацьовано нормативно-правове регулювання, яке визначене міжнародною спільнотою. До прикладу, такі міжнародні документи: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [57], яка надала МНУО правовий статус та стала основним каталізатором законотворчого процесу щодо громадських організацій в європейських країнах; Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій [38], котру вважають першою найбільш вдалою спробою кодифікувати правила поведінки щодо визнання правосуб'єктності МНУО на міжнародному рівні; Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі [128], де вперше було здійснено систематизацію основних європейських стандартів у галузі міжнародно-правового регулювання діяльності МНУО; Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництво і передачу протипіхотних мін та про їх знищення [56], котра затверджує загальну спрямованість діяльності МНУО, у тому числі МКЧХ, сприяти зусиллям щодо догляду й реабілітації, соціальної та економічної реінтеграції осіб, які постраждали від мін, і здійснювати програми інформування про мінну небезпеку; Європейська конвенція про здійснення прав дітей [39], яка визначає можливість участі міжнародних та національних НУО як спостерігачів у роботі Постійної комісії комітету, який створюють для досягнення мети цієї Конвенції; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і

дитячої порнографії [125], що затверджує сприяння міжнародної співпраці між державами-учасницями та національними і міжнародними НУО в цій сфері; Конвенція про охорону біологічного різноманіття [59], в котрій зазначено, що МНУО, які мають досвід збереження і сталого використання біологічного різноманіття, можуть бути представленими як спостерігачі на засіданні конференції, яка відбувається для досягнення завдань цієї Конвенції; Рамкова конвенція ООН про зміну клімату [107], яка передбачає заохочення співпраці та участі МНУО у сфері освіти, підготовки кадрів і просвітницької діяльності серед населення з питань клімату; Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці [53], в якій передбачено активну участь на місцевому, національному і регіональному рівнях неурядових організацій в боротьбі з опустелюванням; Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [55], що передбачає участь МНУО в ролі спостерігачів на нарадах, що вирішують проблеми в межах цієї Конвенції; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [54], яка передбачає співпрацю з відповідними неурядовими організаціями; Протокол про поправки до Єдиної конвенції про наркотичні засоби [105], який закріплює можливість ініціювання консультацій на підставі інформації, отриманої від НУО, що є компетентною в цій сфері та має консультативний статус при ЕКОСОП; Хартія відповідальності Міжнародних неурядових організацій [196], яка містить міжнародні стандарти звітності, прозорості та ефективності діяльності неурядових організацій; Резолюції ЕКОСОП, зокрема, Резолюція ЕКОСОП 3(II) від 21.07.1946 р. [283], що передбачає створення Комітету з неурядових організацій (The Committee on NGOs), та Резолюція ЕКОСОП 288 (X) від 27.02.1950 р. [276], де вказано, що будь-яку міжнародну організацію, яка не заснована на підставі міжурядової угоди, вважають неурядовою; а також законодавство України й інших країн.

У контексті законодавства України варто виокремити Закон «Про громадські об'єднання» [100], що визначає наявність та функціонування МНУО на території України; Закон «Про основи національної безпеки України» [101], в якому

окреслено потенційні загрози національній безпеці України; Закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [102], де визначено, що Росія – це країна-агресор, який здійснює тимчасову окупацію частини території України; «Стратегія національної безпеки України», в якій чітко зазначено, що «забезпечення національної безпеки України здійснюється за допомогою використання всіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ та інших ММУО та МНУО для консолідації міжнародної підтримки України в протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України» [103].

Під час здійснення класифікації МНУО у сфері безпеки та миру, а також для виокремлення їхніх функцій та форм діяльності було використано інформацію з офіційних сайтів різних МНУО, зокрема такі: Всесвітня асоціація неурядових організацій [171], котра наводить шість основних принципів прозорої та ефективної діяльності МНУО; Міжнародне бюро миру [307], де виокремлено конференції, семінари, зустрічі, що їх проводять з метою роззброєння та мирного врегулювання конфліктів; Міжнародна амністія [305], яка висвітлює, документує та проводить кампанії проти порушень міжнародного права під час збройних конфліктів, наприклад, дослідження ««Тебе не існує» Свавільні затримання, насильницькі зникнення та тортури на Сході України», «Позасудові страти під час конфлікту в Східній Україні»; Міжнародна кризова група [306], яка щомісяця випускає Crisis Watch, бюлетень раннього запобігання, що відслідковує більш ніж 70 конфліктів та криз у вразливих країнах у всьому світі; International Alert, яка запустила проекти в 21 країні і території з навчанням, дослідженнями або разовими консультаціями для жертв збройних конфліктів [220]; Репортери без кордонів, де висвітлюють інформацію про журналістів, що загинули під час збройних конфліктів [268]; МКЧХ, яка на своєму сайті демонструє досить активну гуманітарну діяльність в зоні конфлікту на Сході України [299]; Інститут миру США, котрий у 2015 році опублікував спеціальний звіт: «Українсько-російський конфлікт» [178]; Центр Картера, що виокремлює результати діяльності в ролі посередника в таких регіонах

як, Ефіопія, Еритрея, Ліберія, Судан, Південний Судан, Уганді, Корейський півострів, Гаїті, Боснія і Герцеговина, Близький Схід [200]; West Africa Network for Peasebuilding (Західноафриканська мережа з побудови миру), яка здійснює кілька потужних програм щодо профілактики конфліктів на території Західної Африки [269], та багато інших.

Особливу увагу було звернено на інформацію з офіційних сайтів таких міжурядових організацій: ООН, що надає інформацію щодо кількості МНУО, які мають консультативний статус ЕКОСОП [247]; Світовий Банк, котрий виділяє три основні групи НУО: 1) неурядові організації локального громадянського суспільства, 2) національні організації, які діють в окремих країнах, 3) міжнародні організації, які, як зазвичай, мають штаб-квартиру в розвинених країнах і здійснюють діяльність у більш ніж одній країні, що розвивається [158]; ОБСЄ, що висвітлює інформацію про Форум безпекової співпраці ОБСЄ, де неурядові організації здійснюють визначальну роль для досягнення миру та безпеки [273].

У роботі також використано значний емпіричний матеріал, отриманий з публікацій ЗМІ: «Урядовий портал» [13] відслідковує діяльність виконавчої влади в Україні, «Дзеркало тижня» [37] досліджує місію МКЧХ в Україні, яка сьогодні за масштабами своєї діяльності посідає 9-те місце у світі, «Цензор.нет» [120] аналізує діяльність МНУО «Лікарі без кордонів» в населених пунктах поблизу лінії розмежування на Сході України, «Слідство.Інфо» [154] у своєму розслідуванні викриває корупційні махінації МКЧХ в Україні; «The Global Journal» [289] наводить рейтинг найкращих НУО у світі станом на 2012 рік, а «The NGO Advisor» на 2013 та 2021 роки [282].

Підсумовуючи, зазначимо, що дослідження діяльності МНУО проводили науковці та фахівці з різних галузей – політології, соціології, юриспруденції, економіки тощо. Ці праці дали можливість накопичити досить різноманітний та чималий за обсягом науковий доробок щодо діяльності МНУО та їхнього впливу на вирішення проблем міжнародного значення, зокрема й на врегулювання безпекових питань. Та незважаючи на велику кількість досліджень діяльності МНУО та їхньої ролі в системі міжнародних відносин, у сучасній науці залишається багато питань,

які не мають однозначної відповіді та породжують певні суперечності. Приміром, досі немає чітко сформованої думки щодо визначення правового статусу цих організацій, чіткої класифікації МНУО за різними сферами діяльності, зокрема й у сфері безпеки та миру; також недостатньо окреслено функції та форми діяльності, за допомогою яких МНУО здійснюють свій вплив на держави та міжурядові організації, детально не вивчено діяльність МНУО у сфері безпеки та миру, яка є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин.

Аналізуючи стан вивчення теми у сучасній науковій літературі, можемо констатувати наявність глибокого концептуального осмислення теоретичних та практичних засад діяльності МНУО, яке широко представлене у дисертаціях, підручниках, монографіях, статтях вітчизняних та зарубіжних науковців. Водночас вважаємо, що необхідно більш детально приділити увагу питанням, які ще не мають достатнього наукового висвітлення та обґрунтування, а саме: проблемі інституціонального виміру діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки та проблемі функціональних особливостей діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їх виникненню. Розуміючи актуальність теми дисертації та недостатність її дослідження у вітчизняній науці, насамперед виокремимо та обґрунтуємо концептуально-теоретичні засади аналізу ролі МНУО в системі міжнародних відносин для забезпечення миру та безпеки.

1.2. Концептуально-теоретичні основи та методологія дослідження ролі міжнародних неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки в міжнародній системі

Сьогодні світ вступив у період, що характеризується невизначеністю, невпевненістю та несе зі собою зростання ризиків, оскільки відбувся крах біполярної системи міжнародних відносин, що призвели до загострення питань, вирішити які із застосуванням традиційних інструментів дипломатії не можливо. Як наслідок, саме крах біполярності та глобалізація призвели до поділу системи міжнародних відносин на дві глобальні підсистеми: світ суверенних держав та складний світ недержавних акторів, в якому вагоме місце посідають НУО.

Отож відбувається еволюція системи міжнародних відносин, що супроводжується руйнуванням наявної системи та формуванням нової, яка передбачає вкорінення лібералізму в міжнародному співробітництві через створення не лише глобальних міжурядових інститутів, таких як ООН, а й формування та розширення мережі неурядових організацій. Сьогодні можна стверджувати, що поряд з реалізмом лібералізм утверджується як життєздатна політична стратегія, яка стає панівною в новітній системі міжнародних відносин та передбачає усталення цінностей, які виступають за співпрацю міжнародних акторів в цілях створення та розвитку вільного та відповідального за себе глобального громадянського суспільства, яке є неможливим без наявності та функціонування як ММУО, так і МНУО, які будуть регулювати ці ліберальні цінності та порядок.

Зважаючи на перелічені чинники, можемо констатувати очевидний факт: глобальна система міжнародних відносин переживає трансформацію своєї структури, тобто зміну і якісних, і кількісних параметрів.

Тема дисертації передбачає дослідження діяльності та ролі МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки крізь призму інституціонального та функціонального вимірів. Виходячи з цього, необхідно першочергово з'ясувати та проаналізувати концептуально-теоретичні засади дослідження ролі МНУО в системі міжнародних відносин у забезпеченні миру та безпеки. На нашу думку, вивчення концептуально-теоретичних основ має передбачати аналіз таких складових: 1) поняттєво-категорійний апарат дослідження (з'ясування теоретичної сутності концептуальних понять «неурядова організація», «глобальне громадянське суспільство», «безпека», «міжнародна безпека»); 2) концепція МНУО як елементів (суб'єктів) глобального громадянського суспільства; 3) методологічний інструментарій дослідження.

Отож розуміючи, що серед учасників (суб'єктів) міжнародних відносин, окрім держав, виділяють інших акторів: міжурядові організації, неурядові організації, транснаціональні корпорації та інші суспільні сили й рухи, які діють на глобальній арені, стверджуємо, що НУО є суб'єктами відносно нового недержавного рівня.

Сьогодні основною «зброєю» НУО в системі міжнародних відносин є мобілізація міжнародної громадської думки, а методом досягнення завдань – тиск на

міжурядові організації (насамперед на ООН) і безпосередньо на ті чи ті держави, тому таких міжнародних акторів ще називають «міжнародними групами тиску» [41].

Дослідниця Л. Чернявська виокремлює три важливі світові тенденції, що здійснюють значний вплив на стрімку активізацію НУО в ХХ-ХХІ ст.: «по-перше, це тенденція до розмивання кордонів між внутрішньою та зовнішньою політикою; по-друге, втрата державами визначальної ролі у міжнародній політиці; по-третє, демократизація світового політичного процесу» [150, с. 8]. Таким чином, однією з найвизначніших особливостей сучасних міжнародних відносин є зростання кількості МНУО, які встановлюють складні мережі та забезпечують зв'язки між людьми у всьому світі.

Щодо терміна «неурядова організація», від англ. *non-governmental organization* (NGO), варто згадати, що він виник у лексиконі міжнародно-політичної науки лише з ухваленням Статуту ООН. Його вперше було запропоновано використовувати на конференції ООН в Сан-Франциско, оскільки тоді виникла нагальна потреба диференціювати права участі для міжурядових спеціалізованих установ та міжнародних приватних організацій [62, с. 75]. Проте Статут ООН не дає чіткого визначення НУО, а лише вказує на те, що поняття «*non-governmental organizations*» включає в себе міжнародні та національні організації. У міжнародному праві та в документах ММУО термін «неурядові організації» найчастіше застосовують до організацій, які мають міжнародний характер, під яким розуміють, або територіальне охоплення певною діяльністю, або членство в цій НУО представників з різних країн.

Визначення терміна «неурядова організація» знаходимо в закордонних енциклопедіях та словниках. Наприклад, *Collins English Dictionary* пояснює, що «неурядова організація – це неприбуткова організація, яка працює незалежно від будь-якого уряду, як зазвичай, мета якої – вирішення політичного чи соціального питання; існує низка неурядових організацій, які здебільшого надають допомогу в контексті конфліктів та надзвичайних ситуацій» [197]. В *Encyclopaedia Britannica* подано таке тлумачення терміна «недержавна (неурядова) організація»: «добровільна група осіб або організацій, яка зазвичай не пов'язана з будь-яким

урядом, формується для надання послуг або відстоювання публічної політики». У цій же енциклопедії кількома тезами окреслено діяльність неурядових організацій, зокрема зазначено, що «питання, які вирішують НУО, охоплюють гаму людських проблем (наприклад, захист прав людини, охорона навколишнього середовища, ліквідація наслідків стихійних лих та допомога з розвитку), а сфера їхньої діяльності може бути місцевою, національною чи міжнародною; переважна більшість НУО – це некомерційні організації, хоча деякі з них є комерційними корпораціями; деякі НУО, зокрема ті, що базуються в авторитарних країнах, можуть створюватися або контролюватися урядами; деякі НУО виконують квазіурядові функції для етнічних груп, які не мають власного державного статусу; НУО можуть фінансуватися за рахунок міжнародних організацій, урядів, приватних пожертв» [224].

Трактування НУО подано й у нормативних документах міжурядових організацій. Так, в Операційній Директиві Світового Банку (1995 р.) визначено, що «неурядові організації – це приватні організації, які здійснюють діяльність, спрямовану на полегшення страждань, підтримку інтересів бідних, захист навколишнього середовища, надання елементарних соціальних послуг або розвиток місцевої громади» [158].

У сучасній науці існує чимало дискусій щодо критеріїв визначення того, які організації слід кваліфікувати як МНУО. Для деяких дослідників будь-яка транснаціональна організація, яка не була створена державою, є МНУО. Відповідно до такого трактування будь-які гуманітарні організації, правозахисні та лобістські групи, екологічні та професійні асоціації, нові соціальні рухи, багатонаціональні корпорації, терористичні та злочинні організації, а також етнічні та релігійні групи можна кваліфікувати як МНУО. Інші вчені використовують цей термін для позначення набагато вужчого кола організацій: МНУО – це будь-який транснаціональний актор, який не мотивується збагаченням, не виступає за насильство, приймає принцип невтручання у внутрішні справи держав і тісно співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй та її агенціями. Тут термін обмежено переважно гуманітарними організаціями, тому цю концепцію, на нашу думку, не можна вважати точною. Одним із способів осмислення цієї поняттєвої неточності є

розмежування мотивів діяльності різних МНУО, особливо тих, що мають універсальні завдання, і тих, які в основному мотивуються власним інтересом. Такі МНУО, як Червоний Хрест, Міжнародна Амністія, Oxfam, Care, Greenpeace та Médecins Sans Frontières входять до першої категорії, адже їх широка мета – це покращення людства в цілому. До другої групи належать багатонаціональні корпорації та багато приватних організацій [215, с. 215–217].

Цілком погоджуємось з думкою, що головними спільними характерними ознаками для всіх НУО є недержавний (неурядовий) характер організації, добровільність, некомерційність / неприбутковість та корисність організації [119, с. 4]. Водночас, недержавний характер не означає, що НУО не можуть отримувати державної допомоги або до їхнього складу не можуть бути залучені державні чиновники. Неурядовий / недержавний характер НУО означає, що вони не можуть бути структурною частиною державного апарату чи мати будь-які урядові повноваження. Добровільність передбачає непримусову участь у діяльності НУО волонтерів. Некомерційний характер діяльності НУО означає відсутність прибутку, а у ситуації, якщо з'являється надлишок коштів, то вони повинні бути витрачені на досягнення статутних завдань, проте в жодному разі не можуть бути розподілені між засновниками, власниками чи учасниками організації. Суспільна корисність передбачає відмінність НУО від цілої групи організацій, які мають специфічні інтереси, наприклад, мафія, різні радикальні чи терористичні угруповання, клани, расистські, шовіністичні організації.

Отже, у ширшому застосуванні термін «неурядова організація» можна застосовувати до будь-якої неприбуткової організації, яка є незалежною від уряду. Важливо наголосити, що НУО мають бути типово ціннісними організаціями, які повністю або частково залежать від благодійних пожертв та добровільних послуг. Принципи альтруїзму та волонтаризму повинні залишатися найважливішими визначальними характеристиками діяльності будь-якої НУО. Проте сектор НУО протягом останніх двох десятиліть стає все більш вразливим до впливів інших суб'єктів системи міжнародних відносин, які досить часто змушують НУО порушувати свої ціннісні орієнтири. На думку І. Шивідзі, зростання кількості НУО є

частиною неоліберальної парадигми, яка сьогодні не є вмотивованою суто альтруїзмом [279, с. 84].

Числення праці науковців доводять вагомий вплив НУО на систему міжнародних відносин. З цього приводу варто відзначити три основні аспекти [215, с. 215–217]. По-перше, хоч НУО є автономними суб'єктами, проте більшість з них тісно співпрацює з міжурядовими організаціями, які було утворено державами для просування власних інтересів. Зокрема, важливими прикладами є співпраця з ООН, МВФ, ОПЕК, ЄС та НАТО. Взаємодію між урядовими та неурядовими організаціями найбільше спостерігаємо у сферах прав людини та розвитку. Багато НУО мають досвід з надання гуманітарної допомоги та збору й аналізу даних, тоді як ММУО можуть фінансувати їхню діяльність. Наприклад, майже половина бюджету НУО «Лікарі без кордонів» надходить від національних урядів. Більше того, НУО часто є політично нейтральними, а це означає, що вони можуть перебувати у зоні воєнного конфлікту, налагоджувати зв'язок із протиборчими сторонами та надавати допомогу цивільному населенню. Це те, чого держави не можуть здійснити без порушення принципу невтручання. Ця обставина робить НУО дуже корисними для держав, і дійсно, ММУО сьогодні все більше користуються унікальним становищем НУО. По-друге, деякі вчені стверджують, що НУО стали настільки важливою частиною міжнародного ландшафту, що саме вони спричинили появу глобального громадянського суспільства. Оскільки люди, громади, які тісно пов'язані з НУО, взаємодіють на міжнародному рівні, вони стають більш космополітичними у своєму світогляді та менш прив'язаними до суверенної держави. По-третє, упевердження НУО вказує на все більшу значимість «влади людей» у системі міжнародних відносин. Це відбувається головню тому, що держави не змогли відповісти на негайні соціальні, політичні, екологічні та медичні потреби людей. Яскравим прикладом стала Четверта світова конференція з питань жінок, що відбулася в Пекіні в 1995 році. Тоді десятки тисяч жінок з різних громадських організацій усього світу зібралися, щоб обговорити низку питань, які стосуються конкретно жінок [215, с. 215–217].

Світовий Банк виокремлює три основні групи НУО: 1) організації, що базуються в конкретній громаді (організації локального громадянського суспільства), які обслуговують конкретне населення у вузькому географічному районі; 2) національні організації, які діють в окремих країнах, що розвиваються; 3) міжнародні організації, які зазвичай мають штаб-квартиру в розвинених країнах і здійснюють діяльність у більш ніж одній країні, що розвивається (детальніше групи НУО розглянемо в другому розділі). Упродовж 1970-х та 1980-х років більшість прикладів співпраці Світового банку та НУО стосувалися, власне, міжнародних неурядових організацій. Однак в останні роки ця тенденція змінилася – щоразу більше проєктів здійснюються із залученням локальних громадських організацій [310].

Очевидно, що формування НУО на рівні конкретної громади було первинним, а згодом надало поштовх до утворення національних НУО на рівні держави. Подальші глобалізаційні процеси призвели до утворення глобальних міжнародних неурядових організацій з мережевою структурою. У цій роботі під НУО розуміємо національний (державний) рівень, а під МНУО – міжнародний рівень функціонування. Надалі будемо акцентувати увагу на міжнародному рівні функціонування неурядових організацій.

Розглянемо концепцію МНУО як елементів (суб'єктів) глобального громадянського суспільства. Позаяк концепція є початковою системою теоретичних положень, тобто основою для подальшого дослідницького процесу, то насамперед варто проаналізувати наявну систему поглядів щодо глобального громадянського суспільства.

Громадські об'єднання є основними елементами громадянського суспільства на рівні певної громади. Якщо розглядати категорію «глобальне громадянське суспільство», то тут потрібно розуміти, що міжнародні громадські об'єднання, організації є елементами, власне, глобального громадянського суспільства. Інакше кажучи, в результаті еволюційних процесів МНУО стали ефективним інструментом для глобального громадянського суспільства. У свою чергу, це глобальне громадянське суспільство прагне об'єднати свої громадські інтереси для того, щоб

розв'язувати сучасні проблеми, розробляючи стратегії, які б забезпечували служіння глобалізації на благо всіх.

Зокрема, Л. Чернявська доводить, що «основою концептуально-методологічного та теоретичного підходу до вивчення міжнародних неурядових організацій як суб'єктів світового громадянського суспільства в умовах глобалізації є, насамперед, теоретичні дослідження політичної глобалізації і спричинених нею змін у світовій політиці. Адже саме глобалізація зумовила переструктурування всього світового політичного простору, перехід політичної системи світу у якісно нову фазу свого розвитку, яка характеризується відходом від біполярної структури міжнародних відносин до постановки проблеми нового цілісного світового порядку – створення нових, глобальних за своєю природою децентралізованих інститутів» [150].

Дж. Кін зазначає, що «глобальне громадянське суспільство – це широкий, взаємозалежний і багаторівневий соціальний простір, у якому взаємодіє багато сотень тисяч самостійних неурядових інституцій та способів життя. Це щось на зразок біосфери, яка, будучи відкритою і поліархічною, проявляє активність по горизонталі й вертикалі, вступає в конфлікти і компроміси, залучаючи до своєї орбіти безліч організацій, громадянських і комерційних ініціатив, коаліцій, соціальних рухів, мовних спільнот і культурних ідентичностей. Усі вони мають, щонайменше, одну спільну рису: через величезні географічні простори та часові бар'єри свідомо організовують себе і свою громадську активність, свій бізнес і свою політику, що виходять за межі національних кордонів» [225, с. 23–24]. Подібної думки дотримується Дж. Сміт, автор роботи «Світове громадянське суспільство? Міжнародні громадські рухи та організації і соціальний капітал». Він сформулював чотири вимоги до міжнародних організацій, виконавши які, вони зможуть повноцінно впливати на модернізацію глобального громадянського суспільства: «по-перше, вони мають сигналізувати про наявність великої кількості міжнаціональних громадських мереж; по-друге, вони повинні забезпечувати нові далекосяжні перспективи для незахищених груп населення та впливати на глобальні політичні зміни; по-третє, міжнародні громадські організації мають сприяти

згуртуванню навколо себе учасників і в широкому національному контексті і у випадку «слабких інфраструктур» на національному рівні; по-четверте, це вимога допомагати в ініціюванні та супроводі міжнародних публічних дискусій та дебатів навколо глобальних проблем» [111]. Гадаємо, всі вимоги до міжнародних організацій як елементів глобального громадянського суспільства можна спроектувати на міжнародні неурядові організації (у наступних розділах ці вимоги чітко прослідковуються в діяльності мережевих МНУО).

Науковець В. Бех у монографії «Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства» також наголошує, що «множина недержавних організацій, які створюються на добровільних засадах, їх об'єднання, асоціації та союзи виступають визначальною складовою громадянського суспільства та політичної системи в державі, а також і в структурі глобального громадянського суспільства» [26, с. 626–627].

Т. Бельська уточнює визначення «глобальне громадянське суспільство», вона трактує його як «великий, багатомірний, багаторівневий, взаємопов'язаний міждержавний відкритий соціальний простір, сповнений конфліктів і компромісів, які розгортаються та втілюються в контексті реалізації широких соціальних інтересів і взаємодії соціальних середовищ, видів і форм суспільного буття: організацій і громад, коаліцій і громадських рухів, громадських і бізнесініціатив, які, незважаючи на значні географічні відстані, часові бар'єри та результати діяльності цих об'єднань, стають відчутними на національному рівні та у планетарному масштабі» [10].

З огляду на вищевикладені підходи до трактування «громадянського суспільства» та «глобального громадянського суспільства» різними науковцями, можемо зробити висновок, що МНУО є визначальними елементами глобального громадянського суспільства. На нашу думку, ефективність реалізації громадських ініціатив на глобальному рівні визначається, власне, наявністю глобальної мережі МНУО. Отож концептуальний підхід дослідження дає змогу інтегрувати наявні наукові знання про глобальне громадянське суспільство, які надалі дадуть змогу

уточнити концепцію міжнародних неурядових організацій як елементів глобального громадянського суспільства.

Варто також відзначити, що в сучасному глобалізованому громадянському суспільстві використання таких тактик, як двосторонні торгові угоди та міжнародна дипломатія, може бути більш ефективним у просуванні політичних інтересів, ніж примус та сила. Зважаючи на це, лібералізм, який в ХХ ст. трансформувався в сучасну течію під назвою «неолібералізм» (грец. *neos* – новий і лат. *liberalis* – вільний), ще більше вкорінюється в систему міжнародних відносин. Тому недержавні актори, а саме МНУО застосовують публічну дипломатію, яку переосмислено в неоліберальних теоріях та представлено як «soft power» («м'яку силу»). Термін «м'яка сила» вперше запропонував неоліберал Джозефом Най у своїй книзі і статтях, опублікованих в 1990-х роках: «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power», «Soft Power» та інших. Він зазначає: «м'яка сила – це здатність переконати інших хотіти того ж, чого хочеш ти – кооптувати людей, а не тиснути на них. М'яка сила – це здатність заохочувати та залучати» [19]. Основними засобами «м'якої сили», що їх використовують НУО, є публічна дипломатія (різноманітні програми для інформування та впливу на громадську думку суспільства за допомогою таких основних інструментів просування інформації та ідей, як публікації, наукові дослідження, фільми, культурні обміни, радіо, телебачення тощо) та культурна дипломатія (обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, переконаннями й іншими аспектами культури з метою сприяння розвитку взаєморозуміння). Отже, МНУО є елементами сучасного глобального громадянського суспільства, які застосовують інструменти публічної та культурної дипломатії «soft power».

Очевидно, що дослідження МНУО у розрізі функціонального виміру диференціюємо за конкретними сферами їхньої діяльності. Сфера миру та безпеки є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин, адже сучасні держави не здатні самотужки протистояти викликам та загрозам глобального світу. Чинна система міжнародної безпеки в контексті загострення глобальних суперечностей, на думку Б. Парохонського та Г. Яворської, перебуває на стику головних ліній

геополітичної напруженості, серед яких такі: 1) зростання прірви між забезпеченими країнами з розвиненою економікою і країнами відсталими та бідними, що провокує внутрішні соціальні конфлікти та стимулює міграційні потоки в зони економічної стабільності, що, у свою чергу, посилює соціальну напругу в останніх; 2) загострення суперечностей між силами, зацікавленими у підтримці світового порядку й міжнародної безпеки, та силами, спрямованими на їхнє руйнування (міжнародний тероризм, антиглобалізм, сепаратизм), що знаходять підтримку деяких держав (Іран, РФ тощо); 3) поглиблення суперечностей між потребою у спільній підтримці міжнародного порядку та власними національними інтересами, що проявляється у зростанні національного егоїзму та популістських настроїв у країнах зі стабільною економікою, прагненнях до самоізоляції та пошуків можливостей вирішення власних проблем за рахунок інших [90, с. 186]. Тому для подальшого дослідження важливо з'ясувати сутність термінів «безпека» та «міжнародна безпека».

Щодо дефініції поняття «безпека», то універсальне визначення подає Словник суспільних наук UNESCO – «безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [157, р. 629]. The Oxford Dictionary трактує це поняття як «стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її гарантують» [295, с. 749]. У «Новому тлумачному словнику української мови» зазначено, що «безпека – стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [84, с. 115]. В українському «Політологічному енциклопедичному словнику» безпеку протрактовано як «діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної згубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодовних збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку» [98, с. 47].

Дослідник О. Делінський зазначає, що в процесі аналізу безпеки доцільно виділити чотири основні підходи (див. рис. 1.1). З рис. 1.1 видно, що саме відсутність безпосередньої військової загрози є основним критерієм у визначенні всіх видів безпеки.

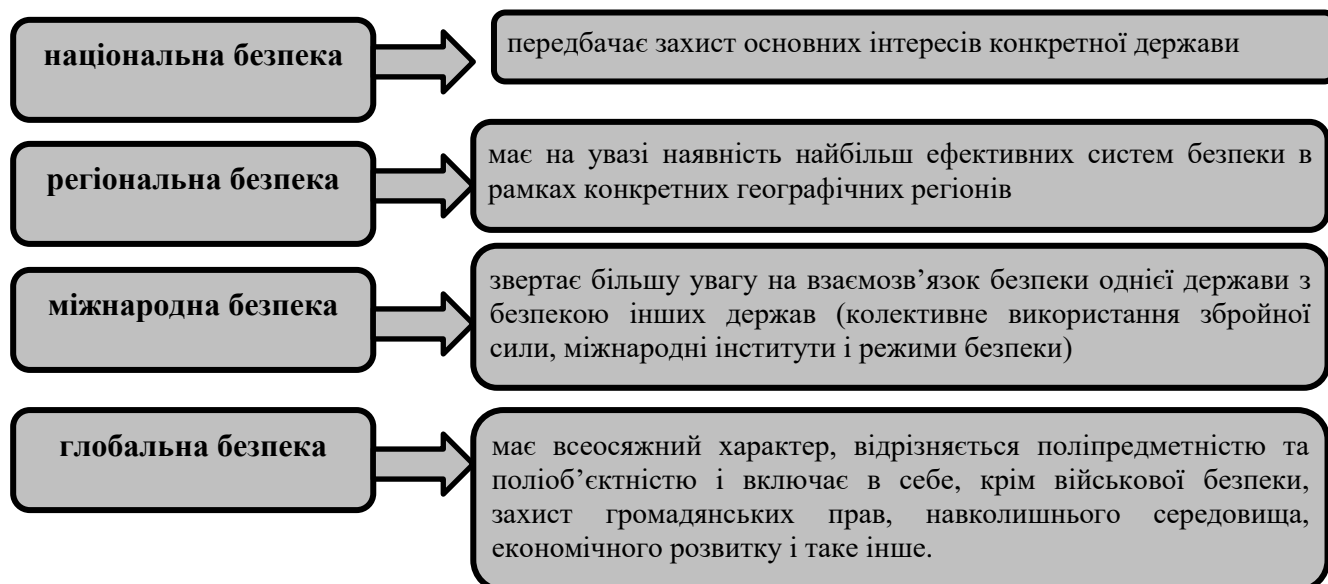

Рис. 1.1. Основні підходи до визначення терміна «безпека»

Джерело: складено на основі [28, С. 155–165].

Щодо конкретизації терміна «міжнародна безпека», можемо зазначити, що у *Dictionnaire Diplomatique*, який видає Міжнародна дипломатична академія в Парижі, зазначено: «ідея міжнародної безпеки виражає притаманне кожному народові, кожній державі прагнення бути застрахованим на випадок агресії і базується на володінні державою гарантіями того, що її не буде атаковано, а в разі нападу, що отримає негайну та ефективну допомогу з боку інших держав» [203, с. 696]. Дослідниця А. Дирда стверджує: «міжнародна безпека, або глобальність, – це такий стан міжнародних відносин, при якому виключено порушення загального миру та гарантується стійкий і стабільний розвиток світової спільноти в різних сферах, а саме в економічній, соціально-політичній і духовній та інших, саме міжнародна безпека створює умови для уникнення конфронтацій, військових конфліктів та війни між державами» [31]. За визначенням Г. Васильєва «міжнародна безпека – це система міжнародних відносин, заснована на додержанні усіма країнами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та розбіжностей між ними за допомогою сили» [18, с. 155–165]. Для ілюстрації у Додатку Б наведено принципи та способи забезпечення міжнародної безпеки.

Польський дослідник В. Малєндовскі вважає, що «міжнародна безпека не є простою сумою національних безпек усіх окремих держав. Вона може проявлятися в тому, що всі члени міжнародної спільноти мають почуття безпеки і, крім того, існують умови, механізми і взаємні відносини, котрі мають гарантувати загальну безпеку» [235, с. 362].

На наш погляд, всі питання, які стосуються гарантування та збереження міжнародної безпеки, слід розглядати в контексті розуміння повної взаємозалежності держав у питаннях безпеки, що зумовлює потребу міжнародної співпраці між собою всіх міжнародних акторів – урядових, міжурядових та неурядових. Виходячи з цього, очевидно, що досягнення миру та безпеки є глобальною проблемою сучасності й, відтак, одним з найважливіших завдань діяльності будь-якого міжнародного актора, у тому числі й МНУО. Тому розглядаючи розвиток сфери забезпечення миру та безпеки як одне з найпріоритетніших завдань системи міжнародних відносин, можемо стверджувати, що МНУО сьогодні виконують важливі завдання глобального громадянського суспільства, оскільки завжди функціонують у конфліктних зонах сучасного світу.

Досліджуючи роль міжнародних неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки за допомогою застосування відповідного методологічного інструментарію, можемо зрештою оцінити та проаналізувати діяльність МНУО крізь призму інституціонального та функціонального виміру і на міжнародній арені, і в Україні. Тому вкрай важливо виокремити методологічний інструментарій для подальшого аналізу діяльності МНУО у сфері миру та безпеки.

Методологія – це сукупність прийомів дослідження в будь-якій науці, відтак методологічний інструментарій дисертації передбачає застосування сукупності основоположних підходів, принципів та методів, які будуть якнайбільш ефективними в процесі дослідження функціонального та інституціонального вимірів діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки. Зауважимо, що методологія дослідження ролі неурядових організацій у сфері миру та безпеки тісно пов'язана зі здобутками не лише політології, а й філософії, соціології, економіки та інших наук, проте має і свою специфіку. Адже вибір методів насамперед залежить

від специфіки досліджуваного об'єкта та предмета, а також поставлених завдань, визначених у роботі. У цьому випадку методологічний інструментарій спрямований на досягнення таких завдань: 1) з'ясування специфіки діяльності та визначення ролі безпекових та миротворчих МНУО в системі міжнародних відносин; 2) виокремлення інституціонального механізму ефективного функціонування та інституціонального середовища МНУО у сфері миру та безпеки; 3) виділення функцій та форм діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їм; 4) визначення переваг та недоліків залучення МНУО до вирішення миротворчих та безпекових проблем України.

З метою вирішення поставлених у дисертації завдань використовуємо загальнонаукові, логічні і спеціальні підходи та методи дослідження. Зокрема, особливе місце в методології дослідження діяльності МНУО належить *неоінституціональному підходу*, у рамках якого до вивчення було залучено все різноманіття формальних та неформальних інституціональних форм, що дало змогу суттєво розширити параметри дослідження політичного буття. Залучення неоінституціоналізму до дослідження МНУО як політичних інститутів дало можливість виділити такі визначальні постулати: 1) МНУО є повноправними політичними акторами, що мають власні особливі інтереси; 2) МНУО здійснюють визначальний вплив на індивідуальну поведінку людей і на думку глобального громадянського суспільства крізь призму формування глобальних пріоритетів; 3) МНУО як політичні інститути є однією з важливих детермінант, що визначає результати міжнародної політики та допомагає іншим політичним акторам усвідомлювати свої цілі [30, с. 11].

З огляду на вищевикладене, можемо констатувати, що інституціональний підхід дає можливість виокремити інститути МНУО зі системи міжнародних відносин як окремий важливий елемент, а неоінституціоналізм дає можливість їх розглядати як важливі елементи глобальної політичної системи відповідно до вимог сьогоденного неолібералізму.

Не менш важливим у методології є застосування *системного підходу*, котрий передбачає дослідження діяльності МНУО у сфері миру та безпеки як цілісної

множини елементів у системі міжнародних відносин, як елемента цієї системи, а також у сукупності відношень і зв'язків між іншими елементами системи. Зважаючи на це, за допомогою системного підходу можна класифікувати міжнародні неурядові організації за сферами діяльності в цілому, а також виділити та систематизувати МНУО у сфері досягнення миру та безпеки.

Важливим для дослідження ролі МНУО у забезпеченні миру та безпеки є *мережевий підхід*. Поява мережевого концепту припадає на другу половину ХХ століття. Під «мережею» розуміють «сформовану групу людей, які прагнуть досягати спільної мети через добровільну співпрацю» [228, с. 137]. Водночас, політичну мережу визначають як «набір відносно стійких неієрархічних взаємозалежних відносин, що з'єднують множину акторів, які поділяють спільні інтереси щодо політики та обмінюються ресурсами для досягнення визначеної мети шляхом налагодження взаємин співпраці» [191]. Колективна робота Е. Луманна та Д. Ноука «Організаційна держава» є найбільш вдалою спробою застосування мережевого підходу до вивчення політичного процесу. Науковці вважали, що «кордони у відносинах між державою та громадянським суспільством стираються та поглинаються в наявних міжорганізаційних впливах та владних стосунках» [231, с. 135]. У сучасному інформаційному світі мережевий підхід найчастіше застосовують для аналізу структурних взаємин між політичними інститутами. Отож у цьому дослідженні мережевий підхід доцільно використати для аналізу структурних взаємин між політичними акторами, тобто для з'ясування взаємозв'язків між акторами глобального світу – урядами, ММУО та МНУО.

Особливої уваги вимагає застосування *нормативного підходу*, що дає змогу з'ясувати роль та цінність МНУО і для кожної особистості зокрема, і для суспільства в цілому. Завдяки аналізу нормативно-правового забезпечення діяльності МНУО можемо оцінити надзвичайно важливе значення цих політичних інститутів у сучасній системі міжнародних відносин.

У рамках вищезазначених методологічних підходів у дисертації використано різні групи методів. Зокрема, йдеться про такі загальнонаукові методи, як структурно-функціональний, історичний, порівняльний та інші. Так, відповідно до

структурно-функціонального методу досліджуване явище розглядаємо як певну систему, що належить до системи ширшого порядку, виконує в ній певні функції і пов'язана з нею різними зв'язками. Завдяки застосуванню структурно-функціонального методу в межах дослідження можна з'ясувати інституціональний механізм ефективного функціонування МНУО. Цей метод дає змогу простежити взаємозв'язки безпекових та миротворчих МНУО з іншими міжнародними акторами, а також виокремити елементи інституціонального середовища, яким оточена будь-яка неурядова організація у сфері миру та безпеки. Структурно-функціональний метод також уможливив виділити функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їм. Застосовувати цей метод доцільно також для дослідження категорії «міжнародна неурядова організація».

Отже, системний підхід та структурно-функціональний метод дають можливість виділити та систематизувати МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, проаналізувати інституціональну специфіку безпекових та миротворчих МНУО, виокремити інституціональне середовище будь-якої МНУО та розробити інституціональний механізм ефективного функціонування МНУО у сфері безпеки та миру, а також за допомогою структурного функціоналізму проаналізувати функціональний вимір діяльності МНУО під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності.

Історичний метод дав змогу дослідити трансформацію неурядових організацій від розширення прав громадянства в Європі та на Західному континенті у XVIII ст. до сьогодення та з'ясувати, що відповідно до того, як розвивалися світові процеси, відбувалися й зміни у сутності та специфіці діяльності МНУО на міжнародній арені. За допомогою *порівняння* як методу наукового пізнання було виокремлено спільні та відмінні тенденції функціонування МНУО у сфері миру та безпеки, порівняння їхніх конкретних програм та проєктів.

У роботі також використано *емпіричні методи*. Застосовано, зокрема, *аналіз документів*, який посприяв ґрунтовному вивченню правового підґрунтя забезпечення діяльності МНУО, найважливіших документів, які визначають

стратегію та особливості функціонування МНУО. За допомогою *методу кейсів* вдалось описати конкретні миротворчі, безпекові проекти та програми МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, що надало можливість виокремити та узагальнити і позитивні, і негативні наслідки діяльності таких МНУО.

Окремо слід виділити використання *логічних методів*. Застосування *методів аналізу та синтезу* сприяло дослідженню теоретико-практичної сутності та особливої специфіки діяльності МНУО. Категорійний та етимологічний аналіз було використано для уточнення таких базових понять, як «міжнародна неурядова організація», «функції міжнародних неурядових організацій у сфері миру та безпеки», «форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності». *Метод узагальнення* дав можливість сформулювати рекомендації для удосконалення діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки.

Застосування у дослідженні вказаних методів дало змогу реалізувати принципи об'єктивності, логічної несуперечливості та повноти. Особливо слід наголосити на реалізації принципу міждисциплінарності, який дав змогу залучити доробок інших суспільних наук (психології, соціології, екології, економіки, права тощо), що, зі свого боку, сприяло всебічному дослідженню ролі МНУО у забезпеченні миру та безпеки. До прикладу, вивчення діяльності гуманітарних, медичних, екологічних, правозахисних, безпекових, миротворчих МНУО надало особливого втілення принципу міждисциплінарності, оскільки уможливило використання досліджень інших соціальних, психологічних, медичних, правових та інколи природничих наук.

Отже, вищевикладені концептуально-теоретичні засади та методологічний інструментарій дадуть змогу визначити сутність та специфіку діяльності МНУО у системі міжнародних відносин; класифікувати МНУО в цілому та зокрема у сфері забезпечення миру та безпеки; проаналізувати міжнародно-правове регулювання діяльності МНУО; дослідити інституціональну специфіку МНУО у сфері миру та безпеки; виокремити структурні взаємозв'язки між МНУО та іншими міжнародними акторами у гарантуванні миру та безпеки; конкретизувати функції та форми

діяльності МНУО під час врегулювання міжнародних конфліктів сучасності; виділити переваги та недоліки, а також узагальнити рекомендації щодо залучення МНУО до вирішення безпекових проблем України, головню в ситуації на Сході України, яка виникла в результаті окупації Російською Федерацією Криму та частини Донбасу та стала передумовою початку російсько-української війни у 2014 році.

Висновки до розділу 1

У реаліях сучасної системи міжнародних відносин держави давно вийшли за межі лише міждержавного спілкування, а сама держава втратила роль міжнародного актора – монополіста у міждержавній взаємодії. Виникнення нових міжнародних акторів свідчить про формування новітніх тенденцій світової політики, які ґрунтуються на становленні та діяльності багатофункціональних міждержавних інститутів, що взаємодіють між собою. МНУО виступають сьогодні новими суб'єктами міжнародних відносин, які реалізують глобальні завдання суспільства в політичній, економічній, правовій, соціальній, культурній та інших сферах і впливають на динаміку розвитку світового співтовариства.

У розділі 1 виокремлено та згруповано джерельну базу дослідження, яку будемо використовувати під час комплексного аналізу інституціонального та функціонального виміру діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки: 1) дисертації, монографії та інші наукові видання, статті, підручники, словники, енциклопедичні видання тощо; 2) нормативно-правові акти (міжнародні, внутрішньодержавні акти та внутрішньоорганізаційна документація); 3) інформація МНУО, ММУО (інформація, що надходить із МНУО через електронні публікації та повідомлення на їхніх електронних ресурсах); 4) матеріали ЗМІ; 5) різноманітні інтернет-ресурси. Найбільшу цінність становлять джерела першої групи.

Доведено, що серед учасників (суб'єктів) міжнародних відносин, окрім держав, виділяють інших акторів: міжурядові організації, неурядові організації, транснаціональні корпорації та інші суспільні сили і рухи, що діють на світовій арені. З огляду на це НУО є суб'єктами відносно нового недержавного рівня,

зазначено, що в ширшому застосуванні термін «неурядова організація» можна використовувати щодо будь-якої неприбуткової організації, яка є незалежною від уряду.

Констатовано, що однією з найвизначніших особливостей системи сучасних міжнародних відносин є зростання кількості неурядових організацій, які встановлюють складні мережі та забезпечують зв'язки між людьми у всьому світі. Зазначено, що на ефективність реалізації громадянських ініціатив на глобальному рівні впливає, власне, наявність всесвітньої мережі міжнародних неурядових організацій. Обґрунтовано, що в цій роботі під НУО будемо розуміти національний (державний) рівень, а під МНУО – міжнародний рівень функціонування. У дисертації будемо зосереджувати основну увагу, власне, на міжнародному рівні функціонування неурядових організацій.

Акцентовано, що концептуальний підхід до дослідження дає змогу інтегрувати наявні наукові знання про глобальне громадянське суспільство, які згодом дадуть змогу уточнити трактування міжнародних неурядових організацій як елементів глобального громадянського суспільства. Тобто на основі наукових підходів до трактування різними науковцями понять «громадянське суспільство» та «глобальне громадянське суспільство» зроблено підсумок, що МНУО є визначальними елементами глобального громадянського суспільства.

Наголошено, що дослідження МНУО в розрізі функціонального виміру диференціюємо конкретними напрямками їхньої діяльності. Сфера миру та безпеки є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин, адже сучасні держави не здатні самотужки протистояти викликам та загрозам глобального світу. Виходячи з цього, констатуємо, що МНУО сьогодні виконують важливі завдання глобального громадянського суспільства, оскільки завжди функціонують у конфліктних зонах сучасного світу. З'ясовано, що незважаючи на велику кількість досліджень діяльності МНУО та їхньої ролі в системі міжнародних відносин, у сучасній науці залишається багато питань, які потребують негайного вирішення, зокрема, досі немає детального дослідження діяльності МНУО саме для досягнення миру та безпеки.

Виокремлено методологічний інструментарій як сукупність основоположних підходів та методів, ефективних у процесі дослідження діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки. Зокрема, обґрунтовано доцільність застосування таких методологічних підходів як: неоінституціональний, системний, мережевий, нормативний. За допомогою неоінституціонального підходу виокремлено визначальні постулати ролі МНУО як важливих політичних інститутів на міжнародній арені (вони є повноправними політичними акторами, що мають власні особливі інтереси; здійснюють визначальний вплив на індивідуальну поведінку людей і на думку глобального громадянського суспільства крізь призму формування глобальних пріоритетів; як політичні інститути, вони є основною детермінантою, що визначає результати міжнародної політики та допомагає іншим політичним акторам усвідомлювати свої завдання). Системний підхід уможливив виокремити МНУО як елементи міжнародної системи та класифікувати їх за сферами діяльності в цілому, а також виділити та систематизувати МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки.

Обґрунтовано необхідність використання таких загальнонаукових, емпіричних та логічних методів: структурно-функціонального, який дав можливість виділити функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності; історичного методу, який дав змогу дослідити трансформацію неурядових організацій у послідовному часовому розвитку; методу порівняння, за допомогою якого було здійснено порівняльний аналіз діяльності безпекових та миротворчих МНУО; методу аналізу документів, який посприяв ґрунтовному дослідженню правового підґрунтя для забезпечення діяльності МНУО; методу кейсів, який передбачав опис конкретних миротворчих, безпекових проєктів та програм МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, що надало можливість виокремити та узагальнити позитивні і негативні наслідки діяльності миротворчих та безпекових МНУО; методів аналізу та синтезу, завдяки яким досліджено та сформовано теоретико-практичну сутність та особливу специфіку діяльності МНУО; методу узагальнення, що дав можливість сформулювати

рекомендації для вдосконалення діяльності МНУО в сфері забезпечення миру та безпеки.

Отже, вищевикладені концептуально-теоретичні засади та методологічний інструментарій дадуть змогу надалі здійснити комплексний аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій для забезпечення миру та безпеки крізь призму інституціонального та функціонального вимірів.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертантки [129; 132; 133; 135; 139; 140].

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: БЕЗПЕКОВИЙ КОНТЕКСТ

2.1. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій

Сьогодні МНУО досить оперативно розширюють свій вплив і на регіональному, і на глобальному рівнях, враховуючи те, що до їхніх функцій належать такі: сприяння вирішенню проблем в політичному і в безпековому вимірах; оптимізація міжнародної співпраці; мобілізація думки міжнародного співтовариства; спостереження за діяльністю урядів та виконанням міждержавних угод [149, с. 95–104]. З огляду на це з кожним роком усе більшу наукову зацікавленість у дослідників світу викликає проблематика розширення сфер діяльності та функціонування МНУО у сучасній системі міжнародних відносин. Отож вивчення сутності та специфіки діяльності МНУО є необхідною передумовою розвитку сучасної політичної науки, а рівно ж і юридичної, соціальної, економічної, медичної та ін. Щодо України, то дослідження МНУО як основних суб'єктів глобального громадянського суспільства є надзвичайно актуальним і в контексті сучасних державотворчих процесів, і в аспектах залучення МНУО для вирішення безпекових проблем в Україні, які головню пов'язані з військовим конфліктом на Донбасі та окупацією Криму.

МНУО – це важливі недержавні актори в міжнародній системі, оскільки їхня діяльність не обмежена територією однієї держави. Незважаючи на те, що сфера інтересів конкретних МНУО може відрізнятися, у них є одна мета – соціальна спрямованість, відображення та захист міжнародної громадської думки, що водночас проявляється у некомерційній діяльності всіх НУО.

Зрозуміло, що благодійні та громадські організації, відокремлені від держави, існували в різні історичні періоди, проте МНУО – це передовсім сучасне явище. У XVII – XVIII ст. розпочався процес розширення прав громадянства в країнах Європи та Америки, в результаті чого відбулися буржуазні революції, які призвели до

затвердження буржуазного ладу й отримання буржуазією політичних прав та громадянських свобод [26]. Внаслідок цих подій у Європі починають формуватися політичні партії, народні рухи та громадські об'єднання. На початку XVIII століття, коли було засновано значну кількість громадських організацій, вони виконували роль інструментів задоволення потреб громади, захисту інтересів або просування нової політики. Французький письменник Алексіс де Токвіль під час візиту до США в 1831 році наголошував на важливості «політичних об'єднань», як інститутів демократії, унікально численних та досить впливових у цій країні. Він зазначав, що нові правові норми для приватних корпорацій, які виникають у цей самий час, забезпечили сучасні юридичні повноваження організаціям і збільшили захист від втручання держави [202].

Становлення та розвиток МНУО можна розділити на кілька етапів.

Перший етап розпочався з виникненням перших МНУО правозахисного характеру, які виникли в результаті громадського руху за скасування рабства (аболіціонізм). У 1839 році було утворено Британське та іноземне товариство проти рабства (British and Foreign Anti-Slavery Society), яке існує й донині як найстаріша міжнародна правозахисна неурядова організація, зараз вона називається Міжнародна організація проти рабства [22, с. 9]. Діяльність перших МНУО зосереджувалась на захисті прав та свобод людини, приміром виборювали права жінок, вели боротьбу з бідністю. Також до перших МНУО зараховують Світовий Альянс YMCA (Young Men's Christian Association). Це одна з найбільших молодіжних організацій у світі, яку було засновано 1844 року в Лондоні. Згодом у 1863 році з'явився Міжнародний комітет Червоного Хреста [225, с. 49]. На початку XX століття почала прослідковуватись тенденція до утворення впорядкованої системи МНУО, діяльність яких здебільшого стосувалась конкретної сфери (економічної, правової, наукової, екологічної, релігійної тощо).

Другий етап бере свій початок після Другої світової війни, коли кількість МНУО швидко почала зростати, оскільки виникала необхідність оперативно організувати громадянське суспільство різних країн світу для вирішення спільних міжнародних проблем та загроз. На цьому етапі утворюються такі відомі МНУО:

Міжнародна демократична федерація жінок, Всесвітня федерація профспілок, Міжнародна організація журналістів та ін. Доцільно зазначити, що лише із завершенням Другої світової війни, МНУО отримали суттєву політичну впливовість. Це пов'язано з утворенням Організації Об'єднаних Націй у 1945 році. Ця МНУО сприяла активізації діяльності МНУО та зростанню їхньої кількості.

Отож тенденція посилення демократичних процесів (і у сфері внутрішніх взаємин всередині держав, і зовнішніх зносин між державами) виступає основним каталізатором, який вплинув на збільшення чисельності та авторитету МНУО в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Усі причини (тенденції) збільшення кількості МНУО зумовили виникнення відповідних напрямів діяльності МНУО (див. Додаток В). Як бачимо, саме в другій половині ХХ століття відбувається найбільша хвиля зростання МНУО, зокрема: у 1850 р. існувало лише 5 організацій, до 1914 р. їх стало 330, у 1939 р. – 730, у 1970 р. – 23 000, у 2000 р. – 45 674, до кінця першого десятиріччя ХХІ століття їх уже налічувалось приблизно 50 000 [46, с. 120].

ООН від початку свого заснування підтримує тісні зв'язки з НУО, оскільки вони є безпосередніми представниками та захисниками інтересів усього глобального громадянського суспільства. З огляду на це, саме в Статуті ООН МНУО було вперше визнано акторами міжнародного права. Цей Статут також вперше запровадив сталу модель співпраці між учасниками глобального суспільства. Однак на цьому етапі, НУО не отримали ще повноцінного правового статусу [237, с. 15]. Зокрема, в статті 71 Статуту ООН зазначено, що «Економічна й Соціальна Рада (ЕКОСОП) має повноваження проводити належні заходи для консультації з неурядовими організаціями, зацікавленими в питаннях, що належать до її компетенції. Такі заходи можуть бути погоджені з міжнародними організаціями, а в разі потреби з національними організаціями після консультації із зацікавленим членом організації» [113]. Як бачимо, Економічна і Соціальна Рада стає першим інститутом, у межах якого НУО починають активно долучатись до діяльності ООН. У 1946 році близько 41 НУО отримують консультативний статус при ЕКОСОП. Починаючи з цього моменту, кількість НУО з кожним роком активно зростає, відтак нині їх налічується 5 593 (НУО, які мають активний консультативний статус при

ЕКОСОР) [283]. Для того, щоб визначити основні вимоги щодо набуття консультативного статусу при ЕКОСОР ООН, а також щоб конкретизувати ознаки МНУО, було прийнято кілька резолюцій ЕКОСОР [124, с. 103]. Наприклад, Резолюція ЕКОСОР 3(II) від 21.07.1946 р. передбачала створення Комітету з неурядових організацій (The Committee on NGOs) [234]. Сьогодні Комітет складається з 19 членів, яких обирають на основі справедливого географічного представництва: 5 членів з африканських держав; 4 члени з азійських держав; 2 члени зі східноєвропейських держав; 4 члени з країн Латинської Америки та Карибського басейну; 4 члени із західноєвропейських та інших держав. Термін повноважень його членів – чотири роки. На період 2019–2022 років членами Комітету є такі країни: Бахрейн, Бразилія, Бурунді, Китай, Куба, Естонія, Есватині, Греція, Індія, Ізраїль, Лівія, Мексика, Нікарагуа, Нігерія, Пакистан, Російська Федерація, Судан, Туреччина, США. Поточні завдання Комітету викладено в Резолюції 1996/31 [276]. Основні завдання Комітету такі: 1) розгляд заявок на отримання консультативного статусу, що їх подають НУО; 2) розгляд чотирирічних звітів, які подають НУО загальної та спеціальної категорій; 3) імплементація положень резолюції ЕКОСОР 1996/31 та моніторинг консультаційних взаємин; 4) будь-які інші питання, які ЕКОСОР може доручити на розгляд Комітету [283].

Отже, Економічна і соціальна рада ООН є органом, уповноваженим встановлювати консультативні взаємини з НУО, а в її структурі створено спеціальний орган – Комітет з неурядових організацій.

Варто також згадати, що позиція ООН з приводу визначення поняття «міжнародна неурядова організація» було вперше сформульовано в Резолюції ЕКОСОР 288 (X) від 27.02.1950 р., де вказано, що будь-яку міжнародну організацію, яка не заснована на підставі міжурядової угоди, вважають неурядовою [276]. Як бачимо, в цьому випадку ООН не регламентує конкретних ознак МНУО, проте формулює широке за своїм змістом поняття. А в резолюції ЕКОСОР 1996/31 від 25.07.1996, якою було засновано консультативний статус НУО при ЕКОСОР, ознаку «міжнародного характеру» НУО вже не застосовано, але використано загальний термін «неурядова організація на міжнародному рівні» [30].

Отож у сучасному міжнародному праві НУО, діяльність якої має міжнародний характер, розглядають не як різновид міжнародних організацій, а як національну організацію, створену відповідно до законодавства конкретної держави.

За твердженням У. Ільницької щодо сутності дефініції «міжнародні неурядові організації» в науковій літературі, цей термін вживають щодо організацій, які діють на національному, субрегіональному, регіональному або міжнародному рівнях; виступають суб'єктами міжнародних відносин; реалізують найрізноманітніші інтереси (економічні, професійні, освітні тощо)» [45, с. 85]. У Додатку Г наведено основні наукові підходи до розуміння сутності терміна «міжнародна неурядова організація», які висвітлено в нормативно-правових актах, а також у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

Зазначимо, що політологи досить часто називають МНУО «групами тиску» або «лобістськими групами», але таке бачення, на наш погляд, не відповідає ролі цих організацій та їхньому широкому впливу на світову громадськість. У 1990-х роках з'явилась міждисциплінарна спеціальність, яка зосереджувала увагу на МНУО та їхній ролі в суспільстві. Вчені, які працюють у цій сфері, відзначили, що НУО можуть мати значну легітимність, іноді більшу, ніж національні органи влади. Опитування громадської думки в Німеччині, наприклад, показало, що значно більше респондентів довіряють МНУО «Greenpeace», ніж німецькому федеральному урядові. НУО створюють необхідні громадянам «суспільні блага», які зазвичай не створюються на неприбутковому ринку. Як уже було зазначено у розділі 1, західні економісти іноді називають НУО та ширшу неприбуткову частину економіки «третім сектором», щоб відрізнити її від державного та приватного бізнесу. У деяких великих країнах на цей сектор припадають мільйони робочих місць і мільярди доларів економічної діяльності.

Як уже було наголошено, консультативний статус МНУО надає ЕКОСОП за рекомендацією Комітету з неурядових організацій. Проте для того, щоб отримати консультативний статус, МНУО має відповідати певним вимогам (рис. 2.1). До прикладу, на черговому засіданні Комітету з неурядових організацій, який відбувався з 21 до 30 січня та 8 лютого 2019 року, було подано 521 заявку на

отримання консультативного статусу, з яких 233 заявки було відкладено з попередніх сесій. Відтак, Комітет надав консультативний статус 236 НУО та відклав 265 заявок для подальшого розгляду на наступній сесії у 2019 році, а також закрит розгляд 20 заявок НУО, які не змогли відповісти на запити більш ніж двох послідовних засідань Комітету [274].

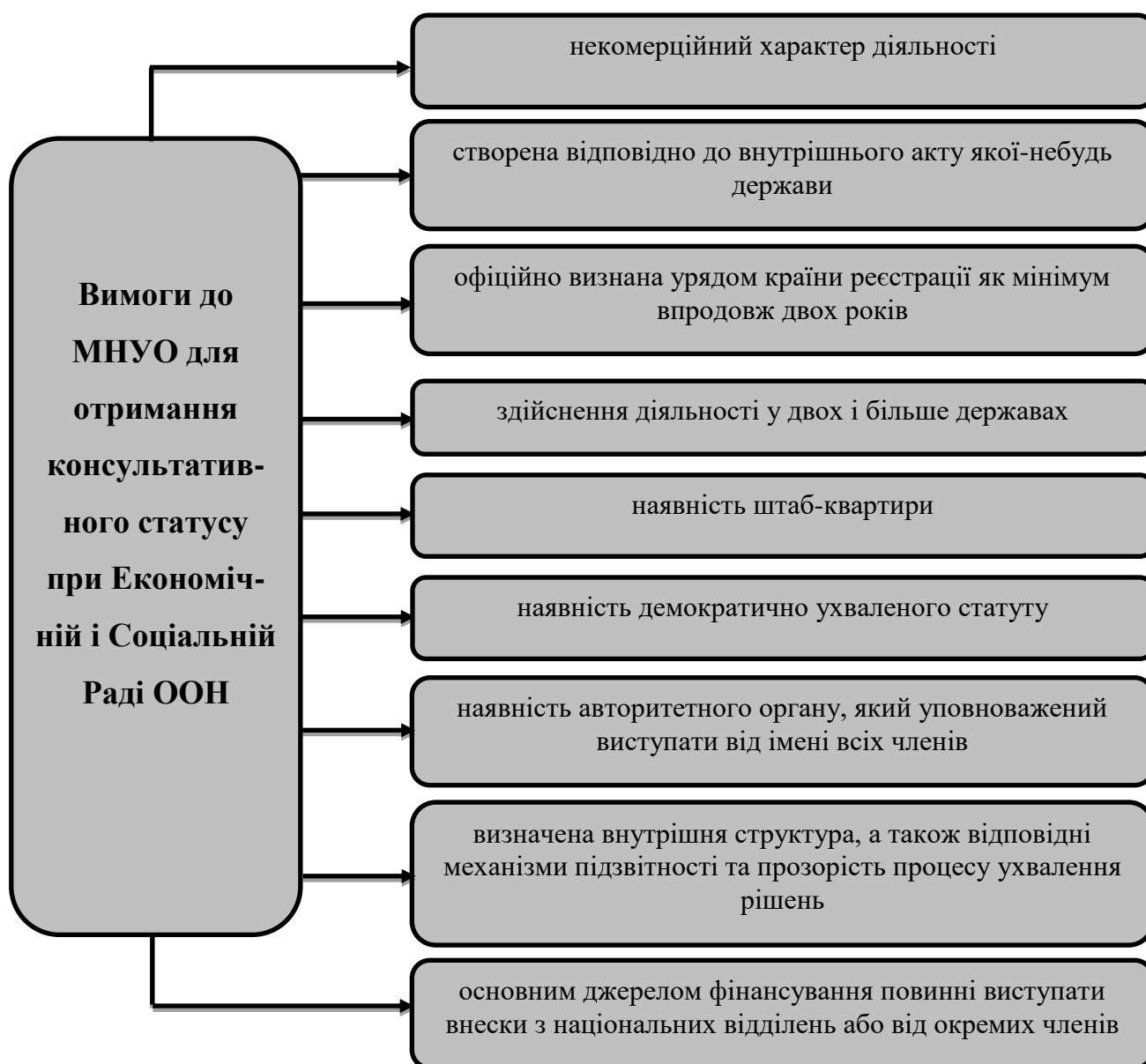

Рис. 2.1. Вимоги Комітету з неурядових організацій до МНУО для отримання консультативного статусу при ЕКОСОП ООН

Джерело: побудовано на основі [187].

Виходячи з аналізу різних наукових визначень поняття «міжнародна неурядова організація», наведених у Додатку Г та вимог Комітету з неурядових організацій до МНУО для отримання консультативного статусу при ЕКОСОП (рис. 2.1), можемо запропонувати таке трактування: *міжнародна неурядова організація – це особлива форма об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створена на основі установчих документів, зареєстрована відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав.*

Варто зазначити, що обсяг прав, що їх надають НУО, залежить від категорії консультативного статусу. На сьогодні існує три типи консультативного статусу при ЕКОСОП: загальний, спеціальний та НУО, які входять до реєстру (з обсягом прав, наданих НУО відповідно до консультативного статусу, можна ознайомитися в Додатку Г) [60].

Для повнішого вивчення сутності та специфіки діяльності МНУО необхідно виокремити функції, які притаманні цим організаціям в сучасному громадянському суспільстві (див. рис. 2.2). Як видно з рис. 2.2, функції МНУО є дуже різноманітними, проте вони тісно пов'язані між собою, оскільки одна функція зазвичай доповнює іншу. Кожна з функцій є важливою, позаяк завдяки їхній реалізації МНУО відображають громадську думку та беруть безпосередню участь у найбільш важливих подіях сучасного міжнародного життя.

У ХХІ ст. МНУО діють на всіх п'яти населених континентах Землі (окрім Антарктиди). Сьогодні НУО вирішують усі можливі проблеми окремих людей, а також людства та планети загалом. Більшість МНУО створено заради вирішення конкретних проблем: екологічних (Greenpeace, Всесвітній фонд дикої природи), гуманітарних (Міжнародний комітет Червоного Хреста, Лікарі без кордонів), у сфері захисту прав людини (Міжнародна амністія), наукових (Римський клуб), релігійних (Всесвітня Рада Церков), спортивних (Міжнародний Олімпійський Комітет) тощо.

Рис. 2.2. Функції МНУО в сучасному громадянському суспільстві

Джерело складено на основі [65].

На сучасному етапі діяльності МНУО основним механізмом їхньої роботи є мобілізація міжнародної громадської думки, а основним засобом досягнення цієї мети є тиск на міжнародні урядові організації чи безпосередньо на певні держави. З огляду на це уряди і міжнародні організації зазвичай сприймають МНУО такими, що несуть загрозу для їхніх інтересів. Чиновники, тим не менш, звертаються до МНУО заради інноваційних ідей та додаткової інформації. Владні інституції також неохоче визнають, що наявність консультацій та підтримки з боку МНУО викликає більшу довіру громадян до їхніх рішень. Зокрема, колишній генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі підтвердив, що МНУО «є невід'ємною частиною легітимності» ООН, а його наступник Кофі Аннан сказав, що МНУО є «совістю людства» [223]. Проте громадськість не завжди може чітко бачити результати діяльності НУО, адже вони виконують свої функції на латентних та постконфліктних стадіях конфлікту, тоді як уряди та міжурядові організації ведуть здебільшого відкриту боротьбу. Тому зазвичай суспільству досить важко оцінити справжню роль НУО в міжнародних відносинах.

НУО є дуже різноманітними й далеко не всі вони мають позитивний вплив на міжнародній арені. Попри великі організації, що вирішують питання прав людини, охорони навколишнього середовища та гуманітарної допомоги, існують НУО, що представляють галузеві асоціації. Хоча більшість НУО є незалежними, деякі з них функціонують під протекторатом урядів, підприємств або навіть кримінальних угруповань. Окремі з них мають сотні тисяч членів у всьому світі, тоді як інші налічують лише кількох учасників. Одні мають великі центральні секретаріати, а інші є децентралізованими. З такою різноманітністю узагальнення щодо діяльності НУО викликає певні труднощі.

Позаяк останнім часом кількість НУО стрімко зростає, багато спостерігачів розглядають цю тенденцію як ознаку дедалі більшого плюралізму та демократії, оскільки авторитарні та патерналістські уряди або забороняють незалежні НУО, або виставляють перед ними серйозні адміністративні перешкоди. Велика кількість НУО, безумовно, допомагає відобразити складну й різнопланову соціальну реальність та демонструє різноманітність потреб і турбот громадян, що їх уряди самі

по собі навряд чи змогли б ідентифікувати. Виборні урядовці часто захищають себе від критики НУО, вказуючи на те, що лідерів НУО не обирають. Незважаючи на те, що лідери НУО не приходять на посаду шляхом виборів, вони підзвітні радам директорів, органам членства та іншим виборчим округам. Вони також мають щороку отримувати добровільну фінансову підтримку від членів і донорів, тому не можуть покладатися на юридично-примусове оподаткування, як це роблять уряди. Тобто НУО є підзвітними громадянському суспільству, оскільки отримують добровільне фінансування, за що зобов'язані звітувати.

Отже, на сучасному етапі розвитку система міжнародних відносин характеризується значним зростанням кількості МНУО, збільшенням їхнього впливу на світовий політичний процес і міжнародну співпрацю. Водночас, різноманітність форм діяльності МНУО породжує певну неоднозначність щодо їхнього трактування, проте, на нашу думку, для всіх МНУО притаманні такі ознаки: недержавний (неурядовий) статус, добровільність, неприбутковість та корисність організації. Однак варто також зазначити, що сучасні МНУО функціонують на різних рівнях, що породжує певні труднощі щодо їхньої класифікації.

2.2. Типи міжнародних неурядових організацій у сфері миру та безпеки у рамках загальної класифікації міжнародних неурядових організацій

Для того, щоб краще розуміти сутність та специфіку діяльності МНУО, потрібно здійснити їхню класифікацію. Загалом дискусії щодо класифікації НУО й досі тривають в сучасній науці. Проте, виділяють деякі загальні риси, згідно з якими класифікують будь-які громадські організації, а саме: сфери діяльності, в яких вони функціонують; сфери компетентності; рівень (територія) функціонування; рівень незалежності від держави; розмір або кількість штату; сектор, який вони обслуговують; ідеологічне спрямування тощо.

Оскільки МНУО є дуже різноманітними, їхню класифікацію диференціюємо за критеріями, відповідно до яких здійснюємо її. Гадаємо, МНУО доцільно класифікувати за трьома основними критеріями: 1) рівень (територія) функціонування, що окреслює конкретну спільноту, територію, в межах якої МНУО

здійснюють свою діяльність; 2) рівень незалежності від уряду, що дуже важливо в класифікації МНУО, особливо, у разі повної або часткової фінансової підтримки з боку уряду або міжурядової організації; 3) сфера діяльності; відповідно до цього критерію МНУО поділяються на гуманітарні, екологічні, освітні, правозахисні, безпекові тощо.

За рівнем (територією) функціонування виокремлюємо 4 групи НУО: громадські, загальноміські, національні та міжнародні (Додаток Д). Як уже було зазначено, у дисертації розглядаємо лише міжнародний рівень функціонування, за якого МНУО працюють на глобальному рівні, відповідають за фінансування місцевих ініціатив, проєктів чи НУО; варіюються від світських служб, таких як Redda BArna, Save the Children, OXFAM, CARE, Ford та Rockefeller Foundation до релігійно мотивованих груп. Їхня діяльність розповсюджується на фінансування місцевих НУО, установ чи проєктів та реалізацію самих проєктів [62, с. 75; 201].

Розглянемо другий критерій класифікації – рівень незалежності від уряду. Відповідно до особливостей автономії МНУО поділяються на кілька груп:

- QUANGO (квазіавтономна) – така організація отримує фінанси переважно з державних коштів, разом з тим участь урядових інститутів у її діяльності зводиться до мінімуму;
- GRINGO (ініційована урядом) – створена урядом організація, яка здійснює соціальні ініціативи переважно за рахунок фінансування з державного бюджету;
- GONGO (у власності держави) – тип GRINGO, який використовують для залучення або перескерування неприбуткових коштів, виділених системою офіційної допомоги;
- DONGO (донорська власність) – належить донорам (міжнародній організації, бізнесу тощо) [210].

Існують також інші критерії, за якими можна класифікувати МНУО. Наприклад, за твердженням Л. Чернявської, ще одним критерієм класифікації МНУО є членство чи суб'єкт діяльності. На думку дослідниці, за цією ознакою розрізняють такі об'єднання: фахові (юристів, лікарів, підприємців тощо), жіночі,

молодіжні, студентські, об'єднання людей з особливими потребами та багато інших [150]. Світовий Банк пропонує диференціювати МНУО на два типи: оперативні, які розробляють та реалізують проекти розвитку; адвокаційні, що лобіюють інтереси суспільних груп для вирішення конкретних проблем, кооперуючись із урядами та ММУО [310].

Зауважимо, що для диференціації НУО за основною сферою діяльності можемо послуговуватись Міжнародною класифікацією некомерційних організацій (ICNPO). Цю систему класифікації рекомендовано в Довіднику ООН про некомерційні установи в системі національних рахунків, вона об'єднує організації в 12 основних груп діяльності, включаючи категорію «все ще не класифіковані». Ці групи активності, своєю чергою, розпадаються на підгрупи, а саме: група 1 – культура та рекреація (культура і мистецтво, спорт, рекреаційні та соціальні клуби, медіа та комунікації); група 2 – освіта та дослідження (початкова та середня освіта, вища освіта, професійно-технічні школи, медичні дослідження, соціальні та політичні науки); група 3 – здоров'я (лікарні та реабілітаційні заклади, будинки для літніх, психічне здоров'я та кризове втручання, інші медичні послуги); група 4 – соціальні послуги (догляд за дітьми, підтримка молоді та сім'ї, матеріальна допомога, самопоміч та інші особисті соціальні послуги); група 5 – навколишнє середовище (зменшення забруднення навколишнього середовища, захист тварин, збереження та охорона природних ресурсів та екологічний благоустрій); група 6 – розвиток і житло (економічний, соціальний та громадський розвиток, зайнятість і навчання, громадські та сусідські організації, професійне консультування й керівництво); група 7 – право, адвокація та політика (громадські й адвокатські організації, юридичні послуги, запобігання злочинності, реабілітація правопорушників, підтримка жертв, політичні партії); група 8 – благодійні посередники та пропаганда волонтерства (фонди надання грантів, волонтерство та підтримка, організації збору коштів); група 9 – міжнародна (програми обміну/дружби/культури, асоціації сприяння розвитку, міжнародні організації з ліквідації наслідків стихійних лих та допомоги, міжнародні організації з прав людини та миру); група 10 – релігія: (конфесії, релігійні об'єднання громадян);

група 11 – бізнес-професійні асоціації, спілки (бізнес-асоціації, професійні асоціації, профспілки); група 12 – не класифіковано [284].

На наш погляд, саме класифікація МНУО за конкретним напрямом (сферою) діяльності найбільш чітко їх систематизує. Отож можемо виокремити основні напрями та проаналізувати діяльність деяких МНУО. Передовсім зазначимо, що будемо аналізувати МНУО, які найбільш дотичні до вирішення безпекових та миротворчих проблем. Вибір прикладів МНУО зумовлено, головню, високою мірою впливу на міжнародну політику, популярністю серед глобального громадянського суспільства, великою кількістю залучених національних неурядових організацій, регулярною активністю у світовому процесі, а також консультативним статусом при ЕКОСОП:

З-поміж *правозахисних МНУО* (захист прав людини) варто звернути увагу на Міжнародну амністію (Amnesty International), яку було засновано в 1961 році. Сьогодні це одна з наймасштабніших МНУО правозахисного характеру, яка налічує більш ніж 7 млн. членів та прихильників у понад 150 країнах світу. Ця організація розслідує порушення прав людини та доводить ці порушення до уваги громадськості, домагається звільнення «в'язнів совісті» – тих, хто перебуває в ув'язненні за свої переконання або через етнічне походження, мову, стать чи колір шкіри [304]. Ще одна правозахисна міжнародна неурядова організація – Міжнародне товариство з прав людини (International Society for Human Right, ISHR), яке було засновано в 1972 році з метою сприяти міжнародному взаєморозумінню й толерантності в усіх сферах культури та суспільства. Головна місія ISHR полягає в розширенні доступу до правової бази у сфері прав людини за допомогою обміну знаннями та ресурсами, які можуть бути використані ненасильницькими рухами та правозахисниками в усьому світі. ISHR функціонує у понад 20 державах, зокрема й в Україні [151]. Також у цій сфері активно діє Міжнародна федерація з прав людини (Fédération internationale des ligues des Droits de l'Homme, FIDH) – міжнародний правозахисний рух, що об'єднує сьогодні 184 національні правозахисні організації в 112 країнах світу. Метою об'єднання є надання підтримки цим організаціям. Федерація сприяє захисту правозахисників, прав жінок та мігрантів; здійсненню

правосуддя і боротьбі з безкарністю; а також дотриманню прав людини і законності під час конфліктів [167].

У сфері захисту прав людини варто назвати також і такі відомі МНУО: Всесвітня організація боротьби проти тортур (World Organization Against Torture, WOAT), до мережі якої входить майже 300 організацій, що здійснюють боротьбу проти тортур, позасудових страт, насильницьких зникнень та інших форм жорстокої поведінки [309]; Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association, IBA), яка об'єднує близько 190 асоціацій адвокатів і юридичних товариств з 170 країн світу з метою сприяти глобальній стабільності й миру за допомогою здійснення правосуддя [171]; Нагляд за правами людини (Human Rights Watch, HRW) – захищає права людини у більш ніж 70 країнах світу [251].

Розглядаючи сферу *охорони здоров'я та медицини*, варто виокремити такі МНУО: Лікарі світу (Doctors of the World), яка діє в зонах конфліктів й таборах біженців, де надає допомогу, створює медичну інфраструктуру та захищає інтереси найуразливіших людей у більш ніж 80 країнах світу [297]; Лікарі без кордонів (Medecins sans frontiers (MSF) / Doctors without Borders) – незалежний глобальний рух, що надає медичну допомогу там, де це найбільше потрібно, зокрема з моменту свого заснування представники MSF вилікували більш ніж сто мільйонів пацієнтів [301]; Міжнародна асоціація жінок-лікарів (Medical Women`s International Association, MWIA), яка є однією з найстаріших професійних МНУО жінок-медиків та студентів-медиків з різних країн світу [243]; Право на здоров'я (Health Right International), яка зараз широко впроваджує Програму глобального психічного здоров'я Пітера К. Ольдермана, що спрямована на зміцнення психічного здоров'я, відновлення та підвищення стійкості співтовариств, які постраждали від насильства та збройних конфліктів [216].

У *гуманітарній сфері* доцільно виділити такі впливові МНУО: Міжнародний Комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross), що забезпечує гуманітарний захист і допомогу жертвам збройних конфліктів та інших ситуацій насильства. Він вживає заходів у відповідь на надзвичайні ситуації й водночас сприяє дотриманню норм міжнародного гуманітарного права та його застосування в

національному законодавстві [299]; Оксфам (Oxfam) – міжнародна конфедерація з неурядових організацій, що працюють разом з партнерами та місцевими громадами в більш ніж 90 країнах світу, щоб зменшити бідність і несправедливість [176].

Важливою для вирішення безпекових та миротворчих проблем є також сфера *захисту свободи слова та інформації*. У цій сфері досить ефективно функціонують такі МНУО: Репортери без кордонів (Reporters sans frontieres, RSF), яка є провідною організацією у світі із захисту та просування свободи інформації [268]; Комітет захисту журналістів (Committee to Protect Journalists, CPJ) – захищає право журналістів повідомляти про новини, не боячись при цьому репресій [163]; Міжнародна асоціація із захисту свободи слова (International Freedom of Expression Exchange, IFEX) – працює в більш ніж 70 країнах, щоб захищати й заохочувати свободу слова [300].

Сферу *забезпечення миру та безпеки (роззброєння)*, яка є основною в дослідженні, представлено такими МНУО: Міжнародне бюро миру (International Peace Bureau, IPB) – зосереджене на роззброєнні в інтересах сталого розвитку, мотивуючи, що за рахунок скорочення фінансування військового сектору значні обсяги коштів можуть бути виділені на соціальні проекти і всередині країни, і за кордоном, що зрештою сприятиме задоволенню реальних потреб людини та захисту навколишнього середовища [307]; Світ без воєн і насильства (World without Wars and Violence, WwV), що здійснює заходи на громадському рівні приблизно в 40 країнах світу, а також розвиває міжнародні кампанії, такі як «2000 без війни», «Освіта для ненасильства», «Всесвітній марш за мир і ненасильство» і «Всесвітній форум за мир і ненасильство» [186]; Перемога без війни (Win Without War), що працює з посадовими особами, політиками, ЗМІ, правозахисними організаціями та лідерами руху, щоб просувати прогресивну стратегію національної безпеки, яка базується на цінностях пріоритетності безпеки людини та дипломатії над війною [258].

Не менш важливою сферою для вирішення безпекових та миротворчих проблем є *охорона дитинства*. Можемо звернути увагу на такі МНУО: Міжнародний альянс «Врятуймо дітей» (Save the Children), який працює в 120 країнах світу та реалізовує програми інноваційного розвитку для того, щоб

почути голос кожної дитини [308]; СОС – Дитячі містечка (SOS Children's Villages), що реалізовує захист і догляд за дітьми, які втратили батьківську опіку або ризикують її втратити [252].

У сфері захисту навколишнього середовища доцільно виокремити такі МНУО: Грінпіс (Greenpeace), що здійснює агітацію, використовуючи мирне, творче протистояння щодо виявлення глобальних екологічних проблем та пошуку рішень для забезпечення зеленого та мирного майбутнього [256]; Всесвітня організація захисту тварин (World animal protection), що функціонує як благодійна організація з підтримки тварин, яка діє вже понад 30 років [180]; Глобальна мережа еко-поселень (Global Eco Village Network, GEN), яка представляє світ громадян і спільнот, розробляє та реалізовує їхні власні шляхи до сталого майбутнього та створює мости надії і міжнародної солідарності [164].

Здійснюючи класифікацію МНУО за напрямками їхньої діяльності, не слід забувати про сфери, які є менш дотичними до вирішення безпекових та миротворчих проблем, але однаково важливими у світлі реагування на сучасні виклики глобального та національного розвитку. Йдеться про такі сфери, як: *наука і технології* (Ресурси для майбутнього (Resources for the Future, RFF), Всесвітня асоціація промислових і технологічних дослідницьких організацій (World Association of Industrial and Technological Research Organizations, WAITRO)) [170; 179]; *соціальний добробут* (Фонд соціального сприяння (Foundation for the Social Promotion), Інститут міжнародного соціального розвитку (Institute of International Social Development, IISD)) [250; 165]; *освіта* (Альянс університетів за демократію (Alliance of Universities for Democracy), Асоціація світової освіти (Association for World Education, AWE)) [160; 161]; *культура і мистецтво* (Міжнародна музична рада (International Music Council, IMC), Міжнародне товариство сучасної музики (International Society for Contemporary Music, ISCM)) [166; 173]; *релігія* (Всесвітня рада церков (The World Council of Churches), Світова федерація студентів-християн (World Student Christian federation, WSCF)) [174; 177]; *економіка* (Центр міжнародної співпраці (Center for International Cooperation, CIC)) [162].

Проаналізувавши МНУО за сферами їхньої діяльності, виявляємо, що класифікація саме за таким критерієм дає можливість найповніше розкрити сутність та специфіку функціонування МНУО. Тому класифікацію МНУО за сферою (напрямом) діяльності вважаємо пріоритетною. Вона дає змогу відобразити універсальність характеру міжнародних неурядових організацій та глибше дослідити особливості їхнього функціонування і полегшити процес нормативно-правового регулювання їхньої діяльності з боку урядів та міжурядових організацій.

У розділі 1 було зазначено, що сфера забезпечення миру та безпеки є однією з найважливіших у системі міжнародних відносин, а МНУО, як учасники цієї системи, сьогодні виконують важливі завдання глобального громадянського суспільства, оскільки завжди функціонують у конфліктних зонах сучасного світу. Звідси випливає, що діяльність МНУО в сфері безпеки та миру потребує чіткої класифікації. Очевидно, що тематика сфери миру та безпеки є надзвичайно широкою та може набувати різних форм, а іноді й стосуватися різних напрямів діяльності МНУО. З огляду на це, під час здійснення класифікації МНУО за напрямом діяльності у сфері забезпечення миру та безпеки, слід врахувати всю різноманітність видів діяльності, які можуть виконувати МНУО в цій сфері.

Проведене дослідження відповідно до загальної типології МНУО дає змогу окремити низку МНУО за різними напрямами роботи для досягнення миру та безпеки, які для більш детального аналізу доцільно розмежувати за такими сферами (напрямами) як: **миротворчість** та **безпека**. Власне, класифікація за цими сферами дасть можливість найповніше розкрити сутність діяльності МНУО для гарантування миру та безпеки, оскільки саме ці напрями охоплюють усі можливі види діяльності МНУО, дотичні до сфери забезпечення миру та безпеки. З прикладами МНУО у кожній сфері можна детально ознайомитись у Додатку Е.

Класифікація МНУО за *миротворчою сферою* діяльності передбачатиме поділ на такі групи та підгрупи:

1) **миротворчі МНУО**, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру:

➤ МНУО, які здійснюють просвітницьку діяльність щодо миру та ненасильства та пропагують цінності пріоритетності безпеки людини та дипломатії;

➤ МНУО, які здійснюють посередницьку діяльність у вирішенні міжнародних конфліктів;

➤ МНУО, які сприяють роззброєнню;

2) **інформаційно-аналітичні інституції** (дипломатичні організації, аналітичні та дослідницькі центри, інститути), які досліджують конфлікти, інформують громадськість та сприяють миру.

У безпековій сфері виокремлюємо 3) **безпекові МНУО**, які сприяють утвердженню безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства. Вони, своєю чергою, поділяються на такі підгрупи:

➤ гуманітарні МНУО, які надають соціогуманітарний захист та допомогу в зонах стихійних лих та військових конфліктів;

➤ МНУО, які забезпечують охорону здоров'я в зонах стихійних лих та військових конфліктів;

➤ правозахисні МНУО:

– МНУО, які забезпечують захист прав людини;

– МНУО, які сприяють свободі слова;

– МНУО, які протидіють торгівлі людьми;

– МНУО, які сприяють вирішенню гендерних проблем;

– МНУО, які гарантують безпеку дітей;

➤ екологічні МНУО, які сприяють захисту навколишнього середовища та екологічній безпеці людства;

➤ МНУО, які гарантують авіаційну безпеку;

➤ МНУО із захисту морського права.

Підсумовуючи, зазначимо, що для дослідження правового регулювання діяльності МНУО як суб'єктів внутрішнього й міжнародного права важливою

видається їхня класифікація. Адже кожне політичне рішення або закон про МНУО приймається з урахуванням категорії, до якої належить організація. Проте через змінний характер діяльності МНУО питання класифікації неурядових організацій залишається актуальним для сучасних експертів і аналітиків. Проведене дослідження дало змогу на основі визначених у науковій літературі критеріїв класифікації МНУО здійснити їхнє групування відповідно до того чи того критерію, а також уможливило виділити низку МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, що дасть можливість надалі ґрунтовно окреслити межі та охарактеризувати інституціональний та функціональний виміри їхньої діяльності.

2.3. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій

Визначення суб'єктів міжнародного права є однією з найважливіших та найскладніших проблем міжнародно-правової науки. Очевидно, що МНУО посідають вагомe місце серед величезної кількості учасників міжнародних правовідносин, адже є однією з форм міжнаціонального спілкування між різними народами та націями, проте, незважаючи на цей факт, у світовому науковому співтоваристві й досі триває дискусія щодо їхньої міжнародної правосуб'єктності.

МНУО, інтегруючи міжнародну громадську думку, стають інституціональними суб'єктами глобального громадянського суспільства. З іншого боку, світова думка впливає на учасників міжнародних відносин, змушуючи їх виконувати вже чинні правила та норми поведінки, і надалі активізує процес створення нових міжнародних норм права. Цей процес можна повністю відстежити на різних ланках механізму міжнародно-правового регулювання діяльності НУО. Виходячи з цього, науковець О. Тарасов виокремлює пріоритетну роль МНУО в процесі міжнародного правоутворення (розробка проєктів, резолюцій, конвенцій; подання законодавчих ініціатив та проєктів урядам та ММУО; встановлення прогалін в чинному міжнародному праві; сприяння підписанню та ратифікації міжнародних договорів) та міжнародної правореалізації (громадський контроль за виконанням державами своїх зобов'язань; інформування міжнародного співтовариства про порушення державами їхніх зобов'язань; створення морально-

політичних передумов для якнайшвидшого припинення міжнародних правопорушень) [116, с. 9].

Як ми уже зазначали, в кінці XX – на початку XXI ст. відбулося стрімке зростання кількості МНУО, проте проблема правосуб'єктності феномену неурядової організації й досі залишається недостатньо дослідженою та навіть до певної міри дискусійною. З огляду на активізацію ролі МНУО у вирішенні міжнародних проблем питання про міжнародну правосуб'єктність та міжнародно-правове регулювання цих організацій набуває все більшої актуальності в сучасній міжнародно-правовій і політичній науці.

На наш погляд, нормативно-правове регулювання міжнародної діяльності НУО доцільно здійснювати на двох рівнях: 1) міжнародно-правове регулювання, яке включає в себе правовий статус, міжнародні норми, міжнародно-правову відповідальність; 2) саморегулювання (внутрішнє право, кодекси поведінки).

За твердженням О. Вайцеховської, кожен суб'єкт міжнародного права повинен володіти конкретними елементами міжнародної правосуб'єктності, зокрема такими: «правом виступати на міжнародній арені від свого імені; правом вступати у відносини з іншими суб'єктами міжнародного права; правом брати участь у створенні норм міжнародного права; прямим підпорядкуванням нормам міжнародного права; визнанням суб'єкта міжнародного права як такого іншими суб'єктами міжнародного права; можливістю нести міжнародно-правову відповідальність» [17, с. 164].

Аналізуючи ММУО, бачимо, що вони володіють міжнародною правосуб'єктністю, яку встановлено міжнародними угодами, інакше кажучи, установчими актами цих організацій. Отож правосуб'єктність ММУО є вторинною, а ММУО, членами яких є держави, мають найбільш врегульований міжнародно-правовий статус.

Для здійснення аналізу правосуб'єктності МНУО необхідно акцентувати увагу на видах міжнародної правосуб'єктності. Держави володіють загальною (універсальною) правосуб'єктністю, яка передбачає здатність виступати суб'єктом міжнародного права; ММУО – галузевою правосуб'єктністю, що зумовлює

здатність суб'єктів міжнародного права виступати учасниками в певній сфері міждержавних відносин; МНУО, фізичні особи, транснаціональні корпорації – спеціальною правосуб'єктністю, що передбачає участь лише певного кола відносин у межах окремої галузі міжнародного права [118]. Здійснивши аналіз наукової літератури, звертаємо увагу, що стосовно правосуб'єктності МНУО погляди науковців розходяться і є досить суперечливими. Спостерігаємо два основні підходи, яких дотримуються сучасні науковці [12, с. 27]: 1) МНУО є суб'єктами не міжнародного права, а міжнародних правовідносин; 2) за МНУО, статут і діяльність яких не суперечить основним принципам міжнародного права, визнають обмежену міжнародну правосуб'єктність у межах консультативних відносин із ММУО, а також у визначених межах права міжнародних організацій.

Зокрема, С. Подшибякін зауважує: «в цей час в міжнародному праві немає норм, які офіційно б визнали міжнародну правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій, з іншого боку, відсутні норми, що заперечують здатність таких організацій бути суб'єктом міжнародного права і міжнародних відносин» [95].

Дослідниця І. Білорус слушно зазначає: «діяльність міжнародних неурядових організацій має об'єктивний вплив на позиції урядів держав, міжнародних організацій є складовою частиною міжнародних відносин, проте, і дотепер не сформувалося уніфікованого розуміння щодо місця й ролі неурядових організацій серед суб'єктів міжнародного права. Недержавна природа є основною перешкодою їх визнання як правовстановлюючих та правореалізуючих суб'єктів міжнародного права» [12, с. 11].

У. Ільницька, аналізуючи правову природу МНУО, стверджує, що «міжнародні неурядові організації не є суб'єктами міжнародного права, проте можуть функціонувати як суб'єкти міжнародно-правових відносин. Враховуючи значний внесок неурядових організацій у розвиток сучасних міжнародних відносин і права, їх вплив на світовий політичний процес, науковці визнають за ними статус суб'єктів міжнародного права із спеціальною правосуб'єктністю» [45].

Отож, як бачимо, правосуб'єктність МНУО – це досить суперечливе питання у сучасній науці, оскільки МНУО фактично є об'єднанням національних громадських

організацій двох чи більше держав для досягнення певних завдань у тій чи тій сфері в міжнародному масштабі. МНУО відрізняються від ММУО своєю юридичною природою, тобто за суб'єктами утворення та природою походження їхніх установчих актів. Виходячи з цього, констатуємо, що статuti МНУО відрізняються від статутів ММУО тим, що вони не є міжнародними договорами. МНУО не можуть створювати норми міжнародного права, тому, на відміну від ММУО, не володіють усіма елементами міжнародної правосуб'єктності, які було перелічено вище. Та незважаючи на це, МНУО виступають невід'ємним елементом механізму міжнародно-правового регулювання, оскільки здійснюють розробку доправового регулювання, а також активно взаємодіють з ММУО. МНУО можуть мати консультативний міжнародно-правовий статус при ММУО, наприклад в ООН та в її спеціалізованих установах, проте відсутність у них нормотворчої функції є головною перешкодою у визнанні статусу суб'єкта міжнародного права.

Повертаючись до думки У. Ільницької, маємо визнати, що вона, на наш погляд, є найбільш правильною. МНУО отримують консультативний статус при ММУО, таким чином, вони набувають певних прав й обов'язків відповідно до міжнародних договорів. Тому необхідно визнати, що вони беруть участь у міжнародних відносинах, врегульованих міжнародним правом. Отож можемо стверджувати, що МНУО володіють спеціальною міжнародною правосуб'єктністю, яка виражається у її правозастосовуючому характері. Таку спеціальну міжнародну правосуб'єктність у міжнародно-правовій літературі називають функціональною, що відрізняється від універсальної (загальної), яка притаманна лише державі, та галузевої, якою володіють ММУО. Міжнародну правосуб'єктність МНУО можна також назвати спеціальною, частковою, фрагментарною або факультативною. Якми вже зазначали, саме консультативний статус МНУО при ООН є найяскравішим прикладом цієї функціональної міжнародної правосуб'єктності, оскільки залежно від типу статусу МНУО надано такі права: внесення питань до порядку денного сесії ЕКОСОП та її допоміжних органів; участь у роботі сесії ЕКОСОП; участь у роботі ММУО з правом дорадчого голосу; можливість участі в процесі ухвалення рішень ММУО (запити ММУО до МНУО з питань, що стосуються профілю

діяльності останніх); підготовка проєктів документів, які в майбутньому посідають вагомe місце у процесі створення норм міжнародного права [45].

Отже, держави – це первинні суб'єкти міжнародного права з універсальною (загальною) правосуб'єктністю; ММУО – це вторинні суб'єкти міжнародного права з галузевою правосуб'єктністю; МНУО – спеціальні суб'єкти міжнародного права з спеціально правосуб'єктністю.

Ми дійшли висновку, що МНУО на цей час не мають універсальної міжнародної правосуб'єктності, оскільки не мають права ухвалювати норми міжнародного права. Проте вони володіють спеціальною, інакше кажучи, функціональною (фрагментарною, факультативною) міжнародною правосуб'єктністю, яка виключає здатність до нормотворення, але має виключно правозастосовуючий характер.

Варто зазначити, що перший документ, який надавав МНУО правового статусу, було ухвалено в 1950 році у Європі. Це була Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, котра стала найважливішим каталізатором законотворчого процесу щодо громадських організацій в європейських країнах. Згідно зі ст. 11 цієї Конвенції, «кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів» [57].

Згодом, 24 квітня 1986 року у Страсбурзі, було ухвалено Європейську конвенцію про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій, у першій статті якої зазначено, що «Конвенція застосовується до асоціацій, фондів, приватних інститутів, які охоплюються поняттям неурядова організація, і відповідають загальним вимогам (ознакам), а саме: «мають носити некомерційний (неприбутковий) характер; бути заснованими і діяти відповідно до законодавства своєї країни (сторони); мають реальні організаційні структури у своїй державі або за кордоном; поширюють свою діяльність мінімум ще на дві країни; мати законну штаб-квартиру на території сторони, а управлінські та контрольні органи – на території цієї держави або іншої сторони» [38].

Отож згадана конвенція є першою найбільш вдалою спробою об'єднати правила поведінки щодо визнання правосуб'єктності МНУО на міжнародному рівні.

Хоча цей документ має суттєвий недолік, адже учасницями цієї конвенції є лише 11 держав, тобто кількість держав-учасниць, що визнають правосуб'єктність МНУО, є обмеженою.

Ще одним важливим документом, який визначає статус НУО, є Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі, де вперше здійснено систематизацію основних європейських стандартів у галузі міжнародно-правового регулювання діяльності НУО [128].

Міжнародно-правове регулювання діяльності конкретних МНУО здійснюється міжнародним правом частково, інакше кажучи, фрагментарно регулюється через спеціальні міжнародно-правові договори. Позаяк багато міжнародних договорів містять норми, які безпосередньо регулюють діяльність НУО, необхідно розглянути деякі чинні правові норми в конкретних сферах діяльності. Це дасть змогу прослідкувати регулювання діяльності МНУО в міжнародному праві.

1. *Міжнародне гуманітарне право.* Приміром, найбільш широкий правовий статус має МКЧХ відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв збройних конфліктів (1949 р.). Така ситуація склалась через історичні обставини, оскільки МКЧХ зробив вагомий внесок у захист жертв війни.

Загалом можна виокремити чотири аспекти статусу суб'єкта міжнародного права, якими користується МКЧХ: по-перше, міжнародна правосуб'єктність універсального типу, яка визнається Женевськими конвенціями [58] 1949 р. та Додатковими протоколами до них 1977 р. [35]; по-друге, міжнародну правосуб'єктність визнає ООН, яка надала МКЧХ статус спостерігача на Генеральній Асамблеї ООН (на сьогодні МКЧХ є єдиною МНУО, яка має такий статус); по-третє, консультативний статус при ЕКОСОП та інших міжнародних організаціях; по-четверте, міжнародна правосуб'єктність, визнана договорами про статус МКЧХ та іншими договорами із спеціальних питань, які він укладає з державами та ММУО.

Оттавська конвенція (Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництво і передачу протипіхотних мін та про їхнє знищення, 1997 р.)

затверджує «загальну відповідальність держав, ООН та НУО, в тому числі МКЧХ, національних товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, сприяти зусиллям щодо догляду та реабілітації, соціальної та економічної реінтеграції осіб, які постраждали від мін, і здійснювати програми інформування про мінну небезпеку» [56].

2. *Захист прав людини.* Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. у ст. 22 затверджує потребу співпраці держав та НУО у сфері захисту дітей-біженців.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 року в ст. 17.3 зазначає «про можливість участі міжнародних та національних НУО спостерігачами в роботі Постійної комісії комітету, який створюється для досягнення цілей цієї Конвенції» [39].

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 р. затверджує сприяння міжнародній співпраці між державами-учасницями та національними і міжнародними неурядовими організаціями в цій сфері (ст. 10) [125].

3. *Міжнародне екологічне право.* Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року в ст. 23 зазначає, що «урядові або неурядові міжнародні організації, які мають досвід у галузях щодо збереження і сталого використання біологічного різноманіття, які поінформували секретаріат про своє бажання бути представленими як спостерігачі на засіданні Конференції, якщо проти цього не заперечуватиме не менш ніж одна третина присутніх на засіданні сторін, то вони можуть брати участь у засіданні» [59].

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату від 1992 року серед обов'язків держав згідно зі ст. 4 передбачає «заохочення співпраці та участі НУО у сфері освіти, підготовки кадрів і просвітницької діяльності серед населення з питань клімату, а Конференція відповідно до ст. 7, може використовувати інформацію від НУО та надавати їм статус спостерігача» [107].

Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці (1994 р.) у третій статті зазначає, що «всі сторони, у тому числі НУО, розвивають співпрацю між усіма рівнями управління, щоб досягти глибокого розуміння характеру і цінності

земель і дефіцитних водних ресурсів в уражених районах і прагнути їх стійкого використання». У ст. 10 передбачено активну участь на місцевому, національному і регіональному рівнях неурядових організацій: «держави зобов'язані за підтримки неурядових організацій сприяти поінформованості та участі місцевого населення в боротьбі з опустелюванням (ст. 5.d, 19.3), при здійсненні цих заходів держави повинні повною мірою використовувати спеціальні знання НУО» (ст. 18.1) [53].

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998 р., Орхуська Конвенція), стверджує: «будь-яка неурядова організація, компетентна в питаннях, яких стосується ця Конвенція, та яка поінформувала Виконавчого секретаря Європейської економічної комісії про своє бажання бути представленою на нараді Сторін, має право на таку участь зі статусом спостерігача у разі, якщо проти цього не заперечуватиме принаймні одна третина Сторін, присутніх на нараді» [55].

4. *Міжнародне кримінальне право.* Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року в ст. 32 передбачає співпрацю з відповідними неурядовими організаціями.

Протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, націлений на співпрацю з НУО для надання допомоги жертвам (ст. 6), для здійснення політики щодо недопущення торгівлі людьми (ст. 9) і для підготовки кадрів (ст. 10) [54].

Протокол про поправки до Єдиної конвенції про наркотичні засоби, від 1961 року у ст. 6 серед заходів, що забезпечують виконання Конвенції, закріплюють можливість ініціювання консультацій на підставі інформації, отриманої від НУО, яка є компетентною у цій сфері та має консультативний статус при ЕКОСОП [105].

Міжнародно-правова відповідальність є також важливим аспектом у механізмі міжнародно-правового регулювання діяльності МНУО. На думку В. Мазова, «міжнародно-правова відповідальність – це сукупність міжнародно-правових взаємин, що виникають у сучасному міжнародному праві у зв'язку з

правопорушеннями, що їх здійснюють будь-які суб'єкти міжнародного права» [72, с. 10]. Міжнародно-правовими підставами для відповідальності МНУО є міжнародні договори в конкретних сферах міжнародного права, зокрема Міжнародна конвенція про відповідальність операторів ядерних суден від 25 травня 1962 р., Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21 травня 1963 р. та ін.

З метою регулювання своєї діяльності НУО самостійно розробляють і ухвалюють кодекси поведінки. Кодекс поведінки є найпоширенішою моделлю саморегулювання, яку зазвичай ухвалюють організації громадянського суспільства. Кодекс поведінки або етики – це розроблений НУО набір стандартів, принципів та рекомендацій з поведінки, яких необхідно чітко дотримуватись. Інакше кажучи, ці кодекси затверджують права та обов'язки НУО. До прикладу:

Кодекс етики та поведінки Всесвітньої асоціації неурядових організацій було ініційовано у 2002 році на Конференції з питань культури відповідальності і ролі НУО у Вашингтоні. Створення Кодексу було завершено у 2005 році, однак Кодекс постійно доповнюють. Він порушує широкий спектр питань, включаючи, наприклад, прозорість і звітність, якісне управління, довіру громадськості, людські ресурси та права людини. У 2009 р. було розроблено додаток до Кодексу «Посібник з відповідності, який служить як контрольний перелік щодо відповідності основним принципам і стандартам, прописаним в Кодексі» [196]. Зокрема, в Додатку до Кодексу наведено такі основні принципи: відповідальність, допомога, служіння громаді; співпраця без кордонів; права людини та її гідність; прозорість і відповідальність; довіра та законність [156].

Хартія Відповідальності Міжнародних неурядових організацій є документом, що містить міжнародні стандарти звітності, прозорості та ефективності НУО: її було розроблено групою НУО у 2006 році. Серед тих, хто підписав Хартію, такі відомі МНУО, як Міжнародна Амністія, Всесвітній альянс з громадської участі (CIVICUS), Міжнародний альянс «Врятуйте дітей», Міжнародна федерація «Планета людей», Всесвітня організація із захисту прав споживачів, Оксфам, Transparency International, Всесвітня організація асоціацій молодих християнських жінок та ін. [109, с. 18]. Розроблення та існування Хартії відповідальності свідчить про те, що міжнародні

НУО прагнуть зберегти прихильність до прозорості й підзвітності своєї діяльності, а також високо цінують довіру та підтримку з боку громадськості.

Отже, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що НУО відіграють важливу роль у процесі формування норм міжнародного права, оскільки мають можливість розробляти проекти резолюцій та конвенцій, які згодом можуть стати предметом розгляду ММУО та урядів, що, відповідно, впливатиме на вироблення норм міжнародного права. Так, наприклад, ініціаторами та авторами Конвенції про права дитини, яку було ухвалено 20 листопада 1989 року, були саме міжнародні НУО. Проте сьогодні правове поле діяльності НУО не має чітко окреслених меж міжнародно-правового регулювання, його можна охарактеризувати в розрізі таких аспектів: 1) існує три рівні права, які регулюють діяльність МНУО: міжнародне, внутрішньодержавне та внутрішнє право організації; 2) згадування та зазначення про НУО в текстах міжнародних договорів набуло поширення лише в 80-90-х рр. XX ст.; 3) основні міжнародні договори, які здійснюють міжнародно-правове регулювання НУО, вказують на такі напрями регулювання: співпраця держав чи ММУО з НУО з метою отримати від останніх інформацію; координація зусиль; надання статусу спостерігача на засіданнях органів, які визначені цими договорами; 4) міжнародні договори в більшості випадків закріплюють не суб'єктивні права НУО, а їхні обов'язки чи рекомендації державам щодо звернення до НУО по допомогу в тій чи тій сфері міжнародної діяльності.

Висновки до розділу 2

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що поряд з традиційним світом міжурядових взаємодій відбувається зростання ролі та впливу, а також ефективності діяльності МНУО, що, безумовно, є запорукою успішного становлення та функціонування глобального громадянського суспільства.

Здійснюючи дослідження ролі МНУО в системі міжнародних відносин, ми з'ясували, що на початку третього тисячоліття неурядові організації утвердились як глобальні та впливові учасники системи міжнародних відносин. Вони стали її невід'ємними елементами, оскільки розпочали брати безпосередню участь у

глобальному управлінні, а з часом поступово збільшилась їхня кількість та міра впливу на політику світового співтовариства через взаємодію з державами та іншими впливовими акторами, зокрема з міжнародним міжурядовими організаціями. Отож спостерігаємо важливу тенденцію системи міжнародних відносин – перерозподіл функцій між акторами глобальної політики.

Досліджуючи роль МНУО в системі міжнародних відносин, ми проаналізували становлення та розвиток МНУО в розрізі двох основних етапів: *перший* характеризується виникненням перших МНУО правозахисного характеру в ХІХ ст.; *другий* розпочався після Другої світової війни, коли кількість МНУО швидко почала зростати, оскільки виникала потреба оперативно організувати громадянське суспільство різних країн світу з метою вирішення спільних міжнародних проблем та подолання загроз.

На підставі аналізу різних наукових підходів було уточнено, що під поняттям «міжнародна неурядова організація» розуміємо особливу форму об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створену на основі установчих документів, зареєстровану відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав. Зазначено, що Економічна і соціальна рада ООН є органом, уповноваженим встановлювати консультативні відносини з НУО, в її структурі створено спеціальний Комітет з неурядових організацій. На сьогодні існує три типи консультативного статусу при ЕКОСОП: загальний; спеціальний; входять до Реєстру.

Докладне вивчення МНУО дає підстави для висновку, що починаючи від часу свого становлення й до сьогодні, МНУО мають певні характерні ознаки, як-от: швидке зростання НУО здебільшого в країнах з ефективною системою управління та розвиненими демократичними інститутами, завдяки політизації громадянських мас, які все більше вимагають доступу до інформації та участі в ухваленні рішень; визнання авторитету МНУО та наділення їх правами для здійснення діяльності в

різноманітних сферах міжнародної політики; посилення співпраці МНУО з урядовими, міжурядовими (особливо з ООН) структурами у сферах державного регулювання для вирішення національних і глобальних проблем сучасного світу; укріплення незалежності МНУО на міжнародній арені.

Позаяк класифікація МНУО є надзвичайно актуальною та водночас дуже суперечливою темою в сучасній науці, було визначено кілька основних критеріїв, за якими здійснено класифікацію МНУО: *рівень (територія) функціонування; сфера діяльності; рівень незалежності від уряду*. Проведене дослідження дало змогу на основі названих критеріїв класифікації МНУО здійснити їх групування, а також виділити типи МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, котра є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин.

Відповідно до сфери (напрямку) діяльності, було виокремлено три групи МНУО: 1) *миротворчі МНУО*, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру (МНУО, які здійснюють просвітницьку діяльність щодо миру та ненасильства та пропагують цінності пріоритетності безпеки людини та дипломатії; МНУО, які здійснюють посередницьку діяльність у вирішенні міжнародних конфліктів; МНУО, які сприяють роззброєнню); 2) *інформаційно-аналітичні інституції* (дипломатичні організації, аналітичні та дослідницькі центри, інститути), які досліджують військові конфлікти та сприяють миру; 3) *безпекові МНУО*, які сприяють утвердженню безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства: гуманітарні, які надають соціогуманітарний захист та допомогу в зонах стихійних лих та військових конфліктів; МНУО, які забезпечують охорону здоров'я в зонах стихійних лих та військових конфліктів; правозахисні (МНУО, які забезпечують захист прав людини; МНУО, які сприяють свободі слова; МНУО, які протидіють торгівлі людьми; МНУО, які сприяють вирішенню гендерних проблем; МНУО, які гарантують безпеку дітей); екологічні МНУО, які сприяють захисту навколишнього середовища та екологічній безпеці людства; МНУО, які гарантують авіаційну безпеку; МНУО із захисту морського права.

Досліджуючи нормативно-правове регулювання міжнародної діяльності МНУО, було здійснено його аналіз на двох рівнях: *міжнародно-правове*

регулювання, яке включає в себе правовий статус, міжнародні норми, міжнародно-правову відповідальність; *саморегулювання* (внутрішнє право, кодекси поведінки). Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що МНУО на цей час не мають універсальної міжнародної правосуб'єктності, оскільки не мають права ухвалювати норми міжнародного права. Проте вони володіють спеціальною, інакше кажучи, *функціональною (фрагментарною, факультативною), міжнародною правосуб'єктністю*, яка виключає здатність до нормотворення, але має виключно правозастосовуючий характер. З метою регулювання своєї діяльності НУО самостійно розробляють і ухвалюють кодекси поведінки. На теперішньому етапі розвитку *кодекс поведінки є найпоширенішою моделлю саморегулювання*, яку зазвичай ухвалюють організації громадянського суспільства.

Отже, система міжнародних відносин як сукупність міжнародних акторів та відносин між ними може підтримувати внутрішній баланс лише за ефективною діяльністю всіх акторів, у тому числі й міжнародних неурядових організацій, роль яких сьогодні стрімко зростає, оскільки забезпечує реалізацію принципів глобального громадянського суспільства, особливо в контексті гарантування миру та безпеки.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертантки [130–133; 135; 136; 139; 140].

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ДОСЯГНЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

3.1. Інституціональна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки

Починаючи з 2014 року у світі відбулись важливі події та процеси, які мають значний вплив на міжнародний порядок, у тому числі на мир та безпеку, зокрема такі: 1) війни, конфлікти та напруженість у таких регіонах, як Україна, Лівія, Сирія, Палестина, Корейський півострів, Південно-Китайське море / Західно-Філіппінське море / Східне море; 2) Brexit (вихід Великої Британії з ЄС) 25.01.2020 р.; 3) зростання агресивного ксенофобського лідерства у багатьох країнах; 4) невирішеність багатьох низькоінтенсивних та заморожених конфліктів; 5) потенційне зростання етнічних конфліктів та конфліктів ідентичності; 6) збільшення військових витрат, іноземних військових баз, терористичних актів, внутрішніх конфліктів, територіальних суперечок, мілітаризації та гонки ядерних озброєнь; 7) криза біженців, зокрема у 2018 році вимушеними переселенцями стали 71 мільйон людей у світі тощо [108].

Аналізуючи сучасні внутрішні й зовнішні виклики та загрози міжнародній безпеці, не можемо оминати надзвичайно важливу роль МНУО миротворчого та безпекового характеру в їх подоланні й мінімізації. Адже сьогодні МНУО беруть участь у вирішенні і внутрішніх конфліктів, і міждержавних, що уможлиблює стверджувати про універсальність їхньої діяльності у сфері міжнародної безпеки на двох рівнях – внутрішньому та зовнішньому.

У цьому підрозділі досліджуватимемо інституціональну специфіку МНУО. Інституціональний підхід передбачає процес дослідження зародження і становлення нових політичних інститутів. Як уже було зазначено у розділі 1, завдяки неоінституціональному підходу можемо охарактеризувати МНУО як впливові політичні інститути системи міжнародних відносин.

Доцільно зауважити, що роль МНУО в системі міжнародних відносин прямо пропорційно залежить від інституціональної специфіки діяльності цих організацій. Остання позначається на меті та мірі залученості цих МНУО до вирішення проблем у сфері гарантування міжнародного миру та безпеки (із врахуванням національного, регіонального та глобального вимірів).

Уточнимо, що надалі в цьому дослідженні будемо аналізувати діяльність МНУО лише у сфері миру та безпеки. Обґрунтовуємо це тим, що особливу зацікавленість у вирішенні проблем, які є найбільш дотичними до сфери досягнення миру та підтримання безпеки (профілактика, координування, врегулювання конфліктних ситуацій), проявляють МНУО миротворчого, безпекового, гуманітарного, медичного, правозахисного, екологічного характеру тощо.

З огляду на це, з'ясувавши узагальнену сутність та специфіку діяльності МНУО у підрозділі 2.1, а також здійснивши їхню класифікацію за сферами діяльності у 2.2, перейдемо до дослідження інституціональної специфіки НУО в кожній зі сфер відповідно до вищенаведеної класифікації.

Запропонована вище класифікація передбачає поділ МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки за напрямом їхньої діяльності на три групи: 1) миротворчі МНУО, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру; 2) інформаційно-аналітичні інституції (дипломатичні організації, аналітичні та дослідницькі центри, інститути), які досліджують військові конфлікти та сприяють миру; 3) безпекові МНУО, які сприяють досягненню безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства. Кожна з цих груп розпадається на кілька підгруп. У зв'язку з тим, що запропонована класифікація передбачає дуже велику кількість МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, дослідження інституціональної специфіки кожної неурядової організації виявляється вкрай складним та тривалим процесом. Тому розглянемо інституціональну структуру на прикладі кількох МНУО з кожної групи. Вибірка для МНУО, які беремо для аналізу, передбачає такі вимоги: консультативний статус при ЕКОСОП; розширена мережева структура; активна діяльність у миротворчій та безпековій сфері; значна тривалість функціонування; позитивна репутація на міжнародній арені. За

неоінституціонального підходу основний наголос будемо робити на специфіці організаційної структури цих МНУО, зокрема на їхній мережевій структурі та координаційній ролі. Отож насамперед проаналізуємо, коли й де створено МНУО, яку місію чи мету вона переслідує, згодом розглядатимемо її організаційну структуру та особливості діяльності у сфері гарантування безпеки та миру, а також нормативно-правове регулювання її діяльності. Аналіз таких інституціональних характеристик надасть можливість охарактеризувати загальні тенденції інституціонального виміру функціонування таких організацій, їх місця у міжнародній системі.

Серед миротворчих МНУО, які здійснюють просвітницьку діяльність щодо миру та ненасильства та пропагують цінності пріоритетності безпеки людини та дипломатії, доцільно взяти до уваги такі МНУО, як Міжнародне бюро миру та Міжнародні об'єднання за мир, оскільки ці організації впродовж ХХ–ХХІ століття активно просувають миротворчі цінності у глобальному громадянському суспільстві.

Міжнародне бюро миру (International Peace Bureau, IPB) було засновано у 1891–1892 роках, в результаті консультацій на Всесвітніх мирних конгресах. Сьогодні Бюро має у своїй структурі 300 організацій-членів у 70 країнах світу та утворює глобальну мережу, має консультативний статус в ЕКОСОП з 1977 року, а також асоційований статус з Департаментом публічної інформації ООН.

Діяльність бюро регламентовано внутрішньою Конституцією IPB, згідно з якою визначено три органи, які формують політику бюро: Асамблея, Рада та Керівний комітет. Асамблея є найвищим органом IPB. Це також форум для обміну ідеями, інформацією та ресурсами між рухами громадянського суспільства, науковцями та активістами. Роль Ради IPB полягає у здійсненні політики, ухваленої Асамблеєю. Керівний комітет призначає Генерального секретаря, який керує Міжнародним секретаріатом та іншим персоналом за потребою. Членство в IPB відкрите для міжнародних, національних і місцевих організацій – усіх, хто служить справі миру, а також для міжнародних рад миру або інших федерацій, які здійснюють координацію руху миротворчих сил у своїх країнах [222].

Діяльність ІРВ здійснюється відповідно до законодавчих кодексів Швейцарії, штаб-квартира знаходиться у Женеві. Після Другої світової війни, дотримуючись зафіксованих у статуті завдань – «сприяти зміцненню миру шляхом зміцнення міжнародного співробітництва та ненасильницьких методів вирішення конфліктів» [217], почало активно сприяти розвитку зв'язків між організаціями, які входили до його складу, зокрема надавало їм підтримку, виступало від їхнього імені в ООН. З плином часу ІРВ стало готувати і фінансувати тематичні конференції, в яких брали участь урядовці, дослідники проблеми миру, експерти з тих чи тих питань, представники різних національних та міжнародних організацій. Бюро публікувало й поширювало звіти з конференцій, включаючи висновки й рішення, а також пропозиції урядам і міжурядовим організаціям. На цих конференціях обговорювали аспекти ненасильства, вимоги до мирної політики, альтернативи до оборони військовими засобами, право на відмову від військової служби, пропозиції про скликання всесвітньої конференції з роззброєння, наслідки атомного бомбардування Хіросіми та Нагасакі тощо.

Найважливішим заходом ІРВ стала участь організації у конференції з роззброєння, проведеної у Бредфордському університеті в 1974 р. Конференція ухвалила так звані Бредфордські пропозиції, які було опубліковано під назвою «Заклик до всесвітньої конференції з роззброєння». Цей маніфест здобув широку популярність поряд з іншими ініціативами та призвів до скликання 1-ої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з роззброєння в 1978 році. Результатом іншої конференції став проєкт конвенції «Про право на відмову від військової служби», який було спрямовано на ім'я Генерального секретаря ООН, його обговорювали в Комісії з прав людини. Брошура «Право відмовитися вбивати» побачила світ у 1971 році й також набула значної популярності. Бюро сприяло поширенню спільної заяви про узгоджені принципи роззброєння, що їх підписали США і СРСР в 1961 р. [281].

У третьому тисячолітті ІРВ продовжує здійснювати свою діяльність, зважаючи і на внутрішні, і на зовнішні виклики для безпеки й миру. Бюро проводить конференції, семінари, зустрічі. Зокрема, у 2019 році ІРВ організувало такі заходи:

Міжнародний день проти ядерних випробувань; конференція «Ядерна безпека в Європі після розпаду Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності» (м. Брюссель); семінар «Проблеми загальної політики безпеки в Євразії» (м. Берлін); Міжнародний день повної ліквідації ядерної зброї; No War 2019 – Шляхи до миру (м. Лімерик, Ірландія); CND Conference&IPB Congress – безпека 21 століття: проблеми та рішення (м. Лондон). Бюро видає звіти про роботу конференцій, книги, памфлети, журнал «Женева монітор», який шість разів на рік розсилають миротворчим організаціям, дипломатичним місіям, дослідницьким інститутам, а також подають у вільний продаж.

Отож IPB є політично і релігійно нейтральною НУО, яка дотримується принципу, що мир найкраще досягається та підтримується, тоді коли всі людські спільноти від місцевого до глобального рівня керуються демократичними принципами. Члени IPB працюють разом як мережа для обміну ідеями, інформацією та ресурсами для створення спільних проєктів.

Міжнародну неурядову організацію «Міжнародні об'єднання за мир» (Peace Brigades International, PBI) було засновано в 1981 році для виконання завдань із підтримання миру та здійснення миротворчих функцій за допомогою просування просвітницьких методів ненасильницького втручання в конфліктні ситуації для встановлення миру та справедливості.

PBI складається з організацій, які спільно працюють для захисту і підтримки правозахисників, та здійснює свою діяльність за допомогою таких методів: просування цінностей миру, підготовка молоді до виконання миротворчих функцій, адвокатура, захисний супровід, розвиток миротворчого потенціалу окремих регіонів, підвищення обізнаності правозахисників та ін. [263].

Найвищим органом PBI є Генеральна Асамблея, яка збирається щотири роки, ухвалює найважливіші стратегічні документи та призначає Міжнародну раду, що складається з 11 незалежних членів та відповідає за стратегічне управління. Органом, який здійснює оперативне керівництво, є Рада з міжнародних операцій [263]. Отож PBI є глобальною неієрархічною організацією, яка працює за делегованим консенсусом, тобто рішення ухвалюють шляхом консенсусу між

членами відповідно до сфер їхньої відповідальності, а всі права визначено у підзаконних актах. Робота РВІ базується на принципах безпартійності та невторчання у внутрішні справи організацій, які вона супроводжує. Станом на 01.12.2020 р. РВІ релізує 7 польових проєктів (Колумбія, Гватемала, Гондурас, Індонезія, Кенія, Мексика та Непал).

Аналізуючи інституціональну специфіку миротворчих МНУО, які здійснюють посередницьку діяльність, доцільно звернути увагу на такі: Міжнародна кризова група та Search for Common Ground, адже ці організації мають багаторічний миротворчий досвід та зробили вагомий внесок у вирішення міжнародних конфліктів за допомогою посередницької (в ролі медіатора) діяльності.

Міжнародну кризову групу (International Crisis Group, ICG) було створено в 1995 році. Передумовою її заснування стала нездатність міжнародної спільноти запобігти конфліктам у Сомалі, Боснії та Руанді. ICG фінансують уряди понад десяти держав, як-от: Швеція, Люксембург, Австралія, Німеччина та Єврокомісія. Місія ICG – це запобігання війнам та формування політики, яка побудує більш мирний світ [306].

До організаційної структури управління ICG належать президент, генеральний директор, два співголови та Опікунська рада із 47 членів з 30 країн. ICG має персонал у кількості 110 осіб, які залучені із дипломатії, засобів масової інформації та громадянського суспільства й працюють у центрах адвокації та польових офісах у всьому світі. Сьогодні Crisis Group звітує щодо 40 конфліктів у різних регіонах світу, а співробітники (в ролі медіаторів) проводять понад 3000 політичних зустрічей. Міжнародна штаб-квартира міститься в Брюсселі, також є регіональні представництва в Боготі, Дакарі, Ісламабаді, Стамбулі, Лондоні, Найробі, Нью-Йорку та Вашингтоні [255].

Інша міжнародна неурядова організація Search for Common Ground є однією з найбільших спеціалізованих та найстаріших миротворчих НУО, що має 35-річний досвід, який дає змогу окремим людям, спільнотам, товариствам та установам знаходити альтернативи насильству. У своїй місії SFCG стверджує: «замість того, щоб зруйнувати цей світ, ми зосереджуємось на побудові нового. Ми робимо це

через тип миротворчості, який називається трансформацією конфлікту. Ми прагнемо змінити повсякденні взаємодії між групами людей, що перебувають у конфлікті, таким чином, щоб вони могли спільно працювати над створенням своєї громади та обирати спільне вирішення проблем щодо насильства» [253].

Правління організації складається з Команди лідерства (президент, головний виконавчий директор, старший віце-президент, віце-президент з фінансів та ін.), Ради керівництва, Президента, Глобальної ради директорів, Ради директорів Бельгії, Ради директорів Великобританії. SFCCG керується внутрішнім Кодексом поведінки, який передбачає такі принципи, як надія, людяність, співпереживання, всеосяжність та неупередженість. Search for Common Ground формує організаційну культуру, яка заснована на повазі та підзвітності, й саме це робить організацію надійним партнером у громадах в усьому світі [286].

Продовжуючи розгляд інституціональної специфіки МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, наголосимо на особливій актуальності функціонування МНУО, які сприяють роззброєнню, оскільки виробництво зброї і торгівля нею – це одна з найбільших загроз у сучасному світі. Виробництву та експорту зброї досить часто сприяють саме економічні передумови, проте у світі не завжди звертають увагу, як це впливає на сферу миру та безпеки. За статистикою, світові витрати на озброєння в третьому тисячолітті постійно зростають. Міжнародне бюро миру констатує, що витрати на досягнення Цілей розвитку тисячоліття приблизно у 5 разів менші від всесвітніх витрат на озброєння [264].

З огляду на цю актуальну проблему у сфері миру та безпеки варто розглянути інституціональну структуру «Ініціативи з питань скорочення ядерної загрози» (The Nuclear Threat Initiative, NTI), котра є однією з найвпливовіших МНУО, що сприяють роззброєнню у світі. Місія NTI звучить так: «кожен день ми працюємо над запобіганням катастрофічним атакам та руйнуванням з використанням зброї масового знищення: ядерної, біологічної, радіологічної, хімічної та кіберлогічної» [169]. Організацію заснували у 2001 році колишній сенатор США Сем Нанн та меценат Тед Тернер. Управління NTI здійснює Міжнародна рада директорів та Консультативна рада високого рівня. До прикладу, до складу Ради директорів

належать такі впливові особи: голова правління Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру Рольф Екеус, керівник Центру міжнародної безпеки Інституту світової економіки та міжнародних відносин Російської академії наук Олексій Арбатов [189].

Діяльність НТІ здійснюється згідно з договорами, що стосуються роззброєння, контролю над озброєнням та нерозповсюдження зброї масового знищення, до прикладу такі [290]: Конвенція про заборону розроблення, виробництва та накопичення бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї; Індійсько-Пакистанська угода про хімічну зброю; Договір про торгівлю зброєю; Конвенція про ядерну безпеку; Договір про звичайні збройні сили в Європі тощо.

Переходячи до аналізу інституціональної специфіки безпекових МНУО, наголосимо, що сфера миру та безпеки вимагає залучення не лише миротворчих, а й безпекових МНУО, які сприяють утвердженню безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства. Хоч спеціалізація безпекових МНУО є досить різноманітною (запобігають гуманітарній кризі, забезпечують медичну допомогу, захищають права потерпілих, сприяють свободі слова, протидіють торгівлі людьми, запобігають екологічним катастрофам, сприяють авіаційній безпеці тощо), проте вони всі працюють там, де є стихійне лихо чи збройний конфлікт, часто здійснюють свою діяльність на постконфліктних стадіях, інколи реалізують також превентивні заходи в регіонах з напруженою ситуацією. Візьмемо до уваги лише найбільш впливові в тій чи тій сфері діяльності: Міжнародний комітет Червоного Хреста (гуманітарна діяльність), Лікарі без кордонів (охорона здоров'я), Міжнародна Амністія (правозахисна діяльність), Репортери без кордонів (захист свободи слова), Greenpeace (захист навколишнього середовища).

Найбільшою безпековою міжнародною неурядовою організацією, що здійснює гуманітарну діяльність, є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Відповідно до Статуту МКЧХ, метою організації є дотримання положень Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв збройних конфліктів та Додаткових протоколів до них. Управління здійснює Асамблея, Рада Асамблеї, на чолі яких стоїть Президент МКЧХ та виконавчий орган – Директорат [77]. МКЧХ діє у більш

ніж 80 країнах, де працює майже 18 000 співробітників, зокрема в Україні – понад 500 у Києві, Слов'янську, Сєверодонецьку, Маріуполі, Донецьку, Луганську та Одесі [299].

Міжнародна неурядова організація «Лікарі без кордонів» (Medecins sans frontiers (MSF) / Doctors without Borders) виконує місію надавати медичну допомогу людям, які постраждали від конфлікту, епідемій, катастроф або є виключеними із системи охорони здоров'я. Мережева структура MSF передбачає наявність асоціацій, в яких беруть участь волонтери та медичні працівники в усьому світі, що займаються медико-гуманітарною діяльністю. Асоціації об'єднують людей у формальних та неформальних заходах – на місцях, на національному та регіональному рівнях. Сьогодні міжнародний рух MSF складається з 25 асоціацій у всьому світі (Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Канада, Данія, Східна Африка, Франція, Німеччина, Греція, Нідерланди, Гонконг, Японія, Італія, країни Латинської Америки, Люксембург, Норвегія, регіональна асоціація Південної Азії, Південна Африка, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Великобританія, США та регіональна асоціація Західної та Центральної Африки). Кожна з них є незалежною юридичною особою, зареєстрованою в країні, де вона працює. Асоціації обирають власну Раду директорів та Президента під час своєї Генеральної Асамблеї. Міжнародний президент MSF очолює Міжнародну раду та Міжнародну Генеральну Асамблею та представляє MSF International на зовнішньому рівні. Міжнародного президента обирають на Міжнародній Генеральній Асамблеї, він має мати медичну освіту і може працювати максимум два трирічні терміни, а також не може обіймати керівну посаду чи бути членом в раді іншої асоціації MSF. У вересні 2019 року було обрано нового міжнародного президента – доктор Крістос Крісто [218].

У своїй діяльності MSF керується хартією, яка передбачає дотримання таких принципів: незалежність, медична етика, неупередженість, нейтральність, підзвітність. Згідно з хартією, «члени організації «Лікарі без кордонів» зобов'язуються дотримуватися професійних етичних норм і бути повністю незалежними від будь-яких політичних, економічних або релігійних сил. Будучи добровольцями, члени організації мають усвідомлювати ризики і небезпеки тих

місії, які вони виконують, і не можуть висувати інших вимог про компенсацію для себе чи своїх правонаступників, ніж та, яку могла б їм надати асоціація» [141].

Члени асоціацій MSF працюють в стаціонарних медичних установах, організовують масову вакцинацію населення та інші профілактичні заходи, беруть участь у доправленні й розподілі гуманітарної допомоги. Сьогодні МНУО працює в 70 країнах, а за останні 15 років виконувала місію в таких конфліктних зонах, як Афганістан, Боснія і Герцеговина, Чечня, Косово, Бурунді, Йорданія, Палестина, Ємен, Сирія [303].

Організація «Лікарі без кордонів» здійснює свою діяльність у сфері забезпечення миру та безпеки в таких напрямках: надання медичної, психологічної та гуманітарної допомоги жертвам конфліктів та стихійних лих; вплив на громадську думку через висвітлення в ЗМІ подій у зонах конфліктів і стихійних лих; вплив на уряди держав та керівництво ММУО для поліпшення стану із захисту прав людини; вирішення невідкладних та небезпечних гуманітарних проблем на територіях, охоплених внутрішніми чи міжнародними конфліктами тощо.

Щодо правозахисних НУО найвідомішою у сфері безпеки є Міжнародна амністія (Amnesty International). Міжнародна неурядова організація «Amnesty International» є глобальним правозахисним рухом, що нараховує близько 7 мільйонів осіб. Організація є незалежною від будь-якої політичної ідеології, економічних інтересів чи релігії, а її фінансування здійснюють учасники та благодійники правозахисного руху. Місією Amnesty International є боротьба проти порушення прав людини у всьому світі, притягнення винних до відповідальності, зміна репресивних законів, при цьому особливу увагу звернено на людей, яких ув'язнено лише за те, що вони висловили свою думку.

Структурними елементами системи управління Amnesty International є такі: Глобальна асамблея, Міжнародна рада, Міжнародний комітет, Міжнародний секретаріат, Генеральний секретар. Міжнародну раду Amnesty International обирає Глобальна асамблея, яка відбувається щорічно. Міжнародний секретаріат, контрольований Міжнародним комітетом, відповідає за проведення досліджень і звітності та надання експертно-правового аналізу таких досліджень тощо. Роботу, що

здійснюється під орудою Міжнародного секретаріату, організовано через дві юридичні особи відповідно до законодавства Великобританії (Amnesty International Limited та Amnesty International Charity Limited). Генеральний секретар є оперативним лідером руху і виконавчим директором Міжнародного секретаріату [304].

Основні напрями діяльності Міжнародної амністії в забезпеченні миру та безпеки такі: 1) документує та проводить кампанії проти порушень міжнародного права під час збройних конфліктів, незалежно від того, хто є винуватцем або де відбувається насильство; 2) підтримує вимоги тих, хто вижив, щодо справедливості та відповідальності на рівні національної влади та міжнародних інститутів, таких як ООН і Міжнародний кримінальний суд; 3) проводить локальні та дистанційні розслідування щодо порушень міжнародного права під час збройних конфліктів; 4) перебуває в місцях, які зачеплені збройним конфліктом, опитуючи свідків і тих, що вижили, а також збираючи інформацію від широкого кола місцевих організацій та посадових осіб, включно з військовими та правоохоронними органами; 5) використовує різні передові методи дистанційного зондування, включаючи аналіз супутникових зображень, а також перевірку доступних цифрових доказів, таких як відео й фотографії, завантажені свідками, для моніторингу збройних конфліктів у всьому світі; 6) проводить на високому рівні інформаційно-пропагандистські та масові кампанії, присвячені захисту цивільних осіб у збройному конфлікті та підтримці вимог постраждалих до правосуддя, особливо за допомогою роботи національних судів, змішаних судів та Міжнародного кримінального суду.

Безпекові МНУО, які сприяють утвердженню свободи слова, теж є невід'ємним елементом у сфері миру та безпеки. Так, згідно з даними Репортерів без кордонів (RSF), міжнародної неурядової організації із захисту прав людини, яка підтримує свободу слова у всьому світі, у 2016 році в світі загинуло 74 журналісти, 65% з яких – у зоні збройних конфліктів [183]. RSF зареєстровано у Франції як некомерційну організацію з 1995 року, вона має консультативний статус при ООН, ЮНЕСКО та Раді Європи. Цінності RSF – гарантування всіх свобод, гідності людини, сприяння демократії, розвитку, індивідуальним можливостям.

RSF має закордонні відділи та бюро в десяти містах, включаючи Брюссель, Вашингтон, Берлін, Туніс, Ріо-де-Жанейро, Стокгольм, та мережу кореспондентів у 130 країнах, що дає організації можливість мобілізувати підтримку, кинути виклик урядам та мати вплив на розробку законодавства. Правління RSF складається з 25 губернаторів, яких обирають таємним голосуванням серед членів на щорічних Генеральних зборах організації. Правління здійснює контроль за виконанням загальних напрямів дій, ухвалених на щорічних Генеральних зборах [183].

Серед МНУО екологічного характеру, що діють в сфері забезпечення миру та безпеки, найбільш відомою є організація Greenpeace. Вона сформувалася в кінці 60-х рр. минулого століття в межах кампаній протесту проти випробувань ядерної зброї. До кінця 1970-х рр. остаточно склалася структура організації, що діє на мережевих принципах, і нині Greenpeace становить глобальну мережу незалежних національних та регіональних організацій.

Головна мета Greenpeace – це захист навколишнього середовища, оскільки конфлікти, навіть із застосуванням лише звичайної зброї, є небезпечними для природи, а зброя масового ураження, взагалі, має найвищий ступінь загрози. Організація постійно сприяє зниженню конфліктності у світі, адже сама по собі екологічна проблема впливає з глобального конфлікту «людство-природа», який значною мірою впливає на сучасну систему міжнародної безпеки та на світову політику в цілому.

Сьогодні Greenpeace складається з 27 незалежних національних / регіональних організацій у понад 55 країнах Європи, Америки, Африки, Азії та Тихого океану, а також координаційного органу – Greenpeace International, який базується в Амстердамі, його формальна назва – Stichting Greenpeace Council. Щодо управління організацією, зазначимо, що Міжнародна рада Greenpeace зазвичай складається з семи членів. Вона є гарантом цілісності організації та забезпечує дотримання міжнародних стандартів належного управління та фінансового управління, затверджує бюджет і аудиторські рахунки Greenpeace International, а також призначає та контролює виконавчих директорів Greenpeace International. Голова та

члени Міжнародної ради Greenpeace не отримують зарплати, але їхні видатки покривають, і вони отримують плату за час, проведений на засіданнях ради [254].

Як бачимо з вищевикладеного дослідження, практично всім МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки притаманні деякі характерні риси інституціональної специфіки, наприклад такі: 1) *чітко визначена місія, бачення, мета та принципи*, яких дотримується організація; 2) *розвинена мережева структура організації*, тобто наявність цілої мережі національних та регіональних організацій (прикладом може бути будь-яка з вищеописаних організацій); 3) *у кожній організації визначено кількість департаментів (підрозділів)*, які працюють для досягнення локальної мети організації, що є складовою частиною загальної мети; 4) *кожен департамент має визначені конкретні завдання та методи*, за допомогою яких їх досягають; 5) *наявність координаційного центру*, який визначає та координує діяльність усіх департаментів; 6) *різні джерела фінансування*; це можуть бути членські внески або благодійні, донорські тощо; 7) *проекти організації можуть бути налаштовані на різні підходи щодо вирішення наявної проблеми*: або наукове дослідження, або практичне вирішення, або синтез обох підходів; 8) *постійний взаємозв'язок та співпраця з урядами та міжурядовими організаціями*.

У контексті останньої характеристики інституціональної специфіки щодо взаємодії МНУО з міжурядовими організаціями зауважимо, що досить часто НУО для того, щоб більш ефективно співпрацювати з ММУО, протистояти конкуренції та бути визнаними партнерами довгостроково, об'єднуються у великі мережі, професіоналізуються та інституціоналізуються, стають все більш прозорими та підзвітними. Тому проблеми, пов'язані з їхньою кількістю та несумісністю їхніх інституціональних характеристик, стають менш вагомими. Деякі з цих мереж, такі як Міжнародна рада добровільних агентств (International Council of Voluntary Agencies, ICVA) та Керівний комітет з питань гуманітарного реагування (Steering Committee for Humanitarian Response, SCHR), є частиною великого міжвідомчого форуму ООН під керівництвом Управління з координації гуманітарних питань (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, OCHA) та Міжурядовим постійним комітетом (Inter-Agency Standing Committee, IASC). Інші великі МНУО становлять собою

справжні мережі, об'єднані у федерації, як-от МКЧХ Caritas. НУО також можуть об'єднуватися на місцевому рівні. Приміром, в Афганістані існує Координаційний орган Агентства допомоги у справах афганців (Agency Coordinating Body for Afghan Relief, ACBAR), що об'єднує 90 національних та міжнародних НУО [190].

Рис. 3.1. Інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки

Джерело: складено на основі [123].

Виходячи з аналізу інституціональної специфіки неурядових організацій у сфері досягнення миру та безпеки, можемо визначити інституціональний механізм їхнього функціонування. На наш погляд, ефективне функціонування будь-якої МНУО у сфері безпеки та миру може забезпечити взаємопов'язана структура конкретних інституціональних елементів, які взаємодіють між собою та утворюють чіткий інституціональний механізм, котрий, зі свого боку, забезпечує злагоджене функціонування всієї мережевої структури МНУО (рис. 3.1). До інституціональних елементів належать такі: стратегічне управління; місія, цінності, бачення; стратегічний план; стиль управління / лідерство; організаційна структура; операційне управління; людські ресурси.

Отже, висновуємо, що миротворчим та безпековим МНУО притаманні всі загальні риси інституціональної специфіки та середовища будь-якої НУО. Головно, ефективний інституціональний механізм, який включає чітку організаційну структуру, сприятливе інституціональне середовище МНУО у сфері забезпечення безпеки та миру, дає їм можливість здійснювати вагомий вплив на формування стійкої системи міжнародної безпеки, що передбачає ненасильницьке вирішення і зовнішніх, і внутрішніх проявів конфліктних ситуацій. Також визначальною інституціональною специфікою МНУО у сфері безпеки та миру є безперервний взаємозв'язок та постійна співпраця з урядами та міжурядовими організаціями, оскільки запобігання міжнародним конфліктам та врегулювання їх є неможливим без ефективної взаємодії і тісної співпраці з іншими міжнародними акторами. З огляду на це, подальше дослідження інституціонального виміру діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки вимагає аналізу, власне, взаємодії МНУО з урядовими та міжурядовими акторами для гарантування безпеки та досягнення всеохопного стійкого миру.

3.2. Безпекова взаємодія міжнародних неурядових організацій з іншими міжнародними акторами: варіанти координації зусиль

Інституціональний вимір діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки реалізується на міжнародній арені через створення міжнародно-правових

норм не тільки з використанням міжурядових каналів, але й із залученням інших НУО на самостійно створених платформах. Інституціональна специфіка безпекових та миротворчих МНУО передбачає, що вони можуть виконувати свої функції лише за однієї умови – *взаємодія та співпраця з іншими міжнародними акторами (уряди та міжнародні урядові організації)*.

Сьогодні існує дві моделі взаємодії НУО з урядами та міжурядовими організаціями. Перша модель передбачає *пряму взаємодію між НУО та урядом* (рис. 3.2), а друга – *опосередковану через донорську організацію*, в ролі якої можуть виступати будь-яка міжурядова організація, суспільний чи приватний фонд (рис. 3.3). Зазначимо, що «донори – це міжнародні організації, державні установи, комерційні структури, громадські некомерційні організації (релігійні, наукові тощо), приватні благодійні фонди або приватні особи, що надають громадянам та організаціям на некомерційній безповоротній основі необхідні додаткові ресурси різного виду, на цілі, які спрямовані в цілому на благо всього суспільства» [52].

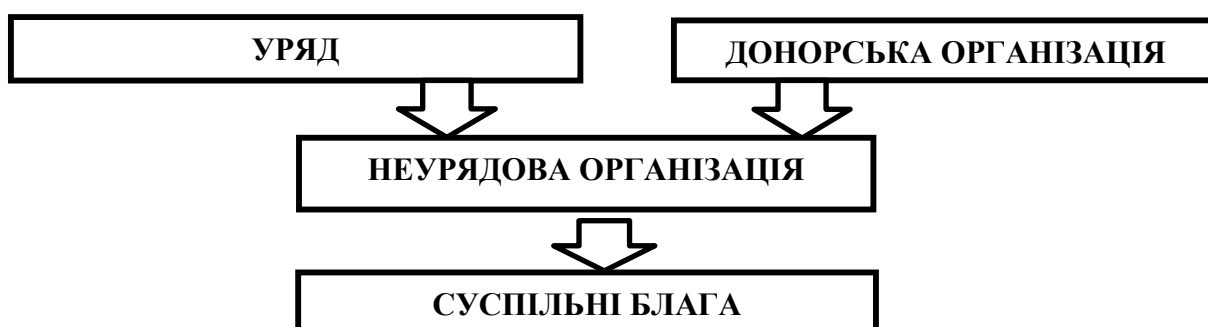

Рис. 3.2. Модель прямої взаємодії НУО, уряду та донорської організації

Джерело: складено на основі [52].

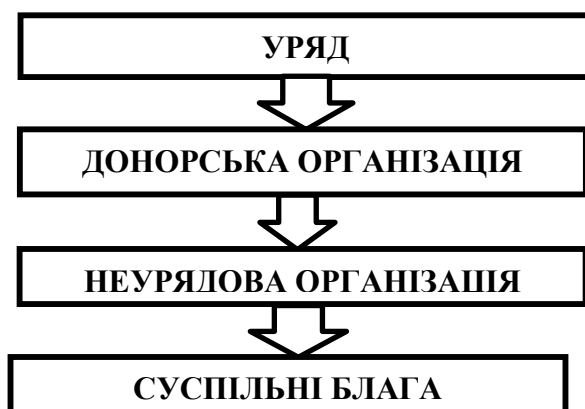

Рис. 3.3. Модель опосередкованої взаємодії уряду та НУО через донорську організацію

Джерело: складено на основі [52].

Зрозуміло, що уряд може виступати в ролі донорської організації та співпрацювати безпосередньо з НУО на рівні з іншими донорами або впливати на діяльність опосередковано через міжурядову організацію чи суспільні, приватні фонди.

Розгляньмо детальніше приклади прямої взаємодії уряду та МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки. Зокрема, миротворча міжнародна неурядова організація «Міжнародна кризова група», здійснюючи посередницьку діяльність у вирішенні міжнародних конфліктів, співпрацює з урядами таких країн, як Австралія, Данія, Фінляндія, Франція, Ісландія, Японія, Князівство Ліхтенштейн, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Катар, Швеція, Швейцарія, Великобританія. Контактними структурами в цих державах виступають головно міністерства закордонних справ. Інша миротворча організація «International Alert» у своїй діяльності постійно співпрацює з такими стратегічними урядовими донорами: як: Міністерство закордонних справ Нідерландів, Шведське агентство з міжнародного розвитку, Міністерство закордонних справ Данії та Ірландський департамент закордонних справ і торгівлі, Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини, Посольства Канади, Тунісу, Швеції, Норвегії, Нігерії та Ліберії [206]. Міжнародна неурядова організація «Interpeace» має також постійних державних стратегічних партнерів, які здійснюють фінансову та політичну підтримку організації. Це Нідерланди, Швеція, Швейцарія [212]. Ще одна миротворча організація «Search for Common Ground» співпрацює з такими урядовими структурами, як Австралійське агентство з міжнародного розвитку; Міністерство закордонних справ, зовнішньої торгівлі та розвитку Бельгії; Міністерства закордонних справ Данії, Німеччини, Франції, Норвегії; Уряд та Міністерство закордонних справ Нідерландів; Німецьке агентство допомоги; Міністерство молоді та спорту Ліберії; Посольство Нової Зеландії; Швейцарський департамент закордонних справ; Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA); Офіс закордонних справ та співдружності Великобританії та Департамент міжнародного розвитку Великобританії; Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Державний департамент США [253].

Зрозуміло, що пряма взаємодія НУО з урядами країн передбачає безпосереднє фінансування їхніх проєктів. Наприклад, найбільшим фінансовим донором миротворчої міжнародної неурядової організації «Crisis Management Initiative» (СМІ) є уряд Фінляндії, на який припадало 44% від загального обсягу фінансування у 2018 році. Також важливими фінансовими донорами були інші уряди (26%), а саме Швеції, Ірландії, Бельгії, Швейцарії, Австралії, Нідерландів та Великобританії. Частка суспільних фондів становила 12%, а ЄС – 7%. Частка фінансування, що припадає на інші, переважно приватні джерела становила 11%. Значна частина фінансування проєктів СМІ надходить з інституційних джерел, головню, це уряди Австралії, Бельгії, Фінляндії, Ірландії, Нідерландів, Швеції, Швейцарії [211].

Безпекова міжнародна неурядова організація «Фонд проти торгівлі людьми» (Human Trafficking Foundation) у 2019 році здійснювала свою діяльність завдяки таким урядовим донорам: США (1 706 млрд. дол.), ЄС (473 млн. дол.), Німеччина (390 млн. дол.), Швеція (142 млн. дол.), Японія (126 млн. дол.), Великобританія (122 млн. дол.), Норвегія (94 млн. дол.), Іспанія (92 млн. дол.), Данія (91 млн. дол.) [205].

Розуміючи, що фінансування МНУО урядами чинить суттєвий вплив на ці організації, зауважимо, що в США неурядові організації завжди мали ступінь легітимності та свободи, пропорційний статусу, наданому цим організаціям. Однак сьогодні від них зазвичай вимагають дотримуватися завдань економічної та міжнародної політики США [190, с. 15–20].

Для ілюстрації взаємодії НУО з урядами країн доцільно також згадати про Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке в 1961 році заснував Джон Кеннеді. Сьогодні співробітники USAID працюють у понад 100 країнах світу, переслідуючи ті ж найважливіші завдання, які президент Дж. Кеннеді зазначив ще 50 років тому – просування інтересів зовнішньої політики США в розширенні демократії та вільних ринків, а також надання допомоги людям, які борються за поліпшення ситуації життя, тим, хто оговтується від стихійного лиха або тим, хто прагне жити у вільній та демократичній країні [260].

Співпрацю USAID з МНУО з метою гарантування безпеки можна розглядати в розрізі здійснення таких проєктів: у Намібії – Програма розвитку громадянського

суспільства працює над вдосконаленням управлінських та пропагандистських можливостей НУО у 13 регіонах країни, допомагаючи здійснювати правозахисні функції щодо місцевого населення та просувати принципи демократії; у Нікарагуа – USAID співпрацює з місцевими НУО з метою подолати високий рівень сексуального насильства в країні. За підтримки USAID місцеві НУО охопили понад 80 громад та надали послуги приблизно 1000 жінок, які постраждали від гендерного насильства [260]; USAID та Фонд Ага Хана (The American Kidney Fund – AKF) наприкінці 2019 року оголосили про партнерство на суму 37,5 млн. доларів США, щоб допомогти відновити зв'язок між громадами і сприяти транскордонним взаєминам між Киргизькою Республікою і Таджикистаном. Фонд АКФ є приватною некомерційною міжнародною неурядовою організацією, яка об'єднує людські, фінансові і технічні ресурси для вирішення проблем, з якими зіштовхуються деякі з найбільш маргіналізованих спільнот у світі [294].

Ще один приклад взаємодії безпекових НУО з органами влади інших країн можемо знайти в Туреччині, де в співпраці з посольством Великобританії місцева неурядова організація «Фонд розвитку людських ресурсів» запровадила програму навчання з питань протидії торгівлі людьми, яка працює в провінціях Туреччини, що найбільше страждають від цього через приплив сирійських біженців. Основна мета цього навчання полягає в передачі відповідного досвіду боротьби з торгівлею людьми місцевим НУО з метою охопити якнайбільшу кількість біженців, зокрема жінок і дітей, для зниження ризику торгівлі людьми [51].

Розглянемо взаємодію МНУО з ММУО. Як уже було зазначено, МНУО та ММУО мають спільні та відмінні риси. Спільним є те, що й одні, і другі є об'єднаннями, а відмінне полягає в тому, що перші – це є об'єднання держав, а другі формуються як об'єднання фізичних, юридичних осіб, громадських організацій, асоціацій, рухів, спілок тощо. Для досягнення глобальних завдань людства МНУО варто активно співпрацювати не лише з урядами країн, а й з іншими ММУО, а саме: ООН, СБ, СОТ, МВФ, НАТО, ОБСЄ, ЄС та багатьма іншими. Адже завдяки кооперації з міжурядовими організаціями МНУО мають більший вплив на міжнародній арені. Вони можуть, наприклад, вносити важливі пропозиції до

порядку денного урядових організацій. Як відомо, багато питань, що стосуються прав людини, було порушено в ООН саме з ініціативи неурядового сектора. Дуже активно глобальні МНУО співпрацюють зі структурами міждержавних організацій в практичній роботі. Передовсім це стосується взаємодії гуманітарних НУО з відповідними агентствами й установами ООН, а саме: ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців тощо.

Вітчизняні дослідники Ю. Г. Козак та В. В. Ковалевська зазначають, що «на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства співробітництво МНУО з ММУО здійснюється в розрізі таких основних векторів: 1) надання інформації про свою діяльність і розповсюдження інформації, одержаної від міждержавних організацій; 2) надання консультацій з питань, що входять до їх компетенції, іншим організаціям, суспільним групам та окремим особам; 3) участь у правотворчому процесі, розробка проектів міжнародних угод; 4) спостереження за дотриманням норм міжнародного права, особливо у сфері прав людини і у справі охорони довкілля; 5) участь у процесі розслідування порушень норм міжнародного права; б) утворення слідчих комісій для розслідування міжнародних злочинів; 7) залучення міжурядовими організаціями кваліфікованих експертів із неурядових організацій з метою збору інформації, з'ясування позицій, що дає змогу спиратись на думку громадськості під час прийняття рішень» [78, с. 341].

Аналізуючи взаємодію між МНУО та урядовими міжнародними організаціями, можемо виокремити два основні аспекти, на яких вона сьогодні базується, а саме: *надання МНУО ролі спостерігачів та визнання консультативного статусу*, який присвоюється Економічною та соціальною радою ООН. Зазначимо, що така практика бере свій початок ще з утворення Ліги Націй. Зацікавленість міждержавних акторів у такій співпраці залежить від авторитету та іміджу МНУО. Отримання консультативного статусу надає МНУО право залучати своїх представників до засідань міжнародних інституцій, вносити поправки та впливати на ухвалення міждержавних рішень, пропонувати на офіційному рівні шляхи вирішення проблем та об'єднувати зусилля для ефективнішого вирішення нагальних питань. Отож помічаємо, що більшість МНУО прагнуть здобути при міжурядових

організаціях консультативний статус. Це посилює важливість та авторитетність такої організації в глобальному масштабі.

Зрозуміло, що ММУО, співпрацюючи з безпековими та миротворчими МНУО, виступають донорами, які надають фінансування для реалізації різноманітних проєктів, міжнародних кампаній у сфері миру та безпеки. З огляду на це співпраця МНУО та ММУО виражається у різних формах взаємодії: 1) надання грантів на конкурсній основі; 2) проведення міжнародних кампаній; 3) фінансування та реалізація різних практичних і наукових проєктів; 4) проведення міжнародних конференцій, форумів та комунікативних платформ, які сприяють вирішенню глобальних проблем людства; 5) здійснення експертної, консультативної допомоги; б) виділення стипендій на навчання; 7) надання технологій, сучасного обладнання тощо.

Як бачимо, в останні роки спостерігається активізація політичної співпраці МНУО та ООН, що тісно пов'язано з вирішенням безпекових проблем. Структури ООН зацікавлені в розвитку взаємодії з МНУО, оскільки діяльність останніх під час вирішення численних безпекових та миротворчих питань є багатогранною. Структури ООН співпрацюють з МНУО, насамперед, тому, що неурядові організації відображають думку широких верств громадськості та компетентних фахівців з різних країн. У ХХІ ст. стрімко зросла кількість органів ООН та кількість миротворчих, безпекових МНУО, які значно розширюють сферу контактів.

У структурі ООН наявний такий орган як Департамент глобальних комунікацій, що є своєрідним майданчиком, на якому встановлюються контакти ООН з МНУО. Сьогодні це близько 1500 НУО, які представляють та відстоюють інтереси громадянського суспільства та передбачають вирішення головно безпекових проблем [91].

Позаяк ООН виникла в 1945 році після Другої світової війни з метою досягнення міжнародного миру та глобальної безпеки людства, то очевидно, що співпраця ООН з МНУО, які працюють у сфері миру та безпеки, є пріоритетною. Зокрема, Міжнародне бюро миру має великий обсяг співпраці з ООН. Організація відіграє центральну роль у Женевському комітеті з питань роззброєння та Комітеті

неурядових організацій з консультативним статусом при ЕКОСОП. З часу свого створення у 1972 р. й дотепер Міжнародне бюро миру також є активним членом Комітету НУО з питань роззброєння, який виступає посередником між органами ООН з роззброєння та неурядовими організаціями з роззброєння. Бюро постійно стежить за різними переговорами щодо роззброєння, всередині і поза межами ООН.

У системі ООН МНУО тісно співпрацюють з ЮНЕСКО, оскільки в статуті цієї організації наголошено на потребі залучати МНУО для виконання завдань, які відповідають сфері їхньої діяльності. За останніми даними, ЮНЕСКО офіційно співпрацює з 373 міжнародними неурядовими організаціями та 24 фондами й такого роду об'єднаннями. Приміром, з ЮНЕСКО співпрацюють такі МНУО зі сфери безпеки та миру [248]: World peace council (Греція); World press freedom committee (США); Women's international league for peace and freedom (Швейцарія); Save the children international (Великобританія); Assistance to the integration of demobilized child soldiers (Франція), Religions for peace (США) та ін.

ЮНЕСКО може встановлювати з НУО дві категорії партнерства: консультаційне партнерство, що передбачає створення та підтримання гнучких та динамічних партнерських стосунків з будь-якою організацією громадянського суспільства, яка працює в галузях компетенції ЮНЕСКО на будь-якому рівні; асоційоване партнерство, відкрите для міжнародних або регіональних організацій, що підтримують постійне й ефективне партнерство з ЮНЕСКО не менш ніж два роки [204].

Для координації зусиль у співпраці між МНУО та ЮНЕСКО організовують міжнародні конференції, форуми та інші комунікативні платформи, які сприяють вирішенню глобальних проблем людства, зокрема безпекових. Так, 26–27 вересня 2018 року в Тунісі було проведено 9-ий Міжнародний форум НУО, які офіційно співпрацюють з ЮНЕСКО. Організаторами форуму були Арабський інститут з прав людини (Туніс) та Комітет співпраці НУО-ЮНЕСКО; він був присвячений вирішенню проблеми мобільності людей, її динаміки та впливу на встановлення міцного миру й досягнення безпеки нашої планети. Кінцева мета форуму

передбачала формування чіткого аналізу міграційних потоків та їхнього впливу на безпеку в глобальному суспільстві на період до 2030 року [248].

Важливо відзначити, що міжнародні урядові організації розробляють документи, які дають змогу врегулювати їхню співпрацю з МНУО та пропонують спрощену політичну основу для залучення до партнерства та його підтримання.

Встановлюючи партнерство з МНУО, міжурядові організації керуються такими принципами: будь-яке партнерство визначається спільною метою із взаємною вигодою; партнери мають мати рівний статус у межах партнерства; партнери повинні мати встановлений правовий статус; обов'язки, ролі та внески кожної сторони слід чітко визначити; обидві сторони мають мати змогу порушити питання щодо прозорості роботи; не може бути надано несправедливої переваги будь-якому окремому партнерові; партнерства повинні бути орієнтовані на дії, щоб досягти конкретних показників [204].

Аналізуючи сферу захисту дітей, ми з'ясували, що держави-члени ООН постійно розвивають тісні контакти з НУО з метою вирішення цього питання. Зокрема, спеціальний представник Генерального секретаря ООН створив структуру для консультацій з НУО на рівні Центральних установ ООН з питань моніторингу та звітності щодо виконання програм діяльності, які захищають права дітей під час військових конфліктів. До складу цієї Консультативної групи неурядових організацій належать такі МНУО: «Діти-солдати»; «Спостереження: діти та збройні конфлікти»; «Врятувати дітей»; «Human rights watch»; «Міжнародна кризова група»; «World Vision»; «Міжнародний комітет порятунку»; «Оксфам інтернешнл»; «Карітас інтернешнл»; «Міжнародний центр з питань правосуддя в перехідний період»; «Діти війни»; «Міжнародний рух на захист дітей»; «Міжнародний центр спостереження за переміщеними особами»; «Глобальна коаліція із захисту навчальних закладів від нападів» [195]. На наш погляд, в сучасних умовах вкрай важливо поглиблювати таку взаємодію між державами-членами ООН та безпековими МНУО.

ЮНІСЕФ в межах своєї роботи щодо сприяння захисту дітей також активно співпрацює з безпековими МНУО. Зокрема, офіційними партнерами ЮНІСЕФ є такі

МНУО: Європейська мережа уповноважених з прав дітей (захист дітей); Європейський форум з проблем інвалідності (захист дітей); Європейський інститут гендерної рівності (гендерні проблеми); Європейське лобі жінок (гендерні проблеми); Глобальний альянс з поліпшення харчування (охорона здоров'я); Глобальний альянс з вакцин та імунізації (охорона здоров'я); Міжнародна асоціація «Крок за кроком» (освіта, гендерні проблеми, розвиток у ранньому дитинстві); Міжнародна мережа дій на захист дитячого харчування (охорона здоров'я); Міжнародна педіатрична асоціація (охорона здоров'я); Центр «За здоров'я дітей в усьому світі» (охорона здоров'я) та ін. [261].

Отже, партнерство безпекових МНУО з ЮНІСЕФ охоплює широкий спектр питань, які зосереджуються на зміцненні систем захисту дітей, запобіганні насильству, а також впроваджують стратегії для покращення доступу до основних медичних послуг і для матерів, і для дітей. Крім вищенаведених МНУО, ЮНІСЕФ має також партнерські стосунки з такими загальновідомими МНУО у безпековій сфері щодо захисту дітей як: Міжнародний комітет Червоного Хреста, Оксфам, Карітас, International Alert, Interpeace, Search for Common Ground, Фонд проти торгівлі людьми, Міжнародний рух за захист дітей, Діти-солдати, Спостереження: діти та збройні конфлікти та ін.

Варто відзначити діяльність Фонду демократії ООН (ФДООН), який підтримує проекти, що сприяють посиленню ролі громадянського суспільства та захищають права людини, допомагаючи таким чином вирішенню чималої кількості викликів у сфері безпеки. Проекти ФДООН розраховані на два роки, а гранти на проекти становлять від 100 000 до 300 000 дол. США. Переважна більшість реалізується місцевими НУО в Африці, Азії, Східній Європі та Латинській Америці – у країнах перехідного етапу, та етапу консолідації демократії. ФДООН також підтримує низку великих глобальних та регіональних проектів, орієнтованих на безпекову та політичну сфери. Отож ФДООН відіграє особливу роль у взаємодії з НУО як представниками демократичного громадянського суспільства. До прикладу, в Азії фонд профінансував три проекти, які просувають демократичні права азійської молоді [288].

МНУО взаємодіють з ООН не лише у рамках ЕКОСОП. Розглядаючи взаємодію МНУО з ММУО у сфері гарантування миру та безпеки, окремо слід наголосити на їхній співпраці зі ще одним важливим органом ООН – Радою Безпеки ООН. На відміну від інституцій ООН на кшталт ЕКОСОП, в якій згідно зі статтею 71 Статуту ООН неурядові організації мають офіційний статус та офіційні консультативні права, сьогодні немає правових підстав для співпраці між Радою Безпеки (РБ) ООН та МНУО. Проте, впродовж останніх двадцяти років взаємодія РБ-МНУО розвивалася у формі неформальних консультацій, які розпадаються на три типи: регулярні збори, засідання «Формули Арія» та «Формули Самовія» і двосторонні консультації. Наприклад, з метою захисту дітей під час військового конфлікту спеціальний представник ООН сприяє встановленню прямих контактів між НУО, які займаються питаннями захисту дітей, та Радою Безпеки ООН, використовуючи для цього Формулу Арія щодо дітей та збройних конфліктів. Цю формулу регулярно застосовують на практиці для прямого обміну думками напередодні щорічних відкритих дебатів у РБ з питання захисту дітей у збройних конфліктах.

На початку ХХІ ст. двосторонні зустрічі між МНУО та окремими представниками країн – членів РБ почали відігравати щоразу вагомішу роль у їхній взаємодії. Це стосується, зокрема, експертних груп (Міжнародної Академії Миру або Міжнародної кризової групи), представників яких було запрошено до участі в польовій місії РБ у регіоні Великих африканських озер у 2002 році. Такі неформальні консультації зазвичай відбуваються поза межами Ради. Проте представники неурядових організацій CARE International та Центру перехідної юстиції в 2004 році вперше під час регулярного засідання Ради провели брифінг щодо ролі суб'єктів громадянського суспільства в постконфліктному миробудуванні [188, с. 21].

Як уже було зазначено, міжнародні кампанії – це добре відома стратегія неурядових організацій, спрямована на формування громадської уваги та підтримки з конкретних питань. Суб'єкти громадянського суспільства можуть чинити тиск на держави та міжнародні інституції задля ухвалення різних політичних рішень. Кампанія проти «крові алмазів» є прикладом того, як міжнародні неурядові

організації успішно долучилися до розроблення політики РБ. МНУО можуть впливати на рішення Ради, виконуючи функції виконавчих органів. Реалізація політики РБ через неурядові організації має особливе значення у сфері гуманітарної допомоги. МНУО не тільки присутні на місцях і надають ресурси, вони також виконують технічну експертизу та поширюють інформацію. Крім гуманітарної допомоги, неурядові організації також покликані допомагати РБ у спільних зусиллях під час примусових дій. Загалом, на думку деяких спостерігачів, ці форми взаємодії вплинули на низку рішень Ради Безпеки. Варто також зазначити, що прозорість Ради зростає порівняно з тим, якою вона була під час холодної війни. Сьогодні громадськість знає набагато більше про Раду, ніж раніше, і громадяни отримали можливість вимагати відповідальності за дії Ради. Незважаючи на те, що істотної інституційної реформи не відбулося (і навряд чи це станеться найближчим часом), на цей час відбувається регулярний, хоча і неформальний, процес консультацій між членами РБ та недержавними суб'єктами [188, с. 19].

Не залишилося непоміченим для представників громадянського суспільства й те, що РБ розширює свій радіус дії і вирішує все більше питань, що виходять за межі «традиційних» загроз міждержавної безпеки. Зокрема, це стосується неурядових організацій у сфері захисту прав людини та гуманітарної допомоги. Рада ухвалила безпрецедентні рішення у сфері санкцій, миротворчої діяльності, моніторингу виборів, поліції та постконфліктного миротворчого процесу. Як наслідок, на початку 1990-х років чимало МНУО, включаючи Міжнародну амністію, Глобальний політичний форум, Адвокатський комітет з ядерної політики, Всесвітню раду церков, Міжнародний жіночий правозахисний центр і Всесвітній рух федералістів, сформували «Робочу групу МНУО при Раді Безпеки». Метою цієї робочої групи, до складу якої сьогодні належить понад 30 неурядових організацій, є розширення впливу МНУО на процес ухвалення рішень у РБ ООН [188, с. 23].

Крім звернення до РБ з вимогами щодо реалізації різних політичних та інституційних реформ, МНУО також ініціювали низку кампаній, спрямованих на те, щоб звернути увагу на питання, які, на думку МНУО, не були належно розглянуті Радою. Одним з найвідоміших прикладів таких заходів була Міжнародна кампанія із

заборони наземних мін, яка охопила діяльність більш ніж тисячі неурядових організацій з більш ніж шістдесяти країн. МНУО також успішно провели кампанію за створення Міжнародного кримінального суду (МКС). Вони брали участь у процесі розроблення Римської конференції, що встановила статут МКС у 1998 році. Досі триває кампанія з малого озброєння, очолювана Міжнародною мережею дій з питань малого озброєння (The International Action Network on Small Arms, IANSA), до складу якої входять понад 800 неурядових організацій.

Сучасні наукові дослідження показують, що співпраця МНУО з міжурядовими організаціями постійно нарощується в усьому світі, проте значно варіюється між міжнародними інституціями та сферами політики, тому досі було приділено відносно мало систематичної уваги до взаємодії безпекових МНУО з такими міжнародними інституціями безпеки, як ОБСЄ та НАТО. Проте у своєму дослідженні П. Майєр розглядає НАТО та ОБСЄ в контексті їх взаємодії з безпековими МНУО. Дослідник вважає, що сфера міжнародної безпеки передбачає безпосередню залученість безпекових МНУО. Відмінності між ОБСЄ і НАТО у відкритості для МНУО частково зумовлені відмінними завданнями їхньої діяльності. Порівняно з НАТО, ОБСЄ більше зацікавлена в запобіганні конфліктам, підтриманні миру та подоланні наслідків конфліктів [239, с. 125].

Сьогодні ОБСЄ тісно співпрацює з МНУО, адже держави-учасниці ОБСЄ вже ухвалили позицію, відповідно до якої інститути ОБСЄ мають співпрацювати з неурядовими організаціями. ОБСЄ є важливим інструментом з раннього запобігання конфліктів, їх вирішення, а також з постконфліктного відновлення. Тому в зоні військових конфліктів зазвичай вона взаємодіє з гуманітарною МНУО – МКЧХ. Секретаріат ОБСЄ постійно налагоджує контакти з неурядовими організаціями. Зокрема, Бюро ОБСЄ з питань демократичних інститутів та прав людини проводить навчальні програми для неурядових організацій щодо того, як підтримувати та захищати права людини. У Плані ОБСЄ щодо запобігання торгівлі людьми зазначено, що, хоча основна відповідальність за протидію торгівлі людьми лежить на державах-учасниках, проте зв'язок цього багатогранного явища з національною організованою злочинністю вимагає співпраці із широким залученням НУО на

місцевому, національному, регіональному і міжнародному рівнях [273]. У багатьох країнах регіону ОБСЄ існують також місцеві міждисциплінарні координаційні групи, створені на регіональному або муніципальному рівні, до складу яких зазвичай належать безпекові МНУО (наприклад, в Болгарії, Німеччині, Литві та Україні). У Німеччині на рівні земель регулярно організують міждисциплінарні круглі столи, в яких беруть участь НУО з протидії торгівлі людьми. На цих круглих столах МНУО та представники держструктур обговорюють і окремі випадки, і загальну політику, приміром проблеми забезпечення доступу до компенсацій для жертв торгівлі людьми або проводять оцінку процедур захисту жертв / свідків [51]. Варто зазначити, що в квітні 2020 року вперше під головуванням України відбувся Форум безпекової співпраці ОБСЄ за участі безпекових та миротворчих МНУО. Знаково, що цей захід проведено в час, коли в Україні триває російська агресія, а весь світ зіткнувся з пандемією коронавірусу [34].

Аналізуючи специфіку взаємодій НАТО з безпековими МНУО, виділимо кілька найважливіших особливостей. По-перше, численні МНУО працюють на місцях, де їм завжди доводиться взаємодіяти з військовими (захист населення, контроль біженців, розмінування, демобілізація, роззброєння та реінтеграція, а у випадку з МКЧХ – контроль за виконанням міжнародного гуманітарного права), отже, МНУО та НАТО поділяють спільні сфери діяльності, що вимагає діалогу між ними. По-друге, взаємини між військовими силами та неурядовими організаціями, особливо гуманітарними, є делікатними через контрастні пріоритети: з одного боку, успіх політичної та військової місії, а з другого, допомога населенню, яке перебуває в біді, без досягнення будь-якої іншої мети. По-третє, МНУО вже близько тридцяти років співпрацюють з ООН, щоб визначити спільну політику щодо їхніх стосунків з військовими силами. Для вирішення проблем, з якими мають справу цивільні суб'єкти у збройних конфліктах, і в операціях з ліквідації наслідків катастроф МНУО встановили керівні принципи для реалізації різних форм взаємодії. Основним принципом є розмежування гуманітарної та військової діяльності, щоб кожна сторона могла досягати своїх завдань. Однак МНУО та військові сили майже незмінно визнають необхідність створення механізмів зв'язку та обміну

інформацією [294]. Тому НАТО сьогодні необхідно долучатися до цієї важливої співпраці з безпековими МНУО.

Можемо констатувати, що МНУО та військові сили вступають у контакт на місцях у кризових регіонах і часто співпрацюють. Аналіз цього співробітництва в операціях під керівництвом ООН та США виявляє фундаментальні тенденції, які впливають на взаємини МНУО та НАТО і спрямовані на посилення впливу неурядових організацій завдяки Доктрині цивільно-військової співпраці (Civil-military cooperation doctrine (СІМІС), ухваленій у 2003 році. Згідно з цим документом НАТО має у своєму розпорядженні широкий спектр інструментів цивільно-військового співробітництва. Зв'язки з МНУО розвиваються на тактичному рівні шляхом впровадження спеціальних механізмів координації, а також на стратегічному рівні – через конкретні угоди з МКЧХ про навчання. Крім того, вже тривалий час функціонують спеціальні семінари, конференції та курси з метою покращення взаємних знань. Отже, зв'язки між НАТО та МНУО є достатньо тісними, але є можливість вдосконалювати їх у подальшому процесі взаємодії. Тому сьогодні виникає потреба розробити відповідні механізми, щоб забезпечити більш продуктивні стосунки з безпековими МНУО [190].

Отже, посилення взаємодії між МНУО та НАТО з метою гарантування безпеки й миру є бажаним і можливим. Така взаємодія має передбачати повне використання наявних механізмів координації, передовсім у рамках ООН, та створення спрощеного осередку консультацій у штаб-квартирі НАТО.

Не менш важливою є співпраця МНУО з ЄС. Теперішній сектор неурядових організацій в країнах Європейського Союзу характеризується широким спектром за напрямками діяльності, серед яких вагоме місце посідає сфера безпеки та миру. З огляду на це ЄС вбачає участь МНУО в прийнятті політичних рішень не лише як потребу, а як вимогу демократичної системи. ЄС включає МНУО в політичні процеси з метою підвищення своєї демократичної легітимності та наближення до своїх громадян. Інституції ЄС також залучають неурядові організації через недостатню компетентність персоналу та наявні недоліки в експертних знаннях Європейської Комісії та, меншою мірою, Європейського Парламенту в тих чи тих

питаннях [295]. Загалом добрі стосунки між ЄС і МНУО та віра у корисність МНУО також проявляються через виділення Європейською Комісією понад 1 млрд. євро щорічно МНУО та їхнім проєктам [192].

Сьогодні МНУО роблять цінний внесок у процес формування політики ЄС. Крім того, країни-члени ЄС також зацікавлені в тому, щоб дозволити НУО здійснювати моніторинг політики ЄС, оскільки це один із способів визначити, які сфери є політично значущими для більшої частини населення.

Незаперечним залишається той факт, що значну частину європейської політики було розроблено в результаті партнерства з МНУО, у тому числі з національними мережами МНУО. Зважаючи на те, що ЄС є наднаціональним утворенням, невеликим МНУО дуже складно впливати на європейську політику. Зазвичай тільки великі організації можуть дозволити собі зберегти значну присутність у Брюсселі. МНУО можуть впливати на політику ЄС двома способами: по-перше, вони можуть використовувати вже наявні мережі співпраці з національними урядами чи урядами третіх сторін, сподіваючись, що їх представники в ЄС просуватимуть їхні пропозиції; по-друге, вони можуть лобіювати свої інтереси безпосередньо в наднаціональних структурах ЄС, що, безперечно, є більш ефективним, оскільки дає змогу організаціям здійснювати свій вплив на етапі формування політики [277, с. 26].

За нинішніх умов склалась така тенденція: намагаючись досягти своїх завдань, МНУО нечасто діють самостійно, а здебільшого утворюють спеціальні політичні коаліції. Вперше коаліційний підхід у ЄС було започатковано в 1990-х роках. Такі альянси складаються не лише з неурядових організацій, вони можуть також включати національні та регіональні уряди, представників промисловості, інші групи інтересів (наприклад, профспілки) та членів Європейського Парламенту та Комісії та / або членів Ради. Ролі членів коаліції можуть змінюватися, але кожен з них може виступати як адвокат, спонсор, дослідник, постачальник ресурсів тощо. Основне обґрунтування коаліцій – це досягнення політичної мети з безпрограшним результатом для всіх членів коаліції. Загалом діалог між ЄС та МНУО найкраще

працює в тих сферах, де є певна база для дискусії. Особливо це стосується охорони навколишнього середовища, розвитку торгівлі та безпеки [232, с. 4–5].

З огляду на вищевикладене можемо стверджувати, що сьогодні ЄС є унікальним актором на світовій арені, оскільки він виявляє активну позицію у сфері демократії та просування прав людини, використовуючи при цьому всі можливі та доступні методи, особливо в країнах третього світу.

Європейська сфера безпеки змушена реагувати на виклики сучасної міграційної кризи. Європейські НУО також не перебувають осторонь цієї проблеми, наприклад, мережа «Missing Children Europe» організувала безкоштовну гарячу лінію в ЄС (за номером 116 000 в 31 країнах Європи) і готує фахівців, включно з представниками правоохоронних органів, які вирішують проблеми, що пов'язані з великою кількістю зниклих дітей мігрантів у Європі. Особливу увагу звернено на можливість доступу до наявних міграційних баз даних в Європі, включаючи Шенгенську інформаційну систему. Адже щорічно в ЄС зникає 250 000 дітей, по 1 дитині що 2 хвилини. Недавні ініціативи з розвитку співробітництва з політиками ЄС включали кілька конференцій і фотовиставку, організовану в Європейському парламенті протягом тижня Міжнародного дня зниклих дітей [311]. Отож ЄС завдяки співпраці з НУО сприяє захисту дітей в Європі.

Неурядова організація ССЕМ (Committee against modern slavery / Комітет проти сучасного рабства, Франція), що розміщений у Парижі, та центр «AIRE Centre» (Консультації з питань прав особистості в Європі) надають консультації та допомогу жертвам торгівлі людьми, у тому числі представляючи інтереси жертв в Європейському суді з прав людини або діючи через третю сторону [257].

Отже, аспекти взаємодії МНУО та ЄС можна охарактеризувати такими рисами: 1) співпраця МНУО та НУО з ЄС сприяє розвитку громадянського суспільства в Європі; 2) ЄС включає МНУО та НУО у політичні процеси з метою підвищити свою легітимність та наблизитися до своїх громадян; 3) МНУО та НУО, які фінансуються ЄС, сприяють створенню «європейської громадської думки» та посиленню європейської інтеграції, оскільки здійснюють проекти діяльності яких

узгоджено з метою політики ЄС; 4) під час співпраці з ЄС, намагаючись досягти своїх завдань, МНУО зазвичай не діють самостійно, а здебільшого утворюють спеціальні політичні коаліції; 5) МНУО, які свою діяльність спрямовують на досягнення безпеки, є пріоритетними під час співпраці з ЄС.

Рада Європи – це ще одна міжурядова організація, яка постійно співпрацює з МНУО. Європейська Молодіжна Фундація (ЄМФ) відіграє важливу роль у роботі Ради Європи, оскільки переслідує мету заохочувати співпрацю між молоддю Європи і сприяти активній участі в житті громадянського суспільства й політичному ухваленні рішень [40]. Пріоритетною метою проєктів НУО, що їх фінансує ЄМФ, повинно бути зміцнення миру та гарантування безпеки. ЄМФ надає чотири види грантів, які є відкритими для різних типів молодіжних НУО: 1) міжнародна діяльність (відкрита для всіх НУО, крім місцевих); 2) річні робочі плани (відкриті тільки для міжнародних НУО, можуть передбачати пілотні заходи); 3) пілотні заходи (відкриті для місцевих, національних, регіональних НУО); 4) структурні гранти (відкриті для міжнародних і регіональних НУО) [298].

Варто зазначити, що безпекові МНУО, окрім співпраці з урядами та ММУО, можуть взаємодіяти з некомерційними фондами (приватними, суспільними), які фінансуються або урядами, або приватними особами. До прикладу, Національний фонд за демократію – National Endowment for Democracy (НФД) – це приватний некомерційний фонд, заснований США, що займається зростанням і зміцненням демократичних інститутів в усьому світі. НФД було створено на початку 1980-х років на базі ідеї, що американська допомога в інтересах зусиль з розширення демократії за кордоном буде корисною і для США, і для тих, хто у всьому світі бореться за свободу та самоврядування. Щорічно НФД виділяє понад 1600 грантів для підтримки проєктів закордонних НУО, які працюють на демократичні цілі в більш ніж 90 країнах світу. НФД фінансує тільки НУО, які можуть мати у своєму складі громадські організації, незалежні засоби масової інформації тощо. Зокрема, Фонд зацікавлений у фінансуванні місцевих незалежних НУО, які прагнуть підтримувати демократичний спосіб вирішення конфліктів; здійснювати просвітницьку діяльність щодо миру та ненасильства; сприяти захистові прав

людини і верховенства закону; вирішувати гендерні проблеми; підтримувати свободу інформації та незалежних ЗМІ; зміцнювати демократичні ідеї та цінності; сприяти підзвітності та прозорості; посилювати демократизацію політичних процесів та інститутів; просувати громадянську освіту [168].

Співпраця МНУО із суспільними та приватними донорами теж є важливою, оскільки дає можливість для додаткового фінансування. Наведемо кілька прикладів. Міжнародне бюро миру отримує фінансову підтримку від таких фондів: Благодійний фонд Дж. Ленона (Великобританія), Благодійний фонд Polden-Puckham (Великобританія), Rissho Kosei-kai Donate-a-Meal movement (Японія), AJ Muste Memorial Institute (США). Партнерами Interpeace є: Фонд королеви Сільвії, Фонд Роберта Боша. Search for Common Ground серед свої приватних донорів зазначає такі: Фонд сім'ї Арсено, Бахрейнський фонд примирення та цивільного дискурсу, Сімейний фонд Белсона, Фонд Бетсі Гордон, Фонд сім'ї Бродських, Фонд Комптона, Благодійний фонд «Едмунд та Бетсі Кабот», Фонд Ель-Хібри, Фонд Герран-Гермеса, Благодійний фонд Гарольда Грінзпуна, Фонд Говарда Баффетта [213].

Підбиваючи підсумки аналізу співпраці МНУО з іншими міжнародними акторами, можемо зробити висновок; що взаємодія неурядових організацій з іншими міжнародними акторами з метою вирішення безпекових проблем громадянського суспільства передбачає безліч варіантів координації їхніх взаємних зусиль, зокрема такі: проведення міжнародних кампаній, спільних форумів, конференцій, семінарів; надання грантів та премій для фінансування цільових проєктів НУО в конкретних сферах громадянського суспільства; участь як спостерігачів на сесіях, засіданнях міжурядових організацій; фінансування інноваційних та пілотних проєктів НУО і на національному, і на регіональному рівнях.

Саме завдяки співпраці з ММУО міжнародні неурядові організації у сфері миру та безпеки розширюють свої можливості функціонування, наприклад, можуть створювати стратегічно важливі партнерства, збільшувати ефективність та результативність миротворчих програм і заходів, підвищувати вплив безпекових і миротворчих програм організації на глобальному, регіональному та національному рівнях, підвищувати ефективність впровадження миротворчих ініціатив та

моніторингу їх застосування, розширювати масштаби своєї миротворчої діяльності та охоплювати всі верстви населення задля досягнення стійкого миру, збільшувати ефективність діяльності організації в цілому.

На теперішньому етапі розвитку безпекові МНУО постійно ведуть конструктивний діалог з громадянським суспільством з метою забезпечення поглибленого розуміння питань, що стоять на порядку денному в ООН, а також залучають громадянське суспільство до роботи над їх вирішенням. МНУО надають інформаційну підтримку широкому колу зацікавлених осіб, а також експертні послуги установам ООН для реалізації їхніх стратегій в роботі з громадянським суспільством. Потужним механізмом взаємодії, який використовують МНУО, є міжнародні кампанії, спрямовані на привернення громадської уваги та формування підтримки з конкретних питань. Посилення взаємодії між міжнародними інституціями та МНУО сприяло зміні міжнародних норм, принципів і процедур. Тому МНУО мають вплив на ухвалення рішень урядових організацій. Проте співпраця МНУО з урядовими організаціями визначається специфікою сфери діяльності цих організацій, їхньою відкритістю та готовністю до взаємодії. Як бачимо, у сфері безпеки та миру між МНУО та ММУО виникають певні неузгодженості. Зокрема, в таких інституціях, як ООН чи ЮНЕСКО, НУО мають офіційний статус та консультативні права. Водночас в Раді Безпеки ООН немає правових засад для їхньої співпраці. Попри те впродовж останніх двадцяти років розвивалися обережні взаємодії РБ – МНУО у формі неформальних консультацій. Згідно з твердженнями дослідників, сфера міжнародної безпеки також має передбачати активне залучення безпекових МНУО. Але, до прикладу, НАТО надає незначний доступ МНУО. ОБСЄ, навпаки, тісно співпрацює з НУО у сфері запобігання конфліктам, підтримання миру та вирішення постконфліктних ситуацій. Отож координація зусиль МНУО та міжнародних безпекових інституцій з метою досягнення миру та безпеки є не завжди злагодженою та не дає можливості миттєво й ефективно реагувати на безпекові проблеми та вирішувати їх.

Висновки до розділу 3

Сьогодні МНУО виконують важливу роль у розвитку сфери забезпечення миру та безпеки, яка є однією з найпріоритетніших сфер системи міжнародних відносин. З огляду на це, було здійснено дослідження інституціонального виміру діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері гарантування миру та безпеки, яке уможливило зробити висновок, що всім МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, притаманні деякі характерні риси: 1) *чітко визначена місія, бачення, мета та принципи*, яких дотримується організація; 2) *чітко розвинена мережева структура організації*; 3) *у кожній організації є певна кількість департаментів (підрозділів)*, які працюють над досягненням локальної мети, що є складовою частиною загальної мети; 4) *кожен департамент має визначені конкретні завдання та методи*, за допомогою яких їх досягають; 5) *наявність координаційного центру*, який визначає та координує діяльність усіх департаментів; б) *різні джерела фінансування*, це можуть бути членські внески чи благодійні, донорські кошти тощо; 7) *проекти організації можуть бути налаштовані на різні підходи щодо вирішення наявної проблеми*: або наукове дослідження, або практичне вирішення, або синтез обох підходів; 8) *постійний взаємозв'язок та співпраця з урядами та міжурядовими організаціями*.

На основі дослідження інституціональної специфіки деяких миротворчих та безпекових МНУО розроблено *інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки*, який складається з таких основних елементів: 1) *стратегічне управління* (структура органів управління; статут організації; положення про органи управління); 2) *місія, цінності, бачення організації*; 3) *стратегічний план* (стратегічні завдання для реалізації мети; заходи, проекти, кампанії, конференції, семінари, платформи; річний звіт про діяльність організації); 4) *стиль управління та лідерство* (кодекс поведінки, етичний кодекс, хартія відповідальності; політика уникнення конфліктів інтересів); 5) *організаційна структура* (мережа структурних підрозділів; положення про структурні підрозділи; посадові інструкції працівників); б) *операційне управління* (регламент роботи організації; ведення діловодства);

7) *людські ресурси* (кадрова політика: колективні угоди/договори, контракти співробітників, система підвищення кваліфікації; набір кадрів: положення про порядок проведення конкурсів; гендерне співвідношення та різноманітність представництва).

Констатуємо також, що МНУО оточені деяким *інституціональним середовищем*, без якого вони не спроможні функціонувати. Виокремлюємо найважливіші, на наш погляд, *елементи інституціонального середовища* МНУО, як-от: 1) органи влади, ММУО; 2) донорські, благодійні організації, окремі меценати, спонсори, філантропи, які фінансують МНУО; 3) бізнес-структури, які зацікавлені в одержанні прибутку та дають доступ МНУО до власних матеріальних та людських ресурсів; 4) люди (клієнти), заради яких створюються НУО та які потребують їхніх послуг; 5) працівники, аналітики, науковці, дослідники в тій чи тій науковій сфері, які здатні задовольнити потреби клієнтів НУО; 6) активісти, громадські діячі, які висловлюють та захищають суспільну громадянську позицію; 7) засоби масової інформації, які є каналом комунікації НУО з іншими елементами інституціонального середовища; 8) мешканці країни, міста, регіону, які є безпосереднім оточенням НУО.

Досліджено, що на цьому етапі розвитку системи міжнародних відносин стрімко посилюється роль МНУО саме у сприянні державам та міжурядовим організаціям вирішувати численні миротворчі та безпекові проблеми. Отож визначено, що МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки можуть виконувати свої функції лише за умови взаємодії та співпраці з іншими міжнародними акторами (уряди та ММУО).

Доведено, що *постійний взаємозв'язок і тісна співпраця з урядами та міжурядовими організаціями є визначальною інституціональною характеристикою МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки*. На основі цього виокремлено дві моделі взаємодії НУО з урядами та ММУО: перша модель передбачає *пряму взаємодію між НУО та урядом*; друга модель реалізується *опосередковано через донорську організацію*, в ролі якої можуть виступати будь-яка міжурядова організація, суспільний чи приватний фонд. На основі аналізу цих моделей взаємодії

доведено, що *НУО* не завжди мають легітимність для своєї посередницької/миротворчої роботи, оскільки можуть бути опосередковано «контрольовані» через уряди країн чи приватні, суспільні фонди, які фінансують бюджет організації та їхніх основних донорів.

Взаємодія між МНУО та ММУО базується на двох основних аспектах: 1) надання МНУО ролі спостерігачів; 2) визнання консультативного статусу, який присвоює Економічна та соціальна рада ООН. Виявлено основні форми співпраці, за допомогою яких здійснюється взаємодія МНУО та ММУО у сфері забезпечення миру та безпеки: 1) надання грантів на конкурсній основі; 2) проведення міжнародних кампаній; 3) фінансування та реалізація різних практичних та наукових проєктів; 4) проведення міжнародних конференцій, форумів та комунікативних платформ, які сприяють вирішенню глобальних безпекових проблем людства; 5) здійснення експертної, консультативної допомоги; 6) виділення стипендій на навчання; 7) надання технологій, сучасного обладнання тощо.

Досліджено, що взаємодія МНУО та ММУО для гарантування безпеки та миру передбачає співпрацю в такому поєднанні: МНУО та структури ООН (Рада Безпеки, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.); МНУО та НАТО; МНУО та ОБСЄ; МНУО та ЄС. Зокрема, взаємодія РБ та МНУО відбувається у формі неформальних консультацій, НАТО надає незначний доступ для співпраці з МНУО, ОБСЄ навпаки тісно співпрацює з МНУО у сфері запобігання конфліктам, підтримання миру та вирішення постконфліктних ситуацій.

Отже, завдяки співпраці з ММУО міжнародні неурядові організації у сфері миру та безпеки розширюють свої можливості функціонування, наприклад, можуть створювати стратегічно важливі партнерства; збільшувати ефективність і результативність здійснення миротворчих програм та заходів; підвищувати вплив безпекових і миротворчих програм організації на глобальному, регіональному й національному рівнях; підвищувати ефективність впровадження миротворчих ініціатив та моніторингу їхнього застосування; розширювати масштаби своєї миротворчої діяльності та охоплювати всі верстви населення задля досягнення стійкого миру; збільшувати ефективність діяльності організації в цілому.

Досліджено, що ефективний інституціональний механізм, який передбачає чітку організаційну структуру, сприятливе інституціональне середовище МНУО у сфері гарантування безпеки та миру, дає їм можливість здійснювати вагомий вплив на формування стійкої системи міжнародної безпеки, яка передбачає ненасильницьке вирішення зовнішніх і внутрішніх проявів конфліктних ситуацій. Визначальною інституціональною специфікою МНУО у сфері безпеки та миру є безперервний взаємозв'язок і тісна співпраця з урядами та міжурядовими організаціями, оскільки запобігання міжнародним конфліктам та врегулювання їх, можна досягти лише за ефективною взаємодією та дієвою співпрацею всіх міжнародних акторів. Завдяки цим інституціональним особливостям МНУО сьогодні здійснюють колосальний вплив на дію та розвиток і урядових, і міжурядових акторів та, виражаючи думку світового громадянського суспільства, виступають каталізатором глобальних змін цивілізації.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [129; 130; 135; 140; 226].

РОЗДІЛ 4

МИРОТВОРЧИЙ ТА БЕЗПЕКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

4.1. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності

Після закінчення Другої світової війни, яка призвела до мільйонних жертв, людство, незважаючи на сумні наслідки й криваві уроки, так і не змогло зробити правильних висновків й подолати свій внутрішній егоїзм, який і далі провокує все нові конфлікти, у тому числі й збройні. Відтак безперервні військові внутрішньодержавні та міждержавні конфлікти сьогодні є найбільшою проблемою глобальної політики. Хоча після закінчення холодної війни їхня кількість суттєво скоротилася, проте вони все одно виступають основною загрозою у сфері міжнародного досягнення миру та безпеки.

За різними даними, у 2014 році у світі було від 15 до 40 збройних конфліктів, у 2015 – від 14 до 56 [127, с. 6]. Зокрема, на початку 2017 року Американський Центр політики та безпеки (CSP) зафіксував 36 війн, до яких було залучено 28 держав [110]. Інститут дослідження миру в Осло (PRIO) прозвітував, що кількість збройних конфліктів у 2018 році налічувала – 52, а у 2019 році – 54 [280]. Британський інститут економіки та миру у 2019 році заявляв, що у той чи той тип конфлікту залучено 151 державу світу [267]. За даними Міжнародного інституту стратегічних досліджень, незважаючи на стрімке поширення пандемії Covid-19, у 2020 році налічується 33 збройних конфлікти, з яких 12 розпочались у 2009–2019 рр. Понад 60% конфліктів тривають протягом десяти років і довше [185]. Це викликає питання щодо перспектив нагального вирішення збройних конфліктів у 2021 році, оскільки пандемія створила у світі безпрецедентну ситуацію, особливо в країнах, які охоплені війнами, адже система охорони здоров'я під час збройного протистояння функціонує незадовільно, а пандемія ще більше підсилює згубний вплив на цивільне

населення. Отже, сьогодні у світі нараховується більше трьох десятків збройних конфліктів, один з них триває в Україні.

Загрози, які певним чином підривають сучасну сферу безпеки та миру, на сьогодні стали однією з найнебезпечніших проблем людства. Передумовами для них є те, що в міжнародній спільноті виокремились особливі тенденції, які не були їй характерні раніше, зокрема такі [21]: недостатня повага до норм міжнародного права (до прикладу, порушення Російською Федерацією Конвенції ООН з морського права та Женевських конвенцій щодо Криму тощо); використання непрямих форм агресії під час конфліктів (тут йдеться про «гібридизацію» того чи того конфлікту); відсутність глобальної сили в міжнародній політиці, яка б відіграла роль «глобального поліцейського» (до прикладу, після завершення холодної війни така роль була притаманна США, проте зараз ця країна не володіє достатнім впливом та певною мірою не бажає вирішувати міжнародні конфлікти в односторонньому порядку); наявність неконтрольованих міграційних процесів, які посилюють сепаратизм та конфліктність серед певних груп населення; поширення тероризму, який проявляє себе у формі діяльності недержавних озброєних угруповань; розповсюдження зброї масового знищення, а також звичайного озброєння (особливо на територіях, які розташовані близько до зон збройного конфлікту); розширення світової мережі організованої злочинності, яка діє в глобальному масштабі; наявність безперервних конфліктів, які виникають через прагнення мати доступ до обмежених енергетичних ресурсів тощо.

Усі вищенаведені тенденції спричиняють негативні наслідки у міжнародній системі безпеки, адже вони постійно її розхитують та призводять до руйнування, зокрема [126]: до порушення договорів та домовленостей, в основі яких є/були гарантії безпеки, наприклад, невиконання Росією рішення Міжнародного трибуналу з морського права, що стосується захоплених РФ українських моряків і кораблів; до нездатності основних міжнародних гравців виокремити першопричини та наслідки військових загроз. Приміром, усі знають агресора в обличчя, проте не існує чіткого розуміння того, що дії РФ є реальною загрозою не лише Україні, а й для безпеки світового масштабу; колапс чинних міжнародних безпекових домовленостей,

наприклад, невиконання положень Будапештського меморандуму з боку Росії та зобов'язань з боку інших підписантів (Великобританія, США); нездатність міжнародних структур покарати винних, зокрема, безкарність винуватців катастрофи пасажирського літака «Малазійських авіаліній», рейс МН-17, який збили російські бойовики на Донбасі в липні 2014 року, внаслідок чого загинуло 298 людей; повернення ядерної загрози, позаяк Північна Корея реалізовує ядерну програму всупереч міжнародним домовленостям тощо. Всі ці наслідки глобальних загроз, які сформувались у теперішній системі безпеки, постійно її дестабілюють, що врешті-решт може призвести до повного краху наявної системи.

Очевидно, що міжнародні конфлікти сучасності потребують негайного вирішення, адже розвиток цивілізації відбувається еволюційним шляхом, який передбачає подолання різноманітних суперечностей в інтересах певних груп та досягнення всеохопного миру на нашій планеті. Мирні та взаємозлагоджені стосунки між людьми потрібні для подолання нових викликів, а саме екологічних та біологічних загроз, які в майбутньому можуть мати катастрофічні наслідки для існування окремих людей всієї людської цивілізації. Сьогодні ми стали свідками того, як увесь світ розпочав боротьбу із серйозною біологічною загрозою, а саме із захворюванням COVID-19, яке спричинює коронавірус SARS-CoV-2. Починаючи з грудня 2019 року, захворювання COVID-19 з китайської провінції Ухань поширилось на всі континенти Землі, а в березні 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила про пандемію. Тому міжнародні військові конфлікти виступають тим чинником, який не дає консолідуватися людству у вирішенні глобальних екологічних та біологічних загроз для цивілізації та несе катастрофічні наслідки і для людей, і для природного балансу Землі.

Зазвичай у світовій спільноті для вирішення міжнародних конфліктів використовують різноманітні методи, наприклад, переговори, послуги третьої сторони чи посередництва з метою допомогти сторонам дійти до спільного рішення. Як медіатори найчастіше виступають ММУО та окремі держави. Проте останнім часом з бурхливим зростанням кількості МНУО посилюється і їхня роль у сфері запобігання міжнародним конфліктам та врегулювання їх.

Потребу присутності МНУО під час врегулювання міжнародних конфліктів передусім визначають такі фундаментальні зміни в системі міжнародних відносин: 1) висока активність недержавних акторів, а відтак і збільшення впливу МНУО на світову правотворчу діяльність та міжнародний процес; МНУО стають основними елементами формування глобального громадянського суспільства; 2) глобалізація, або транснаціоналізація, світу; 3) стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій; 4) глобальне інформаційне протиборство [214].

Аналізуючи діяльність МНУО, бачимо, що за нинішніх обставин їхня робота пов'язана з наданням допомоги та захисту, а це має пряму користь для людей. У зв'язку з цим неурядові організації досягли високого ступеня «доброї волі» серед інших міжнародних акторів. Вони стали тими «послами доброї волі», які першими приходять на територію, де розпочався конфлікт, та останніми її покидають. Крім цього, у багатьох неурядових організаціях є висококваліфікований персонал, який може творчо, з нестандартним підходом втручатися у конфліктні ситуації з метою їхнього вирішення. Цей факт було визнано ООН, а також іншими міжнародними організаціями, наприклад, Світовим банком, отож тепер вони використовують ресурси НУО для врегулювання конфліктів, особливо в тих регіонах, де дії ММУО були, на жаль, безуспішними [114].

Як уже було згадано, співпраця МНУО з ММУО (ООН, ОБСЄ, ЄС, Радою Європи та ін.) є дуже важливою, оскільки в багатьох міжурядових організаціях накопичено відповідний досвід врегулювання міжнародних конфліктів. Проте ММУО, як урядові структури, яким характерна певна політична зацікавленість, не завжди першими можуть увійти в зону конфлікту, на відміну від МНУО, які є некомерційними й аполітичними. Зважаючи на це, НУО завжди мають зберігати свою індивідуальність та нейтралітет щодо будь-якої сторони конфлікту. Йдеться про те, що неофіційний статус МНУО, на відміну від міжурядових організацій, забезпечує їм значний доступ до протиборчих сторін, що допомагає в переговорному процесі.

Позитивних прикладів залучення МНУО до вирішення міжнародних конфліктів сучасності чи запобігання їм є безліч. Багато з цих організацій почали

свою діяльність, реагуючи на минулі конфлікти, й тепер продовжують працювати в цій сфері, щоб сприяти підтриманню миру. До прикладу, міжнародна неурядова організація «Saferworld», яка виникла як антиядерний мозковий центр під час холодної війни, тепер спрямовує свої ресурси на запобігання різноманітним військовим діям. Деякі організації, приміром Міжнародна кризова група, завоювали міжнародну довіру і зараз залучені до переговорів на найвищому рівні. У міру того, як продовжуються старі та розгортаються нові війни, все більше МНУО, діяльність яких спрямована на врегулюванням конфліктів, отримують можливість допомогти тим, хто залучений в миротворчий процес. До прикладу, мета International Alert полягає в тому, що представники цієї МНУО повинні прибути на місце події ще до того, як будуть зроблені перші постріли. Такі МНУО, як «Центр за припинення вогню та громадянські права» (The Cease fire Centre for Civilian Rights, CeaseFire), намагаються вирішити дрібномасштабні конфлікти, які, якщо їх залишити без уваги, можуть зростати та приводити до руйнування миру у стосунках між іншими спільнотами, які до цих конфліктів поки що не залучені.

Сьогодні МНУО використовують все більше ресурсів для створення якісного потенціалу на різних рівнях. Зокрема, це навчання власного персоналу, виокремлення партнерів для співпраці з числа місцевого населення, відтак ці люди згодом стають місцевими лідерами й допомагають вирішувати конфліктну ситуацію. МНУО дуже часто виступають як посередники під час досягнення консенсусу між різними протиборчими сторонами, використовуючи при цьому допомогу місцевих прихильників миру. З огляду на зазначене можемо констатувати, що, неурядовим організаціям для того, щоб брати участь у врегулюванні конфлікту, необхідно виконувати чотири основні умови: 1) НУО повинна бути добре ознайомлена з країною, її проблемами та учасниками конфлікту; 2) НУО необхідно мати партнерів серед місцевого населення; 3) співробітники НУО мають бути добре підготовлені у сфері врегулювання конфліктів за допомогою стандартних і нестандартних методів; 4) НУО повинна розуміти та приймати всі ризики, з якими особисто зіштовхуються її співробітники під час безпосередньої участі в конфлікті.

З'ясувавши базові вимоги до НУО, які можуть брати участь у врегулюванні конфліктів, зазначимо, що їхня робота передбачає певне функціональне вираження. Інакше кажучи, функціональний вимір діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки реалізовується через функції та відповідні їм форми діяльності, які застосовують неурядові організації для вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню.

На нашу думку, **функція МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки** – це комплекс форм діяльності, які МНУО застосовують як єдине ціле або делегують до мережесевих структур на усіх рівнях сфери забезпечення миру та безпеки (національному, регіональному, міжнародному) задля вирішення безпекових проблем та досягнення стійкого всеохопного миру. Відповідно **форма діяльності МНУО при вирішенні та попередженні міжнародних конфліктів сучасності** – це зовнішнє практичне відображення конкретних дій, які здійснюють МНУО з метою запобігання міжнародним конфліктам та вирішення їх, а також подолання їхніх наслідків, у межах повноважень та компетенцій, які притаманні цим організаціям.

Під час класифікації МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки чітко розмежовуємо дві півсфери: *миротворчу* та *безпекову*. Згідно з цією класифікацією функціональний вимір діяльності МНУО теж буде передбачати розмежування функцій та форм відповідно до цих півсфер (приклади МНУО до кожної форми діяльності можна переглянути у Додатку Ж).

Дотримуючись вищевикладеної логіки, вважаємо, що функціональний вимір діяльності МНУО у миротворчій сфері слід простежити з погляду здійснення таких функцій та форм діяльності: 1) **миротворча функція**, яка реалізується через конкретні форми діяльності, як-от:

– *превентивна*, яка здійснює завчасне запобігання потенційним насильницьким конфліктам, тобто в межах превентивної дипломатії МНУО здійснюють заходи із запобігання переростань міждержавних суперечок у військові конфлікти, а також сприяють взаємному діалогу та створюють умови для взаєморозуміння протилежних сторін;

– *посередницька*, яка передбачає, що МНУО відіграють роль посередника та медіатора, при цьому надають пропозиції та ініціативи для ведення діалогу та примирення;

– *мобілізаційна*, що виражається в залученні місцевих людських ресурсів, які зацікавлені у вирішенні конфлікту будуть заохочувати нових учасників, у тому числі жінок, роль яких може бути особливо корисною в миротворчому процесі;

– *реінтеграційна*, яка сприяє демобілізації, демілітаризації та роззброєнню, а також інтеграції репатріантів на нові місця проживання, поверненню та відбудові окупованих територій.

2) **інформаційна функція**, що передбачає такі форми діяльності в миротворчій сфері:

– *інформаційно-просвітницька*, яка виражається в здійсненні роз'яснювальної й освітньої роботи, спрямованої на просування цінності людського життя, пріоритетність миру та безпеки над війною, за допомогою ЗМІ, фільмів, творів мистецтва та різноманітних культурних заходів, а також сприяє створенню альтернативних ЗМІ, які не втягнуті в інформаційну війну; вплив на громадську думку через висвітлення в ЗМІ подій у зонах конфліктів та стихійних лих; організація та проведення інформаційно-пропагандистських заходів щодо захисту цивільних осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, а також осіб, які були несправедливо засуджені або піддані політичним переслідуванням;

– *науково-дослідницька*, яка передбачає організацію наукових досліджень для вивчення шляхів досягнення стабільного і стійкого миру та безпеки у всьому світі, організація науково-комунікативної діяльності, зокрема конференцій з проблематики миру та безпеки, захисту та просування прав людини тощо.

У безпековій сфері МНУО здійснюють **соціально-гуманітарну функцію**, яка передбачає такі форми діяльності:

– *гуманітарна*, яка полягає в організації гуманітарних місій, реалізації гуманітарних, соціальних програм та проєктів; боротьбі з голодом, наданні соціальної, медичної, правової психологічної допомоги особам, які перебувають чи перебували в зоні конфлікту; підтримці освітніх, культурних, екологічних,

антидискримінаційних проєктів в зоні конфлікту; утворенні фондів з метою сприяння соціогуманітарному розвитку й подоланні викликів безпеці;

– *правозахисна*, яка передбачає постійне відслідковування фактів порушення прав людини під час збройного конфлікту та запобігання їм, а також документування фактів військових злочинів; розшук окремих осіб, груп та біженців;

– *медична*, яка виявляється в підтримці системи охорони здоров'я в зоні конфлікту, наданні психологічної допомоги жертвам конфлікту, організації добровільної вакцинації тощо;

– *екологічна*, яка спрямована на захист та відновлення навколишнього середовища в територіальній зоні військового конфлікту.

Як бачимо, всі функції та форми діяльності МНУО, спрямовані на запобігання міжнародним конфліктам, їх вирішення та подолання їхніх наслідків, є тісно взаємопов'язаними та взаємодоповнюваними між собою, а в деяких випадках одна форма діяльності може включати в себе або дублювати дії іншої. Проте це не перешкоджає окремим МНУО здійснювати свої завдання у сфері миру та безпеки.

Отже, функціональний вимір діяльності МНУО у забезпеченні миру та безпеки реалізовується за допомогою трьох функцій: миротворчої та інформаційної в миротворчій сфері та соціально-гуманітарної в безпековій сфері. З огляду на виокремлення двох півсфер, у цьому підрозділі будемо акцентувати увагу на дослідженні функцій та відповідних форм діяльності МНУО у миротворчій сфері, оскільки функціонування МНУО у цій сфері найбільш дотичне до проблеми вирішення та попередження міжнародних конфліктів сучасності.

Зважаючи на свої функціональні особливості, миротворчі МНУО виконують роботу із запобігання конфліктів, інакше кажучи, здійснюють превентивну дипломатію, яка передбачає сприяння діалогові між протиборчими сторонами за допомогою різноманітних заходів та комунікативних інструментів, як-от: переговори, конференції, семінари, розроблення мирних стратегій, використання соціальних мереж, ЗМІ та інші ініціативи для налагодження взаємин.

Щодо діяльності МНУО в межах превентивної дипломатії, то варто згадати відомого українського дипломата Василя Філіпчука, який зазначає: «превентивна

дипломатія – це дії, спрямовані на запобігання виникненню спорів між сторонами, недопущення переростання наявних спорів у конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення» [127, с. 17]. У Статуті ООН (33 стаття) вказано: «сторони, що беруть участь у будь-якому конфлікті, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити конфлікт шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звертання до регіональних органів або угод чи інших мирних засобів на власний розсуд» [112].

Серед МНУО, які здійснюють миротворчу функцію під час вирішення міжнародних конфліктів за допомогою превентивних форм діяльності, можемо назвати такі: International Crisis Group (Бельгія), Search for Common Ground (США), International Alert (Великобританія), Femmes Africa Solidarite (Швейцарія), West Africa Network for Peacebuilding (Західна Африка).

Міжнародна кризова група (International Crisis Group) працює над тим, щоб запобігати війнам та формувати політику, яка дасть змогу побудувати більш мирний світ. За дослідженням цієї організації, на сьогодні більш ніж 68 мільйонів людей змушені мігрувати через конфлікти, а це набагато більше, ніж було раніше зареєстровано. Характерно, що найбільша кількість біженців, які втікають з власних домівок, що спустошені війною, належить трьом країнам: Сирії, Афганістану та Сомалі. У 70 військових конфліктах беруть участь недержавні суб'єкти, а цей факт є історичним максимумом. Під час конфліктів у 2017 році загинуло приблизно 90 358 осіб. За останні п'ять років спостерігаємо тенденцію до погіршення показників конфлікту, а саме: кількість воєн зростає; цивільні особи стають ще уразливішими; з кожним роком гине все більше людей [306].

Превентивні заходи International Crisis Group полягають у здійсненні критичного аналізу конфліктних подій та надання рекомендацій урядам держав та МНУО щодо запобігання цим явищам. Зокрема, НУО щомісяця випускає Crisis Watch, бюлетень раннього запобігання, що відслідковує більш ніж 70 конфліктів та криз у вразливих країнах всього світу. У 2016 році було опубліковано 63 детальних звіти, а також майже 400 коментарів, статей з коментарями, пам'яток урядам, відео

та мультимедійних історій з рекомендаціями щодо раннього реагування та запобігання конфліктним ситуаціям. Отож Міжнародна кризова група забезпечує регулярні звіти й брифінги про конфліктні зони, що дає змогу урядам, ММУО аналізувати ці події та розробляти стратегії подальших дій щодо недопущення подібних конфліктів у майбутньому.

Окрім цього, International Crisis Group домагається позитивних змін у політиці шляхом прямої особистої пропаганди за допомогою доступу до політичних лідерів та осіб, які ухвалюють важливі рішення.

У грудні 2019 року International Crisis Group провела свою п'яту щорічну конференцію «Європа та її сусідство: запобігання конфліктам і управління кризами в XXI столітті» у співпраці з Chatham House і Al Sharq Forum. Неможливо не погодитись з думкою представників International Crisis Group, що «невизначеність політичних ідеалів Європи щодо бачення спільного майбутнього, а також її здатність впливати на події в сусідніх країнах, є нагальним питанням, яке гостро стоїть, ніж будь-коли в недавньому минулому» [306]. З огляду на це, дискусія на цій конференції велась щодо таких питань: лідерство та політичне керівництво Європи на тлі посилення геополітичного суперництва й конкуренції за вплив; запобігання конфліктам і реагування на поточні та потенційні конфлікти в сусідніх регіонах; у центрі уваги стоять регіональні події, які несуть наслідки для європейських лідерів. Результати конференції були викладені у бюлетені раннього упередження Crisis Watch.

Міжнародна неурядова організація Search for Common Ground (SFCG) здійснює превентивні заходи щодо запобігання конфліктам за допомогою трьох інструментів [302]: 1) діалог на місцевому або національному рівні: SFCG об'єднує людей через лінії розмежування, щоб виявити та досягти загальних цілей; працює з тими, хто традиційно при владі, і з тими, у кого немає чіткої громадянської позиції та хто зазнає певних утисків, як правило, з жінками та молоддю. Приклади: посередництво, підготовка молодіжних лідерів, дипломатія зворотного зв'язку та ін.; 2) медіа: тоді як діалог впливає на десятки, ЗМІ впливають на мільйони, тому SFCG використовує засоби масової інформації, щоб проаналізувати думки та

дискусії в усьому суспільстві про докорінні причини насильства і про те, як їх подолати. Приклади: телевізійні драми, радіопостановки, музичні кліпи та ін.;

3) суспільство: надання людям безпечного місця для вирішення своїх конфліктів на місцевому рівні; об'єднання розділених спільнот, сусідів, сімей завдяки творчому мисленню для того, щоб відкрити для них загальну людяність. Приклади: футбольні матчі, спільний театр, спільні фермерські проєкти та ін.

Реалізуючи свою превентивну діяльність щодо врегулювання конфліктів, SFCG працює з такими групами населення як [302]:

1) *художники (актори)*. До прикладу, інструментом для просування мирних рішень конфліктів є театр за участю учасників, де артисти, які вміло навчені виступати в якості модераторів, беруть участь у діалозі в місцевих громадах, при цьому залучаючи аудиторію до пропозиції саме мирних способів вирішення конфліктів, що представлені в п'єсі. Створюються фільми, серіали, які пропагують мирне вирішення конфліктних ситуацій. Зокрема, новаторський серіал *Sikka Team*, був створений командою МНУО в Шрі-Ланці. Сюжет серіалу спрямований на вирішення багатьох проблем, з якими стикаються шрі-ланкійці, включаючи зіткнення їхніх уявлень та ідентичностей, розриви між поколіннями та статями, а також довготривалий процес примирення після війни. Динаміка цих процесів формує новий погляд на мультикультурне суспільство Шрі-Ланки.

2) *діти та молодь*. *Search for Common Ground* стверджує, що переважна більшість молодих людей не є винуватцями насильства, а партнерами по миру та позитивними агентами змін. SFCG провела Глобальну оцінку участі дітей та молоді в миротворчості та працює з тисячами молодих миротворців, щоб вони змогли протистояти вербуванню насильницькими екстремістськими групами. До прикладу, за допомогою «Глобального молодіжного саміту проти насильницького екстремізму» (Нью-Йорк, 2015) було зібрано понад 60 лідерів та організацій, які орієнтовані на молодь, приблизно з 45 країн, щоб поділитися своїм досвідом в справі підвищення стійкості до насильницького екстремізму в своїх спільнотах. Експерти з молодіжних питань розробили історичний документ саміту «Порядок денний молодіжних дій», в якому було викладено три постулати: молоді люди

знають про насильницький екстремізм; вони чітко працюють в своїх громадах, щоб запобігти йому; заклики до дій для урядів, НУО та політиків, з тим що необхідно використовувати цей момент для залучення молоді в якості партнерів проти насильницьких конфліктів та екстремізму.

3) *медіа-професіонали*. Так як журналісти та інші працівники ЗМІ мають значний вплив на суспільство, особливо в країні, де ситуація напружена у зв'язку з конфліктом, то коли вони повідомляють про протистояння та насильницькі інциденти, можуть досить легко ускладнити ситуацію через чутки та упереджені погляди. У зв'язку з цим SFCG проводить навчання та тренінги для журналістів з метою досягнення та зміцнення миру шляхом висвітлення об'єктивної звітності, яка передбачає перспективи розв'язання конфлікту із зусиллями всіх сторін.

4) *військова поліція*. Підвищення довіри до місцевої поліції. Наприклад, близько 67 % громадян Непалу не довіряють поліції, 78 % вважають, що поліція не розуміє їхніх проблем, тому організація працює у напрямку подолання цієї недовіри.

5) *політичні лідери*. Співпраця SFCG з політичними лідерами допомагає інформувати їх про реальну ситуацію у зоні конфлікту та впливати на їхні рішення щодо того чи іншого питання. Зокрема, проєкт «Разом за вільні, справедливі та мирні вибори в Сьєрра-Леоне» фінансувався за рахунок британської допомоги через Департамент міжнародного розвитку Сьєрра-Леоне і здійснювався в період з грудня 2016 року по липень 2018 року. Проєкт «Запобігання насильства в громадах за допомогою раннього попередження та раннього реагування в Гвінеї» був профінансований Бюро операцій з врегулювання конфліктів та стабілізації при Державному департаменті США та ініційований у вересні 2017 року. Доповідь стосується ситуації у Верхній Гвінеї (Сігірі, Мандіана, Курусса і Канкан). У ній розглядаються основні види конфліктів в цьому регіоні, причини конфліктів, їх учасники, а також способи вирішення цих конфліктів.

б) *ув'язненні*. Дослідження показують, що в'язниці досить часто є ідеальним середовищем для вербування у насильницькі та екстремістські групи. Оскільки переповненість в'язниць, наприклад Тунісу, Марокко, Нігерії та ін., веде до того, що злочинці, які ув'язнені за незначні злочини, перебувають в камері разом з особами,

які звинувачені у тероризмі, як наслідок, перші піддаються радикалізації поглядів з боку других. Search for Common Ground постійно веде боротьбу з радикалізацією у в'язницях, зокрема шляхом постійного навчання персоналу в'язниць.

7) *релігійні лідери*. До прикладу, здійснення проєкту «Побудова консенсусу з охорони святих місць в Північній Нігерії». Проєкт є відповіддю на насильницькі дії, спрямовані проти святих місць в Північній Нігерії. Це створило простір для діалогу між релігійними лідерами в країні, які обговорювали загальні стратегії захисту святих місць та способи заохочення міжрелігійної терпимості й поваги. 12–13 червня 2019 року в Абуджі зібралося близько 50 релігійних лідерів з нігерійських християнських та мусульманських спільнот для участі в Національній конференції із захисту святих місць.

8) *жінки*. Приміром, у Судані з часу здобуття своєї незалежності тривають затяжні внутрішні конфлікти, які призвели до відокремлення Південного Судану в 2011 році. З цих пір зіткнення між урядовими силами Судану та збройними повстанськими силами в прикордонних державах, включаючи Південний і Західний Кордофан, призвели до масового переміщення населення, руйнування майна та загибелі людей. Щодо місцевих жінок, то у них мало можливостей для розвитку важливих навичок побудови миру, оскільки систематична дискримінація за ознакою статі не дозволяє їм брати активну участь в громадських подіях, а культурні бар'єри заважають підтримувати один одного за соціально-економічним, етнічним чи племінними ознаками. Щоб усунути перешкоди на шляху розвитку та підтримати повернення до безпеки й стабільності, SFCCG збирає разом жінок для спільного навчання та обміну найважливішими навичками. На сьогодні SFCCG провела навчання для більш ніж 500 жінок в Південному Кордофані. Згідно з остаточною оцінкою проєкту, жінки тепер мають більше впливу та беруть участь у процесі ухвалення рішень та в мирних діалогах, узаконюючи свою роль лідерів в суспільстві [302].

Також Search for Common Ground здійснює свої заходи за допомогою мобілізаційної форми діяльності. Зокрема, активізує місцеві людські ресурси, які зацікавлені у вирішенні конфлікту, використовуючи при цьому такий інструмент,

як діалог на місцевому рівні між тими, хто при владі, і тими, хто зазнає утисків, залучаючи до цього процесу жінок [253].

Варто звернути увагу на превентивну форму діяльності ще однієї міжнародної неурядової організації – Femmes Africa Solidarite (FAS), яку було засновано в 1996 році африканськими жінками в м. Женеві. Мета організації – запобігання та вирішення конфліктів в Африці, а також розширення прав та можливостей жінок як лідерів у сфері побудови мирного світу. Філософія FAS заснована на тому, що кожна жінка є основним агентом громадянського суспільства й може відігравати активну роль в процесі миротворчості. Зокрема, у 2013/2015 рр. FAS виконувала програму під назвою «Жінки, мир та безпека», яку було спрямовано на мобілізацію сили жінок для досягнення миру та процвітання в Африці та базувалась на двох стратегічних принципах: 1) розширення можливостей африканських жінок для того, щоб вони змогли взяти на себе провідну роль у досягненні миру; 2) сприяння гендерному паритету та інтеграції африканських народів [287]. Отже, в програмі було зроблено основний акцент саме на розвиток потенціалу жінок для посилення їхньої ролі у запобіганні конфлікту, його вирішенні, а також післяконфліктній реконструкції.

Зараз в Африці також активно діє мережа West Africa Network for Peacebuilding (WANEP) – Західноафриканська мережа з побудови миру, яка підтримує ініціативи громадянського суспільства задля запобігання військовим сутичкам та конфліктам. Отож WANEP є ще однією міжнародною неурядовою організацією, яка приділяє особливу увагу розробленню спільних підходів для запобігання конфліктам та побудові миру, при цьому працюючи з різними суб'єктами громадянського суспільства (урядами, ММУО, жіночими та молодіжними групами). WANEP співпрацює з Економічним співтовариством західноафриканських держав та мережею раннього запобігання та реагування (ECOWARN). Мережа ECOWARN є інструментом спостереження і моніторингу конфліктів для подальшого їх усунення та ухвалення відповідних рішень.

Зараз WANEP здійснює кілька потужних програм щодо профілактики конфліктів на території Західної Африки, а саме [269]:

1) Програма WARN (West Africa Early Warning and Early Response Network – Західноафриканська мережа раннього запобігання та раннього реагування) є невід’ємною частиною загального механізму запобігання конфліктам WANEP, оскільки працює над зміцненням безпеки людини в Західній Африці шляхом моніторингу та інформування світу про соціально-політичні ситуації, які можуть перерости в насильницькі та руйнівні конфлікти. WARN інформує політиків про варіанти реагування, з одного боку, і про стратегії реагування WANEP, з другого. Зараз WANEP розробляє Національну систему раннього запобігання (NEWS) у всіх своїх національних мережах для подальшого зміцнення ECOWARN шляхом надання більш надійної та масової інформації в систему ECOWARN.

2) Програма NEWS встановлює загальні системи моніторингу конфліктів з місцевими спостерігачами для того, щоб підготувати звіти про оцінку конфліктів, звіти про раннє запобігання та політичні записки, які широко розповсюджуються серед громадських об’єднань, урядів, міжурядових структур.

3) Програма WIPNET (Women in Peacebuilding – Жінки в побудові миру) започаткована в листопаді 2001 року з метою нарощування потенціалу жінок у плані підвищення їхньої ролі в побудові миру та постконфліктному відновленні в Західній Африці. WANEP через WIPNET прагне збільшити кількість навчених жінок-практиків у сфері миротворчості як інструкторів, дослідників, посередників та адвокатів.

4) Програма NAPE (Non-violence and Peace Education – Ненасильство та мирна освіта), яку було ініційовано ще в травні 2000 року, сприяє пропаганді культури ненасильства та миру в громадах Західної Африки, приділяючи при цьому особливу увагу дітям та молоді в школах і в неформальному секторі. Програма сприяє утворенню клубів взаємного посередництва та миру в школах, а також запроваджує навчальні програми з питань миру на різних рівнях: у школах, коледжах, університетах та на політичному рівні. Філософія цієї програми стверджує, що «побудова миру – це не подія, а швидше за все процес, який за правильного впровадження в свідомість у процесі виховання дітей, молоді та дорослих допомагає їм стати агентами змін, які зможуть втілити цей процес у життя» [269].

5) Програма Responding to Conflicts through Dialogue (Special Interventions) – Реагування на конфлікти через діалог (спеціальні втручання) має на меті сприяти участі WANEP у пошукові мирного врегулювання кризи на початковому етапі за допомогою внутрішнього діалогу та мирного співіснування між місцевими громадами, племенами та співтовариствами, а також через розширення посередницького потенціалу громад та інших відповідних державних і міжурядових органів.

б) Програма з координації громадянського суспільства і демократичного управління (Civil Society Coordination and Democratic Governance Programme) була розроблена для того, щоб забезпечити інтегровану платформу для взаємодії WANEP з різними зацікавленими сторонами з метою сприяти мирному демократичному переходу влади, врегулюванню міжвладних конфліктів і зміцненню демократичних державних структур та інституцій на різних рівнях.

7) WAPI (West Africa Peacebuilding Institute – Західноафриканський інститут з побудови миру) було створено для надання спеціалізованої інтенсивної підготовки з питань запобігання конфліктів та побудови миру із урахуванням національної специфіки. Конкретні завдання WAPI передбачають розвиток людського потенціалу, орієнтованого на швидкі та ефективні дії для трансформації конфлікту та побудови миру; збільшення числа компетентних, інформованих та активних фахівців з миротворчості в Західній Африці та в усьому світі; розробку конкретних моделей вирішення конфлікту та побудови миру для окремих регіонів, які можна було б інтегрувати в наявні моделі; подолання розриву між дискусійною політикою та активною практикою у сфері забезпечення миру та безпеки у всьому світі тощо.

Як результат, за останні роки WAPI надав простір та стійку платформу для реалізації діяльності концепції WANEP щодо запобігання та вирішення конфліктів в Африці. Адже з 2002 року дотепер WAPI підготував більш ніж 450 фахівців-практиків з таких спеціальностей, як парадигми сучасної побудови миру, управління природними ресурсами та управління конфліктами, безпека людини та її розвиток, діалог та посередництво, освіта молоді та світу, гендерна рівність та побудова миру, раннє запобігання та реагування щодо конфліктних ситуацій у всьому світі та ін. [269].

Аналізуючи превентивну форму діяльності МНУО, доцільно згадати про International Alert, одну з провідних світових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки, котра сприяє мирному врегулюванню військових конфліктів у більш ніж 30 країнах світу. В організації працює понад 200 людей 30 національностей, головний офіс міститься в Лондоні. International Alert, працюючи над профілактикою військових конфліктів у всьому світі, періодично організовує панельну дискусію Peace Talks, на якій розглядають поточні події у світі. На цій інтерактивній платформі політики, вчені, журналісти та інші дослідники у сфері побудови мирного суспільства мають можливість обговорювати та аналізувати досвід попередніх конфліктів і те, яким чином запобігти майбутнім можливим протистоянням, а також як управляти природними ресурсами, щоб уникати конфліктних ситуацій та воєн за сфери впливу над обмеженими ресурсами. International Alert у своїй роботі, окрім превентивної, застосовує також інформаційно-просвітницьку форму діяльності. Наприклад, у 2019 р. International Alert запустила проекти в 21 країні, загалом було реалізовано 114 проектів, котрі допомогли 276 301 особі (47% були чоловіками, а 52% – жінками) [184].

Розглядаючи діяльність МНУО як посередників (медіаторів – незалежних третіх осіб) під час вирішення міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, серед впливових світових НУО можна виділити Центр Картера (США), який було засновано в 1982 році з метою зміцнення миру у всьому світі. Центр здійснює налагодження шляхів до миру в таких регіонах: Ефіопія, Еритрея, Ліберія, Судан, Південний Судан, Уганді, Корейський півострів, Гаїті, Боснія і Герцеговина, Близький Схід.

Зокрема, виокремимо такі результати діяльності Центру Картера в ролі посередника [200]:

– Центр Картера виступав посередником у конфліктах в Ефіопії та Еритреї (1989 р.), Північній Кореї (1994 р.), Ліберії (1994 р.), Гаїті (1994 р.), Боснії (1994 р.), Судані (1995 р.), районі Великих озер (Африка) (1995-1996 рр.), Судані та Уганді (1999 р.), Венесуелі (2002–2003 рр.), Непалі (2004-2008 рр.), Еквадорі та Колумбії (2008 р.) і на Близькому Сході (2003 р. – дотепер).

– Центр Картера під керівництвом Джиммі Картера скерував 107 місій зі спостереження за виборами в Америку, Африку та Азію. До них належать: Панама (1989 р.), Нікарагуа (1990 р.), Китай (1997 р.), Нігерія (1998 р.), Індонезія (1999 р.), Східний Тимор (1999 р.), Мексика (2000 р.), Гватемала (2003 р.), Венесуела (2004 р.), Ефіопія (2005 р.), Демократична Республіка Конго (2006 р.), Непал (2008 р.), Ліван (2009 р.), Судан (2010 р.), Туніс (2011 р.), Єгипет (2011–2012 р.), Кенія (2013 р.), Мозамбік (2014 р.), Гайана (2015 р.), М'янма (2016 р.).

– У 1994 році президент Дж. Картер домовився про умови першого за 40 років діалогу між США та Північною Кореєю. Йдеться про те, що саме за сприяння Центру Картера було досягнуто угоди, згідно з якою Кім Ір Сен погодився заморозити ядерну програму і поставити її під контроль МАГАТЕ в обмін на будівництво двох ядерних реакторів на легкій воді (їх не можна використати для створення ядерної зброї), а також гарантії США про незастосування ядерної зброї проти Північної Кореї.

– У 1999 році президент Дж. Картер та Центр Картера провели переговори щодо Найробійської угоди між Суданом і Угандою, за якою обидві сторони зобов'язалися припинити підтримку сил проти урядів один одного та домовилися відновити повні дипломатичні стосунки.

– Центр Картера консультував переговори щодо Женевської угоди 2003 року (неофіційний проект угоди про припинення ізраїльсько-палестинського конфлікту).

Зараз Центр докладає чимало зусиль для врегулювання конфліктів у таких регіонах: 1) Ізраїль-Палестина, де заохочує примирення між палестинськими угрупованнями та сприяє всеосяжному мирові в регіоні. Зокрема, співробітники Центру підтримують регулярні контакти з лідерами двох найбільших палестинських політичних партій – ФАТХ і ХАМАС. Робота Центру Картера з примирення палестинців сприяла досягненню угоди ФАТХ-ХАМАС у травні 2011 року; 2) Малі, де виконує функції незалежного спостерігача щодо виконання Мирної угоди 2015 року, повідомляючи про хід реалізації угоди; 3) Судан, де підтримує фактичне припинення вогню, що діє з початку 2016 року, а також продовжує надавати підтримку нинішньому етапу мирного процесу; 4) Сирія, де аналізує політичні

рішення щодо цієї катастрофічної війни, досліджуючи варіанти управління і конституційної реформи, ініціює проєкт картування конфлікту, в якому аналізується безпрецедентний обсяг інформації про конфлікт, що генерується громадянами для того, щоб краще інформувати всіх щодо здійснення можливих зусиль з досягнення миру; 5) запобігання насильницькому екстремізму та ісламофобії, у співпраці з релігійними та громадськими лідерами в Європі, на Близькому Сході, в Північній Африці та США [198].

Отже, Центр Картера здійснює досить ефективну посередницьку діяльність з метою запобігання військовим конфліктам, пом'якшення та вирішення їх задля побудови всеохопного та стійкого миру на планеті.

Варто згадати про міжнародну неурядову організацію «Ініціатива управління кризовими ситуаціями» (Crisis Management Initiative, CMI), яка є незалежною фінською організацією, що працює над тим, щоб запобігати та вирішувати насильницькі конфлікти за допомогою неформального діалогу та посередництва. З 2000 року організація стала одним з лідерів у сфері забезпечення миру та безпеки. CMI має близько 80 співробітників та сприяє мирові в найскладніших регіонах світу, а саме: на Близькому Сході, країнах Африки на південь від Сахари, в Північній Африці, Євразії та Азії. Зокрема, у 2005 році завдяки посередництву експрезидента Фінляндії Мартті Ахтісаарі та CMI було підписано мирний договір, що поклав кінець тридцятирічній війні між урядом Індонезії та сепаратистським рухом в провінції Ачех [305].

Іншою особливою формою неурядових організацій у сфері посередництва під час конфліктних ситуацій є діяльність незалежних науково-дослідних установ, аналітичних центрів, інститутів, приватних дипломатичних організацій. Хоча вони не беруть безпосередньої участі в мирному посередництві, проте можуть надати поглиблені дослідження та експертний аналіз, що має важливе значення для медіаторів, щоб почати роботу у справі. Серед них є такі, які здійснюють посередницьку діяльність під час вирішення міжнародних конфліктів. Зокрема, Центр за гуманітарний діалог (Center for Humanitarian Dialogue, HD) та Інститут миру США (United States of Peace, USIP).

Центр за гуманітарний діалог (Center for Humanitarian Dialogue, Женева) є приватною дипломатичною організацією, яка виступає посередником під час вирішення конфліктів. Зокрема, HD в деяких випадках забезпечує комунікацію безпосередньо між головними дійовими особами, надаючи їм конфіденційний простір для вивчення варіантів врегулювання шляхом переговорів або для гуманітарного доступу, а в інших випадках – сприяє діалогу з більш широким колом учасників, як-от: представники громадянського суспільства, лідери національних та громадських кіл тощо. HD вважає: «посередництво та діалог є найбільш ефективними та дешевими інструментами щодо запобігання та вирішення збройних конфліктів». Зокрема, завдяки HD було укладено понад 40 угод у всьому світі, включаючи угоди про мир, управління конфліктами та гуманітарний доступ. Організація також допомагає протидіяти сторонам досягти проміжних декларацій та спільних зобов'язань. Зараз Center for Humanitarian Dialogue бере участь у більш ніж 40 ініціативах щодо діалогу і посередництва в більш ніж 25 країнах світу [240].

Інститут миру США (United States of Peace, USIP) було засновано Конгресом США в 1984 році. USIP здійснює цільові проєкти для виконання своєї місії щодо запобігання, пом'якшення та вирішення насильницьких конфліктів і на внутрішньодержавному, і на міжнародному рівні. Посередницька діяльність USIP під час вирішення міжнародних конфліктів виявляється в таких аспектах: роль безпартійного урядового партнера та довіреного посередника серед іноземних урядів, громадянського суспільства та урядових чиновників США; робота в зонах конфлікту на рівні громадянського суспільства з національними та регіональними урядами, з акцентом на об'єднання ініціатив і зверху вниз, і знизу вверх; впровадження досліджень, а також навчання, освіта, політичні рекомендації та застосування новітнього досвіду; партнерство з зацікавленими сторонами у всьому світі для дослідження, підтримки та просування стратегій щодо запобігання, пом'якшення та вирішення насильницьких конфліктів; виняткова здатність об'єднувати різні аудиторії для обміну знаннями та ідеями, необхідними для вироблення ефективних рішень найбільш нагальних проблем миру та безпеки [178].

Особливу роль у здійсненні посередницької діяльності у сфері забезпечення миру та безпеки відіграє Swisspeace – це орієнтований на практику інститут досліджень миру. Цей інститут на постійній основі реалізовує «Проект підтримки медіації», який допомагає посередникам та сторонам конфлікту в отриманні знань та навичок для ефективних мирних переговорів. Метою проекту є пропагування найрізноманітніших переваг медіації, включаючи різні фази, учасників і теми, що мають значення для стійких мирних процесів, для гендерночутливих ситуацій. З 2008 року Проект функціонує як секретаріат Мережі підтримки медіації (The Mediation Support Network, MSN) – невеликої глобальної мережі неурядових організацій, які сприяють посередництву в мирних переговорах. Місія MSN полягає в просуванні та вдосконаленні практики посередницької діяльності, процесів і стандартів для подолання політичної напруженості та збройних конфліктів. MSN збирається раз на рік у різних місцях. Організатори зустрічей змінюються по черзі, і кожен зустріч проводить один з партнерів по мережі. Кожна зустріч має основну тему, яку вирішують спільно всі учасники мережі. Окрім засідань MSN, деякі організації-члени спільно реалізують конкретні проекти та ініціативи [175].

Зазначимо, що роль посередника / медіатора представники миротворчих МНУО реалізують за допомогою такого інструменту, як багатостороння дипломатія, або «дипломатія Track 1.5». Термін «дипломатія Track 1.5» (track one and a half diplomacy) ввів у науковий обіг Сьюзен Ален Нан (Susan Allen Nan). Під цим терміном розуміють миротворчу діяльність, яку здійснює приватна особа з політичними представниками протидіючих груп або урядів. Це взаємодія між офіційними делегаціями ворогуючих урядів або політичних організацій за посередництва третьої сторони. Отож, головна відмінність «дипломатії Track 1.5» від класичної полягає в наявності третьої особи, яка не є представником конкретного політичного інституту [236]. Тобто посередником виступає миротворча МНУО, приміром International Alert (Великобританія), Центр Картера (США) та ін.

Проте маємо зауважити, що НУО не завжди мають легітимність для своєї посередницької роботи, оскільки можуть бути опосередковано «контрольовані» через уряди країн, які фінансують їх бюджет або їхніх основних донорів.

Наприклад, Центр гуманітарного діалогу підтримує Норвегія, Великобританія та Швейцарія; Центр Картера – США; Ініціативу управління кризовими ситуаціями (СМІ) – Фінляндія. Основною їхньою перевагою є гнучкість та здатність швидко реагувати на прохання про посередництво, однак, часто це здійснюється під контролем урядів [299]. У деяких випадках держава може не хотіти, щоб інша держава втручалася в її внутрішні справи, не кажучи вже про регіональну чи міжнародну організацію. Тому держави можуть віддавати перевагу таким посередникам, як НУО, оскільки їх легше контролювати чи виключити з процесу. З іншого боку, озброєні недержавні суб'єкти військового конфлікту звичайно віддають перевагу посередникам з міжнародною легітимністю, оскільки контакт з ними також надає їм більшої легітимності. Ілюстрацією цього може слугувати випадок посередництва Центру гуманітарного діалогу та Ініціативи управління кризовими ситуаціями в Ачеху [229].

Звернемо також увагу на інші форми діяльності МНУО, які реалізують не лише миротворчу, а й інформаційну функцію. До прикладу, міжнародна неурядова організація «Interpeace» застосовує і посередницьку, і реінтеграційну форму діяльності на зруйнованих військовими конфліктами територіях. Interpeace стверджує, що «багато домовленостей про подолання військового конфлікту не є довготривалими, тому що вони нав'язані або не повною мірою враховують погляди й потреби тих, хто найбільше постраждав» [199]. Тому організація працює над формулюванням і трансляцією рішень, які надходять від місцевих громад, до найвищих щаблів влади, де відбувається остаточне вирішення конфлікту. Сьогодні Interpeace працює в таких регіонах: Західна Африка (Сахельська область, Берег Слонової кістки, Гвінея-Бісау, Малі); Східна та Центральна Африка (Конго, Бурунді, Кенія, Руанда, Сомалійська область); Близький Схід та Північна Африка (Марокко, Лівія); Латинська Америка (Колумбія); Азія (Східний Тимор).

Сьогодні Interpeace здійснює й науково-дослідну діяльність, яка передбачає організацію наукових досліджень для вивчення шляхів досягнення стабільного і стійкого миру та безпеки у всьому світі. З огляду на цю форму діяльності зараз основною програмою Interpeace є створення «Конституції для миру», яка сприятиме

просуванню гендерної рівності, місцевої відповідальності, інтеграції, участі та прозорості [199].

Зауважимо, науково-дослідницька форма діяльності є досить поширеною серед МНУО у сфері миру та безпеки. До прикладу, Saferworld розпочала своє існування як політично незалежна дослідницька організація ще в 1989 році у Великобританії. Сьогодні Saferworld залишається однією з провідних світових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки та працює у більш ніж 20 країнах Східної Африки, Центральної Азії, Близького Сходу, Північної Африки, Південної Азії та Південно-Східної Азії. Saferworld використовує превентивну та реінтеграційну форму діяльності, оскільки запобігає насильству та сприяє забезпеченню миру, а також здійснює відбудову на післяконфліктних територіях. Ця організація також широко застосовує мобілізаційну форму діяльності, активно залучаючи жінок до миротворчого процесу. До прикладу, в Ємені початок війни у 2015 році перетворив країну в територію з найсерйознішою гуманітарною кризою у світі. Тисячі мирних жителів було вбито, а 80 % потребують гуманітарної допомоги. Saferworld почала працювати з єменськими організаціями громадянського суспільства з 2010 року, підтримуючи жінок, молодь і громадські групи в їх зусиллях з побудови миру та швидкого реагування на наслідки війни. У 2016 році Saferworld об'єднався з партнерами Wujood Foundation for Human Security, Національним фондом розвитку та гуманітарного реагування і Єменським виборчим центром для 36-місячної ініціативи з розширення прав і можливостей жінок-активістів і громадянського суспільства, а також для сприяння сталому мирному процесові в Ємені [208]. З 2014 року Saferworld також працює в регіоні Левант, де досліджує, аналізує ситуацію та реагує на напруженість, яка виникла в результаті кризи, особливо в питанні сирійських біженців в Йорданії, Туреччині та Лівані. Saferworld дослідила, що в Лівані є приблизно 1,5 мільйони сирійських біженців, а це є найвищий рівень переселенців на душу населення у світі [194].

Міжнародна неурядова організація CeaseFire (Центр за припинення вогню та громадянські права) здебільше використовує правозахисну форму у своїй діяльності, оскільки заснована як міжнародна ініціатива з розвитку громадянського

контролю за порушеннями МГП, зокрема забезпечує відповідальність та відшкодування за такі порушення і розвиває громадянські права. До прикладу, зараз CeaseFire працює над захистом цивільних жертв сирійської війни. Оскільки сирійська війна триває, і досі в жорстокості регулярно звинувачують і сирійський уряд, і збройні опозиційні групи, тому внаслідок краху верховенства права в Сирії виникає гостра необхідність встановлення певної форми підзвітності у злочинах проти сирійського цивільного населення. У зв'язку з цим Ceasefire спільно з Сирійським центром правосуддя і підзвітності опублікували Звіт «Крок до правосуддя: поточні варіанти підзвітності для Сирії», який було презентовано на заходах перед делегаціями ООН в Нью-Йорку та Вашингтоні. Врешті-решт було вирішено затвердити проєкт Ceasefire щодо документування, підготовки та розгляду справ сирійських жертв заради забезпечення правосуддя [230].

Варто згадати «Міжнародний центр з питань правосуддя перехідного періоду», який використовує такі форми діяльності, як правозахисна, посередницька та реінтеграційна. Міжнародна неурядова організація сприяє діалогові після припинення конфліктів, щоб сторони, які були в нього втягнуті, надалі могли мирно і конструктивно боротися з несправедливістю. Центр працює з жертвами, групами громадянського суспільства, національними та міжнародними організаціями, щоб забезпечити компенсацію жертвам та запобігти повторному зверненню. Наприклад, в Аргентині надає технічні консультації державним прокурорам та місцевим НУО, що спеціалізуються в кримінальних переслідуваннях; в Афганістані допомагав Афганському незалежному комітетові з прав людини в документуванні військових злочинів та злочинів проти людства 1978–2001 років; у Колумбії надає юридичну підтримку суб'єктам правосуддя та представникам жертв у кримінальних провадженнях проти колишніх воєнізованих формувань згідно із Законом про справедливість і мир (2005) [219].

Цікаво, що Центр також активно здійснює науково-дослідну діяльність. Зокрема, дослідницький підрозділ Центру реалізовує проєкт, спрямований на вивчення зв'язків між освітою та правосуддям у постконфліктних ситуаціях за двома напрямками: по-перше, розглядаючи шляхи, якими освітня політика може

потрапляти в сферу правосуддя; по-друге, досліджуючи методи, за допомогою яких сектор освіти може підтримувати довготривале залучення дітей та молоді до заходів правосуддя. Щоб отримати більш глибоке розуміння того, як освіта може допомогти країнам, втягнутим у міжнародні конфлікти, Центр співпрацює з ЮНІСЕФ у рамках дослідницького проекту, що вивчає зв'язки між освітою та правосуддям у контексті миротворчості в таких регіонах, як Боснія та Герцеговина, Ліван, Перу та країни Південної Африки [275].

Міжнародна неурядова організація «Ініціатива управління кризовими ситуаціями» в межах превентивної та посередницької форми діяльності для врегулювання міжнародних конфліктів здійснювала такі проєкти [262]: 1) Проєкт «Форсайт на Близькому Сході» – загальноєвропейська ініціатива з цивільної безпеки, яка діяла з 2009 до 2010 року. У межах проєкту понад 500 державних службовців, політиків, дослідників, промисловців та представників громадянського суспільства з кожної європейської країни працювали разом, щоб створити спільне бачення європейської безпеки. 2) Проєкт «Сприяння довгостроковому потенціалу планування для запобігання конфліктам на Близькому Сході» тривав у 2010–2013 рр. Партнери проєкту: Центр політичних і стратегічних досліджень Аль-Ахрам в Єгипті, Центр стратегічних досліджень в Йорданії і Ліванський центр політичних досліджень. Робота Ініціативи щодо подолання криз в Йорданії, Лівані та Єгипті з найвищими посадовцями, радниками і вченими, щоб запобігати виникненню конфліктів та визначити економічні, соціально-політичні та екологічні джерела їх виникнення, а також допомога в оцінці ризиків за терміновістю та розроблення заходів для своєчасного втручання. 3) Проєкт «Чорноморська мережа миротворчості» діяв у 2009–2013 рр. У межах проєкту було створено мережі громадянського суспільства з миротворчості в семи країнах: Вірменії, Азербайджані, Грузії, Молдові, Росії, Туреччині та Україні. Учасники проєкту з усіх цих країн використовували метод передбачення Ініціативи щодо подолання криз для вивчення розвитку соціального капіталу та суміжних питань. Зараз поточна робота на Південному Кавказі, в Молдові та Україні заснована на досягненнях Чорноморської мережі. 4) Проєкт «Афганістан: сприяння участі громадянського

суспільства в мирному процесі» тривав впродовж 2011-2015 рр. У північній провінції Мазарі-Шаріф МНУО сприяла обговоренню серед незалежних суб'єктів громадянського суспільства перспектив миру. У числі комунікантів були представники всіх верств населення Афганістану, що представляють громадянське суспільство, наукові кола, жіночі групи, засоби масової інформації та різні релігійні групи [302].

Ще однією важливою міжнародною неурядовою організацією у сфері миру та безпеки є «Федерація за всеохопний мир» (Universal Peace Federation, UPF), яку було засновано у 2005 році. UPF здійснює свою інформаційну функцію в основному за допомогою науково-дослідницької та інформаційно-просвітницької форм діяльності. Мета Федерації – це розширення діалогу та взаєморозуміння між сторонами в конфлікті. Досягнення мети відбувається за допомогою таких методів: консультації між ученими, дипломатами, державними чиновниками, представниками громадянського суспільства та релігійними лідерами; народна дипломатія тощо. Серед програм Федерації – лідерські конференції та регіональні мирні ініціативи, вона сприяє досягненню Цілей ООН в галузі сталого розвитку та закликає людей прагнути до миру, визнає необхідність дбайливого та пропорційного використання влади – політичної, економічної, військової та цивільної – для підтримки міцного миру. Більш ніж 50 000 дипломатів, священнослужителів, громадських діячів, нинішніх та колишніх голів держав працювали послами миру.

Федерація проводить регулярні форуми з питань безпеки та миру, як-от: Форуми з питань миру і безпеки – зосередження уваги на нестабільних зонах напруженості й конфліктів (США); Єрусалимські форуми з питань миру і безпеки – вивчення шляхів досягнення стабільного і стійкого миру та безпеки; Токійські форуми – вирішення питань національної та міжнародної безпеки.

Регіональні ініціативи Федерації для досягнення всеохопного миру та безпеки передбачають такі проекти [271]:

- 1) Балкани – об'єднання лідерів для того, щоб обміркувати шляхи до миру на Балканах. Їхня мета – вирішити історичні конфлікти між народами і націями в

регіоні Балкан, приділяючи особливу увагу Албанії, Косово і Македонії. Методи – консультації між політичними, соціальними та релігійними лідерами в регіоні.

2) країни Балтії – подолання історичної напруженості між Росією, Естонією, Латвією і Литвою за допомогою заходів масової участі. Методи – форуми, культурні обміни та програми службового навчання.

3) Близький Схід – організація форумів та інших заходів для сприяння взаєморозумінню між країнами регіону з особливим наголосом на Ізраїль та його сусідів. UPF пропонує такі мирні ініціативи громадянського суспільства, як пошук механізмів для зміцнення і стабілізації мирного процесу на чолі з керівниками урядів Ізраїлю, Палестини і «четвірки» (США, Європейського Союзу, Росії та ООН): створення Міжконфесійної ради серед авторитетних духовних лідерів, які представляють іудаїзм, християнство та іслам, з Палестини, Ізраїлю, Росії та Європи; скликання Міжконфесійної ради кожного разу, коли зустрічаються ізраїльські та палестинські лідери; розроблення молодіжних програм, що об'єднують юних представників ісламу, іудаїзму і християнства, які можуть створити необхідні маркери довіри та співпраці; створення навчальної програми, яка з повагою навчає основоположних цінностей релігійних традицій;

4) Північно-Східна Азія – сприяння зусиллям щодо поліпшення відносин між народами в регіоні з особливим акцентом на Корейський півострів. Адже на Корейському півострові після Другої світової війни людей зі спільною історією, культурою й мовою було розділено під час холодної війни між наддержавами. Конференції і форуми UPF об'єднують провідних дипломатів і вчених, щоб розповісти про перспективи поліпшення відносин між країнами регіону; розглянути політичні, військові, економічні чинники і фактори громадянського суспільства. Ініціативи громадянського суспільства між Південною і Північною Кореєю включають туризм та гуманітарні проекти.

5) Південна Азія – зміцнення миру і співпраці за допомогою консультацій з керівниками та масових заходів. Об'єднання молоді з різних прошарків суспільства для того, щоб побудувати мости взаєморозуміння і поваги до місцевого співтовариства, перебуває в центрі уваги програм в Афганістані, Непалі, Індії,

Пакистані та Шрі-Ланці. У Непалі програми спрямовані на усунення політичних розбіжностей та вирішення конфліктів. В Індії консультації лідерів сприяють міжрелігійній співпраці та заохочують до демократичного управління.

6) Південний Кавказ – сприяння взаєморозумінню між різними групами в регіоні за допомогою народної дипломатії.

7) Сирійська криза є одним з найкривавіших конфліктів сучасності. У зв'язку з цим UPRF проводить велику кількість заходів, консультацій, конференцій, які спрямовані на деескалацію цього конфлікту. Наведемо деякі приклади: Відень, Австрія: «Всебічна консультація щодо політичного вирішення сирійського конфлікту» (8–9 березня 2014 р.); Буенос-Айрес, Аргентина: «Встановити мир в Сирії, на Близькому Сході та у світі» (6 лютого 2014 р.); Женева, Швейцарія: «Консультація по маршруту 2: На шляху до миру і примирення в Сирії» (25 січня 2014 р.); Вашингтон, США: «Роль жінок в перехідному процесі та примиренні в Сирії» (15 січня 2014 р.); Папська академія наук, Ватикан: «Консультація щодо ситуації в Сирії» (13 січня 2014 р.); Єрусалим, Ізраїль: «Криза в Сирії та її вплив на регіон» (16 жовтня 2013 р.); Амман, Йорданія: «Перспективи діалогу та примирення в Сирії» (11–13 жовтня 2013 р.); Єрусалим, Ізраїль: «Вплив Сирії і Єгипту на заходи безпеки Ізраїлю» (14 лютого, 2013 р.); Вашингтон, США: «Трагедія і надія для Сирії» (26 вересня 2012 р.) [271].

Міжнародна асоціація миротворців (International Association of Soldiers for Peace) – ще одна міжнародна неурядова організація, яка здійснює посередницьку діяльність, спрямовану на врегулювання конфлікту на конкретній території. Асоціацію було засновано в 1995 році, вона спільно з ООН проводить миротворчі місії в зонах військового конфлікту. Зокрема, Асоціацію було долучено до проведення 8 миротворчих операцій в Африці: Місія ООН з організації референдуму в Західній Сахарі (1991 р.); Місія ООН у Ліберії, з 2003 р.; змішана операція Африканського союзу і ООН в Дарфурі з 2007 р.; Місія ООН в Демократичній Республіці Конго з 1999 року, яка у 2010 році стала Місією ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго; Місія ООН в Південному Судані з 2011 року; Тимчасові сили ООН з питань безпеки в Абі, Судан, з 2011 року;

Багатопрофільна комплексна місія ООН із стабілізації в Малі – миротворча операція ООН в Малі з 2013 року; Багатопрофільна комплексна місія ООН для стабілізації ситуації в Центральноафриканській Республіці з 2014 року. В Америці реалізовано Місію ООН для підтримки правосуддя в Гаїті з 2017 року; на Близькому Сході кілька заходів: Тимчасові сили ООН в Лівані, з 1978 року; Місія спостерігачів ООН в Іраку та Кувейті з 1991 до 2003 року; Місія ООН зі спостереження у Сирії в 2012 році [244].

Провівши аналіз діяльності миротворчих МНУО крізь призму превентивної форми, можемо зазначити, що здійснення МНУО лише критичного аналізу конфліктних подій і надання рекомендацій урядам та ММУО щодо запобігання цим явищам, а також реалізація різноманітних програм з метою профілактики конфліктів на певних територіях – це недостатні важелі впливу, необхідні для ефективного врегулювання військових конфліктів. Діяльність миротворчих МНУО, які використовують інформаційну або (і) науково-дослідницьку форму, також є неефективною під час вирішення міжнародних конфліктів, позаяк передбачає тільки навчання, консультації, адвокаційний супровід, психологічну допомогу жертвам, організацію наукових досліджень для вивчення шляхів досягнення миру та безпеки тощо, однак такі інструменти діють лише опосередковано та локально під час вирішення загрозливої ситуації для окремої групи людей. Водночас, аналізуючи діяльність посередницьких МНУО, бачимо, що їхні інструменти впливу є найбільш дієвими, оскільки вони здійснюють пряму особисту пропаганду за допомогою доступу до політичних лідерів, які ухвалюють основні рішення. Як наслідок, посередницькі МНУО мають суттєву перевагу на стадії переговорного процесу та імплементації рішення щодо врегулювання конфлікту. Хоча варто зазначити, що абсолютно всім МНУО, які функціонують у сфері миру та безпеки, бракує легітимності та ефективних важелів впливу, котрі є необхідними під час здійснення постійних медіаційних дій у вирішенні військових конфліктів, тому, незважаючи на їхню швидкість та гнучкість у переговорному процесі, результат їхньої діяльності, як зазвичай, не є пріоритетним в ухваленні ключових рішень усіма сторонами конфлікту.

Важливо також зазначити, що більшість НУО у сфері миру та безпеки діють за допомогою дипломатії «другого шляху». Дипломатія «другого шляху» передбачає застосування концепції «м'якої сили». Основою концепції «м'якої сили» вважають ідею про умовний поділ потенціалу актора на міжнародній арені на, відповідно, «жорстку силу» (hard power) та «м'яку силу» (soft power), що його запропонував наприкінці ХХ ст. американський політолог Джозефом Най. «Жорсткою силою» міжнародного актора, яка була більш традиційною в минулому, є здатність до примусу інших акторів здійснити певні дії за допомогою військової сили чи економічного тиску. Натомість, м'яка сила – це здатність досягати бажаного шляхом приваблення та переконання інших до засвоєння потрібних цілей» [249]. Основними засобами здійснення «м'якої сили» є публічна та культурна дипломатія. Публічна дипломатія – це різноманітні програми для інформування широких верств населення та впливу на громадську думку суспільства за допомогою таких основних інструментів просування інформації та ідей, як публікації, наукові дослідження, фільми, культурні обміни, радіо, телебачення тощо. Американський дослідник М. Каммінгс – один із перших, хто запропонував розглядати поняття культурної дипломатії. Він зазначає, що «культурна дипломатія – це обмін ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, переконаннями й іншими аспектами культури з метою сприяння розвитку взаєморозуміння» [242, с. 1].

Наприклад, «Федерація за всеохопний мир» є яскравим зразком дипломатії «другого шляху», оскільки зазначає, що вплив «м'якої сили» потрібен для побудови миру та підкреслює роль і відповідальність релігійних і духовних лідерів в подоланні конфліктів та досягненні ідеалу: «Одна сім'я під Богом». Отож констатуємо, що дипломатія «другого шляху» є основним механізмом, який застосовують МНУО для вирішення проблем миру та безпеки.

Отже, здійснивши аналіз функціонального виміру діяльності МНУО, бачимо, що роль таких неурядових організацій щодо запобігання конфліктам та вирішення їх на міждержавному та внутрішньодержавному рівнях є надзвичайно важливою, головню тому, що НУО виступають тими незалежними посередниками, які зазвичай можуть вступати в діалог з різними сторонами конфлікту та сприяти пошукові

оптимальних рішень щодо урегулювання інтересів протидіючих сторін. До ключових переваг діяльності МНУО у сфері гарантування миру та безпеки можемо зарахувати такі: МНУО є невід'ємною частиною громадянського суспільства, а тому вони відіграють важливу роль у попередженні та вирішенні міжнародних конфліктів; сьогодні МНУО стали основними партнерами з надання допомоги, особливо в країнах, які розвиваються, де ймовірність виникнення конфлікту є завжди вищою порівняно з розвинутими країнами; МНУО здатні швидко реагувати на прохання про посередництво, а також виявляють гнучкість у посередницькому процесі, тому вони відіграють пріоритетну роль на стадії переговорного процесу та імплементації рішення; МНУО завжди присутні у місцях виникнення конфлікту як незалежні «посли доброї волі»; держава є однією стороною у великій кількості конфліктів, а МНУО є незалежною стороною у будь-якому конфлікті; МНУО, які залучені до вирішення конфлікту, як звичайно, підтримують створення місцевих суспільних груп, які можуть складатися з осіб із різних верств суспільства, проте будуть об'єднуватися довкола єдиної мети – досягти стійкого миру та побудувати громадянське суспільство на території, де на певний момент виникла конфліктна ситуація; після припинення спалаху насильства багато МНУО, що здійснюють врегулювання конфліктів, залишаються на місцях, щоб забезпечити подальше повернення до мирного життя.

Проте досить часто виникають недоліки в діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності, зокрема такі: МНУО часто залежать від урядових «донорів», тому їхні дії інколи є політизованими та ангажованими, тобто відбувається здійснення опосередкованого контролю та втручання урядів чи інших фінансових донорів в діяльність МНУО; інструменти, які використовують МНУО не завжди є достатньо ефективними; МНУО бракує важелів впливу чи демократичної легітимності, необхідних для постійних медіаційних дій у вирішенні військових конфліктів. З огляду на це МНУО, які працюють у сфері врегулювання конфліктів, важливо завжди зберігати свою індивідуальність та незалежність щодо будь-якої сторони конфлікту, в тому числі й держави; МНУО доцільно взаємодіяти між собою та координувати свої функції, щоб уникати дублювання діяльності;

важливо, щоб МНУО не обмежували свою активність лише вирішенням конфліктів, але й викорінювали першопричини цих явищ, що своєю чергою прискорить процес досягнення стійкого миру.

Отже, можемо зробити висновок, що участь МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів на сьогодні виступає допоміжним інструментом у розв'язанні проблем зі сфери забезпечення миру та безпеки. Оскільки функціональний аналіз численних проєктів та програм, які активно втілюють МНУО у всьому світі, показує позитивний ефект у врегулюванні міжнародних конфліктів та вирішенні безпекових питань, актуальним є залучення МНУО для вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, що вкрай необхідно для виходу з військово-політичної кризи, в якій у 2014 році опинилась наша держава.

4.2. Переваги та виклики залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні

На сучасному етапі розвитку суспільства змінились суспільно-політичні умови, в яких вирішуються завдання зі сфери забезпечення миру та безпеки. Раніше держава мала чітко розподілені межі своєї діяльності – внутрішню та зовнішню. З цього випливало, що держава, яка досягала внутрішньої стабільності, зможе відстояти свою позицію на світовій арені. Проте в нинішній ситуації, коли триває бурхливий розвиток інформаційних технологій, постійно існує ризик того, що певний потік інформації зможе досить швидко зламати внутрішню складову сильної та стабільної держави.

Як бачимо, минуло майже 30 років після здобуття Україною незалежності, проте окремі процеси, що відбуваються на міжнародній арені, й досі несуть загрозу її національній безпеці, зокрема державному суверенітету й територіальній цілісності. Очевидно, що у 2014 році декларативний характер Закону України «Про основи національної безпеки України» не зміг гарантувати недоторканість кордонів України без злагодженої системи оборони, яка б мала сприяти реальному виконанню цього закону. Тому потенційні загрози для національної безпеки України, котрі було визначено в цьому Законі [101], а саме прояв сепаратизму в

Автономній Республіці Крим, Донецькій та Луганській областях, посягання на територіальну цілісність з боку іншої країни, у 2014 році перетворились на реальні, коли РФ розпочала відверту агресію проти нашої держави.

У березні 2014 року відбулась окупація Автономної Республіки Крим, пізніше – збройне вторгнення та загарбання частини Донецької та Луганської областей. Особливо наголосимо, що подібний сценарій Кремль намагався реалізувати на території південно-східних областей України – Дніпропетровської, Харківської, Миколаївської, Херсонської, Одеської.

Маємо відзначити, що події початку 2014 року спровокували незворотні зміни в системі глобальної міжнародної безпеки, оскільки, не дуже стійка система міжнародної безпеки потрапила в ситуацію того, що розпочався процес її руйнування. Адже після розпаду біполярної системи міжнародна безпека ґрунтувалась на певному балансі сил, дотриманні принципів міжнародного права, на системі стримувань та противаг. Проте окупація Криму РФ стала найпотужнішим дестабілізаційним чинником для сформованої системи міжнародної безпеки і спричинила її крах. Відбувся процес наростання невпевненості та невідомості в міжнародному середовищі.

Війна на Сході України триває досі. 12 квітня 2014 року розпочалися бойові дії на Донбасі: російські спецзагони захопили такі українські міста, як Слов'янськ, Краматорськ та Дружківка. Відтоді неоголошена російсько-українська війна триває вже 6 років, і на сьогодні можна стверджувати, що всі спроби врегулювати цей військовий конфлікт за допомогою Мінських угод, підписаних у вересні 2014 року, а потім у лютому 2015 року, повністю себе вичерпали.

Сучасні дослідники, науковці та політики стверджують, що це «гібридна війна» Росії проти України, і водночас це найдовший насильницький збройний конфлікт у Європі, який за тривалістю перевершив навіть Другу світову війну. Очевидно, що ця війна є довгостроковим дестабілізаційним чинником не лише для України, а й для Європи, для всього міжнародного устрою, всієї системи міжнародної безпеки.

Численні аналітики та науковці нині активно вивчають гібридний характер сучасних збройних конфліктів. Зокрема, цікаву думку щодо війн сучасності висловили у своїй монографії під назвою: «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл» Борис Парахонський та Галина Яворська. Вони вважають, що «сучасна війна – це війна у мізках і за мізки. Це війна за когнітивний та комунікативний контроль, за владу над свідомістю людей, їхніми емоціями, мисленням, розумом і, відповідно, над їхньою поведінкою. Це боротьба за домінування певних уявлень про світ та події в соціальному й індивідуальному докільлі і одночасне руйнування протилежних, «ворожих» опіній та думок. Завдяки новітнім цифровим технологіям когнітивна територія війни поширюється на весь світ, стає глобальною. Водночас силовий складник війни, що приносить смерть та матеріальні руйнування, наразі діє у просторово обмежених, локальних вимірах. Обмежені масштаби військової активності супроводжуються необмеженим поширенням дискурсу війни. Інформаційне середовище в умовах гібридної війни виходить за медійні межі, охоплюючи всі сфери публічної комунікації» [90, с. 20].

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини «загальна кількість загиблих жертв, пов'язаних з конфліктом на Донбасі (за період із 14 квітня 2014 року до 15 лютого 2020 року), становить 13000-13200 осіб, з яких щонайменше 3350 цивільних осіб, приблизно 4100 українських військовослужбовців та приблизно 5650 членів озброєних груп, а також 29-31 тис. поранених» [36]. До кількості загиблих також враховано 298 осіб, котрі загинули під час збиття російською зенітно-ракетною установкою «Бук» літака МН17 «Малайзійських авіаліній» у липні 2014 року.

Виходячи із загрозової ситуації, що виникла в Україні, 18 січня 2018 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях», у якому Росію визнано країною-агресором, що здійснює тимчасову окупацію частини території України; у документі також визначено дату початку окупації частини України, зокрема Криму та Севастополя, – 20 лютого 2014 року [102]. Окупація та військові дії на Сході

призвели до того, що зараз Україна перебуває в умовах складної не тільки міжнародної, але й внутрішньої ситуації, оскільки гібридна війна призвела до навантаження на державний бюджет. Адже замість того, щоб у мирний час витратити державні кошти на соціально-економічний розвиток, держава змушена вкладати їх у військові потреби, на відновлення регіону, відбудову інфраструктури, на потреби внутрішньо переміщених осіб та громадян відвоєнованих територій, тобто на відновлення всього, що існувало раніше, а зараз є зруйнованим. Війна торкнулася кожного українця, бо втрат зазнає кожен громадянин України. Через видатки на війну кожен недоотримав якісніших медичних, освітніх та соціальних послуг, а на окупованих територіях розпочалась гуманітарна та соціальна криза.

У вересні 2020 року Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» було затверджено «Стратегію національної безпеки України», де чітко визначено, що забезпечення національної безпеки України здійснюється за допомогою: «використання всіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ та інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України» [103].

З огляду на усі вищенаведені причини в Україні активізували свою діяльність МНУО, які активніше почали долучатися до функціонування миротворчої та безпекової сфери, як об'єднання громадянського суспільства. Визнаючи, що Росія є агресором, оскільки розв'язала війну на Донбасі та систематично порушує принципи міжнародного права, МНУО сьогодні беруть на себе функцію тієї рушійної сили, яка об'єднує, мотивує, інтегрує та адаптовує і світове, і вітчизняне співтовариство до сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів і загроз для міжнародної безпеки.

На наш погляд, за теперішньої ситуації в Україні МНУО відіграють важливу роль у процесі формування сучасного громадянського суспільства, становлення демократії та захисту прав громадян. У статті 2 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначено, що «неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (далі – іноземні неурядові організації) діють на території

України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [100]. А в статті 6 цього ж Закону йдеться про те, що «громадські об'єднання можуть здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [100].

З вищевикладених положень Закону України «Про громадські об'єднання» випливає, що українське законодавство не дозволяє створити організацію у статусі «міжнародної», що вважаємо цілком логічним, проте воно визнає наявність організацій з таким статусом.

Отже, російсько-українська війна на Сході України внесла свої корективи у співпрацю України та МНУО. Оскільки військовий конфлікт на Донбасі з самого початку його розв'язання потребував активного залучення МНУО, на сьогодні в Україні функціонують численні МНУО з різними сферами діяльності.

Як уже було зазначено вище, у дисертації аналізуємо діяльність МНУО у двох сферах – миротворчій та безпековій. Миротворча сфера передбачає такі форми діяльності:

– миротворча / посередницька (надання пропозицій та ініціатив для встановлення діалогу; роль нейтрального посередника тощо): Центр за гуманітарний діалог, Ініціатива управління кризовими ситуаціями, Міжнародна кризова група, МКЧХ;

– науково-дослідницька (проведення аналітичних, експертних досліджень): Міжнародна кризова група, International Alert, Інститут миру США;

– інформаційно-просвітницька (донесення інформації про конфлікт до міжнародної спільноти; привернення уваги урядових акторів): МКЧХ, International Alert.

Доцільно відзначити, що з початком війни на Донбасі найбільше активізувалась діяльність саме миротворчих МНУО в Україні. Зокрема, Центр за гуманітарний діалог розпочав свою роботу на Сході України з грудня 2013 року.

Тоді організація висунула низку ініціатив щодо діалогу, які було спрямовано на впровадження конструктивних перемовин та запобігання подальшій поляризації між сторонами конфлікту. Надалі миротворча діяльність Центру за гуманітарний діалог на Сході України розгортається в напрямі доповнення офіційного Мінського процесу методом привертання уваги всесвітньо відомих експертів з різних тематичних питань щодо врегулювання конфлікту, наприклад, правосуддя перехідного періоду. Деякі ідеї, розроблені за допомогою таких підходів, долучають до офіційного діалогу.

Центр за гуманітарний діалог у 2014–2015 рр. здійснював роботу із суб'єктами громадянського суспільства в східних і південних регіонах країни для того, щоб розрядити напруженість та запобігти подальшій поляризації в суспільстві. Зокрема, в Харкові Центр підтримав проєкт діалогу, який об'єднує місцеву владу, сили безпеки та представників місцевої громади з метою запобігання переростанню напруженості в суспільстві в насильницький конфлікт [182].

Отже, Центр за гуманітарний діалог працює за кількома напрямками, і ця діяльність спрямована на формування взаєморозуміння та зниження напруженості між протиборчими сторонами шляхом сприяння діалогові для пошуку оптимального політичного вирішення військового конфлікту на Сході України.

Міжнародна неурядова організація «Ініціатива управління кризовими ситуаціями» здійснює підтримку мирного розвитку України, починаючи з 2009 року, а з 2014 року сприяє діалогові між політичними представниками та іншими впливовими громадськими діячами. Посередницька діяльність Ініціативи управління кризовими ситуаціями в Україні здійснює діяльність за трьома основними напрямками:

1) внутрішній та міжнародний діалог:

➤ підтримка експертного співтовариства України з 2009 року за допомогою створення мережі експертів, сферою діяльності яких є запобігання конфліктам та миротворчість у Чорноморському регіоні;

➤ з початку 2014 року підтримка діалогу на високому рівні між представниками політичної та інтелектуальної еліти України;

➤ з 2015 року регулярне проведення українсько-російського діалогового майданчика для впливових експертів та членів парламенту, до якого тепер також належать представники країн-членів ЄС, ОБСЄ та США.

2) підтримання потенціалу національної миротворчості:

➤ робота з багатьма офіційними та неофіційними зацікавленими сторонами з українського громадянського суспільства та експертного співтовариства, а також з особами у виконавчій та законодавчій владах;

➤ реалізація спільно з Українським незалежним центром політичних досліджень проєкту «Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»». Мета платформи – забезпечення безперервного функціонування безпартійного, професійного та всеосяжного громадського майданчика для пошуку консенсусу щодо мирного процесу на Сході України та для розроблення рекомендацій органам влади, а в кінцевому результаті для досягнення стійкого миру в Україні. Проєкт реалізується на національному, регіональному та «низовому» громадському рівнях за фінансової підтримки ЄС у межах проєкту «Побудова стійкості до конфлікту шляхом діалогу» [82].

3) підтримання офіційного мирного процесу:

➤ з 2015 року робота з українськими учасниками переговорів та експертами, які беруть участь в офіційній Тристоронній контактній групі в Мінську, а також забезпечення експертної підтримки, залучення міжнародного досвіду та використання можливості обміну досвідом у переговорному процесі.

Доцільно зазначити, що робота Ініціативи управління кризовими ситуаціями в Україні фінансується через партнерство за програмою з Міністерством закордонних справ Фінляндії, Федеральним департаментом закордонних справ Швейцарії, Програмою співробітництва в галузі розвитку уряду Ірландії, а також завдяки корпоративним донорам з приватного сектора Фінляндії та приватним філантропам Фінляндії, які складають преміальну групу донорів Ініціативи [272].

Отже посередницька діяльність Центру за гуманітарний діалог та Ініціативи управління кризовими ситуаціями щодо врегулювання конфлікту на Донбасі

передбачають втілення конкретних кроків, спрямованих на пом'якшення ситуації для мешканців Донбасу та пошуку оптимальних рішень для досягнення миру.

На офіційному сайті Міжнародної кризової групи, члени організації постійно відслідковують конфлікт, здійснюють регулярні експертні дослідження щодо ситуації на Донбасі й надають рекомендації щодо його подолання і для уряду України, і для міжурядових організацій [291]. До прикладу, у доповіді «Мир в Україні II: новий підхід до врегулювання», опублікованій в серпні 2020 року, експерти групи стверджують, що «серед найбільших перешкод миру на сході України є принципово різні погляди протиборчих сторін на Мінські угоди 2014–2015 рр., котрі породили бурхливу негативну реакцію всередині України» [267]. Зазначимо, що угода про припинення вогню, останню з яких було оголошено наприкінці липня 2020 року, зазнало невдачі, оскільки РФ вимагає спочатку виконання політичної складової Мінських угод, а згодом – безпекової. Адже Москва чітко розуміє, що введення російських анклавів в українську систему влади забезпечить їй постійні важелі впливу на зовнішню та внутрішню політику нашої держави.

На думку експертів Міжнародної кризової групи, вирішення військового конфлікту на Сході України має містити ширший контекст безпеки в Європі, тому «ЄС, НАТО та їхні держави-члени, включно з США, мають почати шукати нові підходи до європейської безпеки» [33].

Отже, посередницька діяльність Міжнародної кризової групи зводиться до надання урядам України, Росії, США, ЄС, НАТО та їхнім державам-членам пропозицій, які мають рекомендаційний характер. Окрім посередницької форми діяльності, Міжнародна кризова група застосовує науково-дослідницьку форму, оскільки регулярно здійснює експертні дослідження.

МКЧХ також виконує посередницьку роботу щодо миротворчого процесу в Україні. Її представники виступають у ролі нейтральних посередників під час одночасного звільнення та передачі затриманих або відвідування політичних в'язнів і військових полонених. Наприклад, 25 січня 2017 року відбувся перший візит представників МКЧХ до полонених, які утримуються в окупованому Донецьку.

Варто зазначити, що цій події передував тривалий переговорний процес, який використовував особисті бесіди представників МКЧХ з «омбудсменом» самопроголошеної ДНР [148].

За нинішніх обставин в Україні актуальною є проблема дотримання норм МГП в умовах збройного конфлікту на Донбасі. МКЧХ, співпрацюючи зі ЗМІ, розповсюджує знання про МГП, тобто виконує таким чином дуже важливу інформаційно-просвітницьку діяльність. До прикладу, у 2019 році 24 прикордонники та 25 офіцерів ЗСУ взяли участь у семінарах, присвячених обізнаності МГП [89].

МКЧХ здійснює інформаційно-просвітницьку діяльність не лише через розповсюдження інформації про МГП, а й про мінну небезпеку. Наприклад, у квітні 2019 року МКЧХ реалізував такі інформаційно-освітні заходи: 1 000 людей з обох боків лінії зіткнення взяли участь у навчальних заходах до Дня мінної небезпеки; більш ніж 1 000 мешканців територій уздовж лінії зіткнення покращили свої знання про небезпеку мін/ вибухонебезпечних залишків війни завдяки навчальним сесіям; було роздано понад 600 інформаційно-тематичних постерів та листівок. МКЧХ також бере активну участь у сприянні освітньому процесу на території Донбасу, зокрема, у квітні 2019 року більш ніж 470 дітей і вчителів з обох боків лінії зіткнення покращили свої знання про небезпеку мін/вибухонебезпечних залишків війни завдяки навчальним сесіям, театральним виступам та ігровим заняттям тощо [89].

International Alert здійснює миротворчу, науково-дослідницьку та інформаційно-просвітницьку діяльність в Україні. Ця організація розпочала працювати в нашій державі з 2015 року у відповідь на нагальні потреби українського суспільства. International Alert за допомогою свого представництва в Україні здійснює проєкт з розроблення стратегії побудови миру і всередині громад, які безпосередньо постраждали від військового конфлікту, і на національному експертному рівні (миротворча діяльність). У березні 2017 році International Alert за підтримки ЄС, виконуючи науково-дослідницьку діяльність, опублікувала аналітичне дослідження на тему: «Питання ідентичності для російськомовних в Україні в контексті збройного конфлікту на Сході України», де чітко зазначено, що «загроз, порушень або утисків прав росіян і російськомовних громадян в Україні,

проведення урядом цілеспрямованої політики дискримінації російськомовних українців за мовною ознакою до конфлікту не існувало. Більше того, на території, підконтрольній українській владі, ці загрози не з'явилися і після розгорнення конфлікту. Будь-яке відчуття загрози може виникати виключно під впливом необ'єктивного та непрофесійного висвітлення ЗМІ або політичних спекуляцій, а не через саму загрозу» [93]. Результати цього дослідження показують, що військовий конфлікт на Сході України однозначно не є наслідком порушення прав етнічних росіян та російськомовних українців.

Загалом International Alert допомогла реалізувати понад 45 проєктів на всій території України в різних сферах життя, які спрямовані на об'єднання та зміцнення громадянського суспільства в країні. Зокрема, інформаційно-просвітницьку діяльність організації було реалізовано у двох напрямках: 1) проведено 14 тренінгів з питань чутливості до конфлікту за участі 200 лідерів громадських організацій з понад 15 областей України; 2) понад 2 500 дітей відвідали дитячі освітні табори (інформаційно-просвітницька діяльність). Науково-дослідницька форма діяльності реалізувалась через проведення 4 аналітичних досліджень ситуації, яка склалась в анексованому Криму та на окупованих територіях на Сході України [220].

Інститут миру США здійснює науково-дослідницьку діяльність щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Відомо, що Інститут миру США є незалежною дипломатичною організацією, яка впродовж майже 35 років бере безпосередню участь у врегулюванні конфліктів у гарячих точках нашої планети. Ситуація на Сході України також привернула увагу цієї неурядової інституції. Зокрема, 23 березня 2015 року Інститут миру США опублікував спеціальний звіт: «Українсько-російський конфлікт» [241] (автори Лорен Ван Метер, Кетлін Куехнаст та Віола Гінгер), який резюмував такі факти: 1) анексія Росією Криму та військові операції на Сході України скасували норми, схвалені після холодної війни, які забезпечували стабільність та розвиток колишнім радянським, а тепер і суверенним країнам, що межують з Росією; 2) сусідні країни переглядають свою політику безпеки та зовнішню політику через призму України, при цьому оцінюючи свою власну безпеку та динаміку конфліктів, ґрунтуючись на новій агресивній політиці

Росії в Україні та реакції Заходу; 3) конфлікт в Україні спричинив реакцію у всіх країнах на кордоні з Росією; 4) країни регіону активно тестують нові контури взаємодії Росії та Заходу, регіональних альянсів і взаємин, а також динаміку регіональних конфліктів; 5) війна між Грузією і Росією в 2008 році та анексія Криму в 2014 році є символічними конфліктами, що демонструють стратегічний характер втручань В. Путіна [241].

У лютому 2019 року Арсен Аваков (міністр внутрішніх справ України) презентував в Інституті Миру США Програму деокупації Донбасу, зазначивши: «ми обговорюємо програму деокупації Донбасу в різних варіантах із залученням миротворчих сил та різноманітних модифікацій. Проте Путінська Росія має власну позицію, тому світова спільнота повинна розуміти, що агресор РФ не готова йти на жодні компроміси» [2].

Незважаючи на всі миротворчі заходи та конкретні кроки, на наш погляд, посередницька діяльність МНУО в Україні є поверховою, позаяк міжнародні експерти, які реалізують миротворчі проекти, звичайно не володіють достатньою обізнаністю щодо особливостей конфлікту, вони не завжди розуміють ментальні особливості місцевого населення, що, безперечно, обмежує їхній вплив на сторони конфлікту. Варто також зазначити, що миротворчі ініціативи МНУО досить часто є лише декларативними, інколи вони не системні або перебувають на початковій стадії, яка передбачає тільки оцінку ситуації, а не конкретні дії щодо виходу з неї.

Друга, безпекова сфера передбачає такі форми діяльності для вирішення актуальних проблем в Україні:

- гуманітарна (гуманітарні програми, боротьба з голодом, надання соціальної допомоги): МКЧХ, International Alert, Центр за гуманітарний діалог;
- медична (підтримка системи охорони здоров'я, психологічна допомога, вакцинація): МКЧХ, Лікарі без кордонів, International Alert;
- правозахисна (моніторинг ситуацій з правами і свободами людини в зоні конфлікту; захист свободи слова): Міжнародна амністія, Репортери без кордонів, International Alert;

– екологічна (захист навколишнього середовища): Центр за гуманітарний діалог.

Гуманітарну діяльність у зоні конфлікту на Сході України найактивніше здійснює МКЧХ. Ця неурядова організація активно надає допомогу найуразливішим категоріям населення в подоланні економічних труднощів, а також поліпшує житлові умови та відновлює інфраструктуру зруйнованого регіону. Зокрема, у квітні 2019 року гуманітарну допомогу МКЧХ на Сході України було реалізовано такими заходами: 19 000 осіб отримали продуктові набори та засоби гігієни; 650 осіб на контрольованій українським урядом території отримують щомісячну допомогу, щоб покрити свої базові потреби; 2 000 домогосподарств на контрольованій українським урядом території отримали підтримку для своїх господарств; 7 сімей отримали підтримку для облаштування власних будинків, збудованих МКЧХ замість домівок, пошкоджених під час конфлікту; 750 мешканців дев'яти населених пунктів по обидва боки лінії зіткнення отримали підтримку у вигляді інструментів і будівельних матеріалів для ремонту пошкоджених будинків; 5 населених пунктів отримали підтримку у вигляді обладнання та матеріалів для системи водопостачання [89]. У травні 2020 року МКЧХ скерував понад 36 тонн гуманітарної допомоги мешканцям тимчасово окупованої території на сході України [13].

Проте в роботі цієї неурядової організації виникають певні труднощі. Так, голова місії МКЧХ в Україні Алан Ешліманн зазначає: «Нам доволі складно працювати в Україні, оскільки суспільство є дуже поляризованим, тому дуже часто позитивні дії організації підлягають критиці» [37]. Зауважимо також, що діяльність МКЧХ в Україні не завжди є прозорою і подекуди обтяжена корупційними махінаціями. Наприклад, у 2016 році журналісти програми «Слідство.Інфо» у своєму розслідуванні викрили низку негативних сторін діяльності Товариства Червоного Хреста в Україні. За свідченнями журналістів, представники організації здійснювали продаж гуманітарної допомоги, часто стягували оплату за безкоштовні медичні курси, а також здійснювали передачу гумдопомоги неіснуючим людям. Цікаво, що тоді керівництво Товариства Червоного Хреста оголосило про проведення масштабного та прозорого розслідування щодо виявлених фактів

порушення з метою покарання недобросовісних працівників, проте, за словами колишніх волонтерів, в організації й досі існують усі ці корупційні махінації [154].

Проблеми у сфері охорони здоров'я на Сході України також не залишилися без допомоги МНУО. З березня 2015 року «Лікарі без кордонів» працюють у буферній зоні біля Маріуполя, Курахового та Волновахи. Представники організації створюють клініки в занедбаних школах, приватних будинках або на базі наявних медичних установ. З початку 2017 року організація активно поширює свої мобільні клініки, на сьогодні їх функціонує 28. Таким чином медичні працівники організації надають лікарську допомогу мешканцям тих територій, на яких немає місцевих медиків, позаяк вони покинули її через небезпечність або неможливість доступу внаслідок відсутності громадського транспорту чи доріг [120]. Групи MSF пропонують не лише первинну медичну допомогу, а й психологічну підтримку тим, хто живе в зоні конфлікту або поблизу неї, включаючи внутрішньо переміщених осіб [259].

Варто зазначити, що від початку бойових дій на сході України «Лікарі без кордонів» провели більш ніж 200 тис. консультацій та 22 тис. сесій з психологічної допомоги. «Лікарі без кордонів» зазначають: «Через бойові дії на Донбасі у великій кількості людей в регіоні депресія» [70]. MSF також періодично проводить тренінги з надання екстреної медичної допомоги в лікарнях у Маріуполі, Кураховому та Волновасі, оскільки в цих регіонах система охорони здоров'я досить серйозно постраждала внаслідок воєнного конфлікту.

МКЧХ також здійснює постійну підтримку системи охорони здоров'я на Сході України. До прикладу, здійснює забезпечення медикаментами для лікування пацієнтів з хронічними захворювання та перев'язувальними матеріалами для лікарень і медичних пунктів; організовує для медичних працівників тренінги з невідкладної медичної допомоги для осіб, які отримали збройні поранення; забезпечує поширення інформації щодо захисту медичної інфраструктури в межах глобальної ініціативи МКЧХ «Медичні працівники та установи під загрозою».

Результати діяльності МКЧХ щодо підтримки охорони здоров'я по обидва боки лінії зіткнення у квітні 2019 року було втілено в таких кроках: 42 заклади

медико-санітарної допомоги отримали медикаменти для лікування хронічних захворювань; дві соціальні установи отримали медичні меблі та інші необхідні матеріали; 8 лікарень отримали ліки, вакцини, плівки для рентгену тощо; один центр крові отримав реагенти і пакети для крові; більш ніж 100 учасників долучились до тренінгів із надання першої допомоги, зокрема вчителі та медичні працівники; 189 мешканців отримали психосоціальну підтримку під час індивідуальних і групових зустрічей; 36 учасників долучились до шістьох тренінгів із надання психосоціальної підтримки, зокрема медичні і громадські працівники, а також вчителі; більш ніж 680 самотніх людей похилого віку отримали допомогу від 107 медсестер патронажної служби Червоного Хреста; більш ніж 1 850 пацієнтів, які мешкають поруч із лінією зіткнення, отримали допомогу від чотирьох мобільних клінік Товариства Червоного Хреста України за підтримки Австрійського Червоного Хреста та МКЧХ [89].

Під час пандемії COVID-19 МКЧХ продовжує здійснювати свою діяльність на території Донецької та Луганської областей, котра передбачає запобігання поширенню коронавірусної інфекції. Наприклад, за березень-травень 2020 року МКЧХ було надано понад 300 літрів засобів для дезінфекції, близько 14 тис. засобів індивідуального захисту, 344 тонни хімічних реагентів для очищення води тощо [32].

Правозахисна діяльність МНУО передбачає передовсім моніторинг ситуацій з правами і свободою людини в зоні конфлікту. Тому діяльність правозахисної неурядової організації «Міжнародна Амністія» в Україні є запотребованою. Головним завданням організації є запобігання випадкам порушення прав людини та вирішення їх, як-от: від відміни смертної кари до захисту сексуальних та репродуктивних прав, від боротьби з дискримінацією до захисту прав мігрантів та біженців і Сході України, і в Криму. Міжнародна Амністія у своєму звіті «Права людини за 2018 рік» стверджує, що права людини в Україні потерпають від таких загроз [104]:

1) деякі представники влади та агресивно налаштовані групи громадян несуть загрозу правозахисникам, волонтерам, журналістам та критично налаштованим організаціям громадянського суспільства. До прикладу, впродовж

2018 року Міжнародна Амністія зафіксувала та задокументувала понад 50 нападів на активістів та правозахисників в Україні. 31 липня 2018 року було обрито кислотою Катерину Гандзюк, депутатку місцевої ради, яка стежила за діяльністю правоохоронних органів у Херсоні. Вона отримала опіки 40 % поверхні тіла і після госпіталізації перенесла багато операцій, але врятувати її життя не вдалось [292];

2) на контрольованих сепаратистами територіях Донбасу порушуються права людей щодо мирних виступів та зібрань;

3) в окупованому Росією Криму ситуація з правами людей на сьогодні є критичною, оскільки проти кримськотатарських правозахисників та інших активістів безпідставно порушуються кримінальні та адміністративні справи, вони постійно зазнають утисків з боку російських силових структур. Зазвичай тих, хто кидає виклик владі в Криму, ув'язнюють за сфабрикованими справами або змушують покинути півострів. Десятки етнічних кримських татар було заарештовано за політично вмотивованими звинуваченнями, зокрема через підозру в участі в «Хізбут-Тахрір» – організації, яку Росія внесла до переліку «терористичних», але в Україні її не заборонено. Осіб, яких судять за звинуваченнями, пов'язаними з тероризмом, відсилають у Ростов-на-Дону (Росія), до Північно-Кавказького окружного військового суду, що є прямим порушенням міжнародного гуманітарного права [293].

У жовті 2014 році Міжнародна Амністія провела дослідження «Позасудові страти під час конфлікту в Східній Україні». Організація стверджує, що починаючи з квітня 2014 року, озброєні бойовики, що підтримують самопроголошені ДНР і ЛНР, утримували в полоні сотні мирних жителів у підконтрольних їм районах, зокрема проукраїнських активістів, журналістів, міжнародних спостерігачів (ОБСЄ) та інших. З того часу багато з них було звільнено, але кількість тих, хто залишається в полоні, досі не відома. Міжнародна Амністія збирила докази вбивств затриманих бойовиками ЛНР в Северодонецьку Луганської області у 2014 році [97]. Ще одне дослідження «Тебе не існує: свавільні затримання, насильницькі зникнення й тортури на Сході України» було проведено Міжнародною Амністією спільно з неурядовою організацією Human Rights Watch у 2016 році. Це дослідження

базується на даних 40 інтерв'ю з жертвами насильства, членами їхніх сімей, свідками, адвокатами жертв та на інших ресурсах, у ньому задокументовано 9 випадків, в яких проросійські сепаратисти незаконно утримували цивільних осіб без пред'явлення жодних звинувачень, а також жорстоко їх катували. У дослідженні зазначено: «У самопроголошених ДНР і ЛНР місцеві правоохоронні органи працюють без жодних обмежень та стримувань, незаконно заарештовують людей і тримають їх під вартою у власних місцях утримання» [293]. Також у лютому 2015 року делегація Міжнародної Амністії здійснила дослідницьку місію до Криму, в результаті якої було розроблено дослідження «Один рік потому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму» [87].

Отже, працюючи на Сході України, Міжнародна Амністія бере на себе виклики, які пов'язані із захистом прав людини. Діяльність цієї організації виявляється в таких аспектах: збирання, фіксація та документування фактів порушення прав людини (насильницькі зникнення; свавільні затримання; позасудові страти; тортури; політичні переслідування; катування та безкарність поліції; порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань); надання рекомендацій урядові України, ООН, ЄС щодо врегулювання ситуації на Сході України; обґрунтування вимог до сепаратистських угруповань та представників невизнаної влади у Донецькій та Луганській областях, а також окупаційної влади в Криму щодо порушення прав людини у цих регіонах.

Неурядова організація «Репортери без кордонів», яка висвітлює достовірну інформацію щодо свободи ЗМІ у всьому світі, також активно долучилася до правозахисної діяльності щодо ситуації в журналістиці і на Сході, і на всій території України. Наприклад, у своєму звіті за 2014 рік вона наводить таку інформацію: 33 журналісти було викрадено, 47 – заарештовано, 215 журналістів зазнали погроз або нападів [278]. За словами «Репортерів без кордонів», рекордну кількість випадків нападів на журналістів було зафіксовано в Україні під час Революції гідності, а також у східному регіоні Криму, де було скоєно 50 нападів. У 2014 році в цілому світі було вбито 66 журналістів, з них 6 – в Україні [121].

Через ситуацію, що склалася в нашій державі у 2014 році, «Репортери без кордонів» назвали Східну Україну однією з п'яти найнебезпечніших точок для роботи журналістів у світі поряд з такими країнами, як Ірак, Сирія, Лівія, Пакистан та Колумбія [278]. Ця міжнародна організація постійно відслідковує стан свободи слова. Так, за її дослідженнями Україна у 2019 році посіла 102-ге місце у рейтингу свободи ЗМІ у світі [122].

International Alert, окрім миротворчої, науково-дослідницької та інформаційно-просвітницької, здійснює також гуманітарну, медичну та правозахисну діяльність в Україні. Зокрема, за фінансової підтримки ЄС International Alert відкрила представництво в Україні та розпочала реалізацію Проєкту «Психологічні зерна миру: реабілітація після травми та громадянський активізм», який спрямований на зміцнення зусиль з охорони психічного здоров'я та психосоціальної реабілітації постраждалих від військового конфлікту (медична діяльність) [221].

International Alert надала підтримку трьом командам фахівців щодо відкриття у Львові, Києві та Дніпрі багатопрофільних модельних центрів, аби допомогти людям, що постраждали внаслідок конфлікту, у тому числі переміщеним особам і колишнім учасникам бойових дій, реінтегруватися в суспільство. Фахівці центрів застосовують мультидисциплінарний підхід, який поєднує надання психологічної, правової (правозахисна діяльність) та соціальної допомоги (гуманітарна діяльність). Отож створено 9 міждисциплінарних психосоціальних модельних центрів, 4 з яких зараз працюють без залучення коштів організації [220].

Центр за гуманітарний діалог здійснює гуманітарну та екологічну діяльність щодо вирішення безпекових проблем на Сході України. Зокрема, обговорення гуманітарної ситуації в регіоні призвело до того, що за сприянням Центру в серпні 2014 року було підписано Декларацію про захист цивільного населення, яку підписали представники псевдовлади (самопроголошених ДНР і ЛНР) і деякі добровольчі батальйони України. Вона визначила основні вектори діяльності МНУО щодо вирішення гуманітарних проблем у зоні конфлікту на Сході України [16].

На наш погляд, ще однією загрозливою жертвою конфлікту на Сході стало навколишнє середовище. Якщо цю проблему не вирішити належним чином, то це

може завдати колосальної шкоди життю та здоров'ю людей, незворотної шкоди водним шляхам, сільськогосподарським та промисловим угіддям, зіпсувати перспективи можливого відновлення економіки Донбасу та Криму. Наслідки екологічної катастрофи можуть серйозно вплинути не лише на непідконтрольні території Донбасу, але й на контрольовану частину України. Наприклад, екологічна діяльність Центру за гуманітарний діалог передбачала підписання 27 березня 2018 року договору про співпрацю між Державною установою «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» та Центром. Метою співпраці є дослідження екологічних і техногенних проблем, спричинених збройним конфліктом на Сході України [94].

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що вситуації, що склалася нині на території України, для вирішення безпекових проблем та врегулювання конфлікту на Сході, залучено різні МНУО і з безпекової, і з миротворчої сфер, які реалізують свої функції через різні форми діяльності, а саме: миротворчу (посередницьку), науково-дослідницьку, інформаційно-просвітницьку, гуманітарну, медичну, правозахисну, екологічну. Міжнародні неурядові організації в меншій чи більшій мірі застосовують кожен з цих форм діяльності для врегулювання конфлікту на Сході України та полегшення його наслідків. На наш погляд, діяльність МНУО у сфері безпеки є більш ефективною, порівняно з їхньою діяльністю в миротворчій сфері. Адже безпекові МНУО здійснюють численні цільові проєкти в гуманітарній, правозахисній та медичній сфері, котрі допомагають налагодити життєдіяльність цивільного населення, на відміну від миротворчих програм МНУО, які не здатні вирішувати великомасштабні завдання щодо врегулювання військового конфлікту.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що залучення МНУО для врегулювання конфлікту на Сході України має низку переваг, зокрема такі: у міжнародних НУО є багатий досвід щодо врегулювання міжнародних конфліктів різного характеру (військового, політичного, соціального); МНУО зазвичай виступають у ролі міжнародних посередників, які не відстоюють інтереси жодної із сторін; вони висвітлюють та доносять правдиву інформацію до

міжнародної спільноти; МНУО надають важливі рекомендації щодо врегулювання конфлікту і урядам, і міжурядовим акторам. Проте не завжди діяльність МНУО в Україні супроводжується лише позитивними наслідками. В окремих випадках діяльність МНУО містить корупційну складову, а подекуди їхнє функціонування має лише декларативний або інформативний характер. У результаті аналізу посередницької діяльності МНУО констатуємо, що створення різноманітних майданчиків та платформ для спілкування зазвичай жодним чином не може вплинути на вирішення конфлікту. У деяких ситуаціях населення не є чітко поінформованим щодо гуманітарної та медичної діяльності таких організацій. Є випадки, коли діяльність НУО в конкретній сфері не узгоджено з іншими такими ж організаціями.

З огляду на це, міжнародним неурядовим організаціями для ефективного вирішення безпекових проблем в Україні варто дотримуватись таких рекомендацій: інформувати широкі верстви населення щодо своєї діяльності; чітко налагоджувати роботу з іншими неурядовими та урядовими організаціями для уникнення дублювання своїх функцій; встановлювати партнерські взаємини з урядом України; адаптовуватись до менталітету та особливостей культури місцевого населення; чітко розуміти вимоги сторін конфлікту; ефективно координувати внутрішній управлінський апарат організації з метою запобігання корупційним махінаціям; створювати миротворчі платформи, які будуть здійснювати безпосередній вплив на обидві протиборчі сторони; використовувати різноманітні форми діяльності у сфері миру та безпеки, приміром, застосовувати мобілізаційну та гендерну форму, яка передбачає активне залучення місцевого населення, зокрема жінок, для сприяння мирному процесові.

З іншого боку, можемо запропонувати урядові України такі рекомендації для сприяння ефективному залученню МНУО до вирішення проблем у сфері миру та безпеки: забезпечити сприятливе інституціональне середовище, що передбачатиме використання державою потенціалу МНУО, котрі пропонують впровадження оптимальних безпекових та миротворчих програм і проєктів; створити результативні організаційно-інституціональні передумови для продуктивного

функціонування МНУО, що дасть змогу їм оптимізувати людські та фінансові ресурси; покращити нормативно-правове середовище, зокрема, удосконалити законодавство України задля чіткого розмежування правового статусу міжнародних та національних неурядових організацій, що дасть змогу миротворчим та безпековим МНУО оперативніше реагувати на виклики і загрози.

Важливо наголосити на ще одному висновку, що впливає з аналізу програм та проєктів, що їх реалізують миротворчі та безпекові МНУО на міжнародній арені, а саме: для підвищення ефективності МНУО під час врегулювання безпекових та миротворчих проблем в Україні доцільно застосовувати цілий комплекс інструментів, який охоплює практично всі форми діяльності МНУО у сфері миру та безпеки. Отже, миротворчим та безпековим МНУО, які працюють в Україні, для ефективнішого функціонування рекомендуємо використовувати такі інструменти:

1) *діалог та консультації* на місцевому або національному рівні між тими, хто при владі, і тими, хто зазнає утисків, при цьому повною мірою реалізуючи гендерний, віковий, соціальний та міжрасовий підходи;

2) *пряма особиста пропаганда за допомогою контактів з політичними лідерами та особами*, які ухвалюють основні рішення на національному та глобальному рівнях;

3) *культурний вплив*: створення фільмів, серіалів, які пропагують мирне вирішення конфліктних ситуацій; театр за участю артистів, які мають значний досвід виступати модераторами, беруть участь у діалозі в місцевих громадах, при цьому залучаючи аудиторію, щоби вона пропонувала мирні способи вирішення конфліктів, що виникають у п'єсі;

4) *залучення молоді та жінок до миротворчого процесу*;

5) *створення миротворчих платформ* для обговорень, конференцій, форумів;

6) *створення мереж раннього запобігання та реагування* як інструменту спостереження й моніторингу конфліктів для подальшого їх усунення й ухвалення відповідних рішень;

7) співпраця з поліцією, громадськими лідерами, у тому числі з релігійними діячами;

8) створення інститутів миру, тобто закладів, що враховують національні інтереси й надають спеціалізовану, інтенсивну підготовку з питань запобігання конфліктам та побудови миру для окремих осіб, організацій громадянського суспільства, ділових кіл тощо.

Отже, застосування МНУО цілого комплексу виокремлених інструментів сприятиме пришвидшенню вирішення військового конфлікту на Сході України. Приміром, використання МНУО прямої особистої пропаганди на політичних лідерів ЄС, та США надасть можливість вплинути на їхні найважливіші рішення щодо врегулювання ситуації. Водночас імплементація інструменту культурного впливу МНУО (медіа, театр) на місцевому рівні дасть змогу сформувати стійку думку місцевого населення, яка базуватиметься лише на мирних способах вирішення конфлікту. Створення інститутів миру й залучення молоді та жінок до миротворчого процесу уможливить у майбутньому запобігати виникненню військових конфліктів.

Висновки до розділу 4

Захист людського життя, забезпечення гідності, допомога всім жертвам збройного конфлікту – це основні завдання міжнародної системи безпеки. Тому ефективне функціонування МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки є нагальною вимогою цивілізованого суспільства. З огляду на це в дисертації було здійснено дослідження функціонального виміру діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки в розрізі функцій та відповідних форм діяльності, які здійснюють МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності.

У результаті дослідження доведено, що МНУО, як представники зрілого та усвідомленого світового громадянського суспільства, розуміючи нищівні загрози, які несе будь-який збройний конфлікт, є тими міжнародними акторами, які найперші входять у зону конфлікту з метою його вирішення або хоча б полегшення його наслідків у майбутньому.

Виділено *основні вимоги, якими повинна володіти міжнародна неурядова організація для того, щоб брати участь у врегулюванні конфлікту, як-от*: МНУО повинні бути добре ознайомлені з країною, її проблемами та учасниками конфлікту; МНУО необхідно мати партнерів серед місцевого населення; співробітники МНУО мають бути добре підготовлені у сфері врегулювання конфліктів за допомогою стандартних і нестандартних методів; МНУО повинні розуміти та приймати всі ризики, з якими особисто зіштовхуються їхні співробітники під час безпосередньої участі в конфлікті.

Запропоновано визначення терміна «функція МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки», під яким розуміємо *«комплекс форм діяльності, які МНУО застосовують як єдине ціле або делегують до мережових структур на усіх рівнях сфери забезпечення миру та безпеки (національному, регіональному, міжнародному) задля вирішення безпекових проблем та досягнення стійкого всеохопного миру»*, а також визначення терміна «форма діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їм» як *«зовнішнє практичне відображення конкретних дій, які здійснюють МНУО з метою запобігання міжнародним конфліктам та вирішення їх, а також подолання їхніх наслідків, у межах повноважень та компетенцій, які притаманні цим організаціям»*.

Виокремлено функції та форми діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, розмежуванням їх на дві півсфери: *миротворчу та безпекову*. Функціональний вимір діяльності МНУО у миротворчій сфері здійснюється через такі функції: 1) *миротворча*, яка реалізується за допомогою різних форм діяльності: превентивна, що передбачає здійснення завчасного запобігання потенційним насильницьким конфліктам; посередницька, яка означає, що МНУО відіграють роль посередника чи медіатора; мобілізаційна, яка виявляється в залученні місцевих та міжнародних людських ресурсів, які зацікавлені у вирішенні конфлікту; реінтеграційна, яка сприяє започаткуванню ініціатив з демобілізації, роззброєння та демілітаризації, а також інтеграції репатріантів на місця постійного проживання після закінчення військових дій, поверненню та відбудові окупованих територій; 2) *інформаційна* функція реалізується через такі форми діяльності: інформаційно-

просвітницька, яка виражається в здійсненні роз'яснювальної й освітньої роботи, спрямованої на просування цінностей людського життя, пріоритетність миру та безпеки, за допомогою ЗМІ, фільмів, творів мистецтва та різноманітних культурних заходів; науково-дослідницька, яка передбачає організацію наукових досліджень для вивчення шляхів досягнення стабільного і стійкого миру та безпеки у всьому світі.

У безпековій сфері, яка широко представлена дуже різноманітними за своєю спеціалізацією міжнародними неурядовими організаціями, функціональний вимір проявляється через здійснення *соціально-гуманітарної* функції, що передбачає такі форми діяльності: гуманітарна, яка полягає в організації гуманітарних місій, реалізації гуманітарних, соціальних програм та проєктів; правозахисна, яка передбачає постійне відслідковування порушень прав людини під час збройного конфлікту, документування фактів військового злочину; медична, яка виявляється в підтримці системи охорони здоров'я в зоні конфлікту, наданні психологічної допомоги жертвам конфлікту, організацію добровільної вакцинації тощо; екологічна, яка спрямована на захист та відновлення навколишнього середовища в територіальній зоні військового конфлікту.

Серед МНУО, які реалізують миротворчу функцію під час вирішення міжнародних конфліктів за допомогою превентивних форм діяльності, виділено: International Crisis Group (Бельгія), Search for Common Ground (США), International Alert (Великобританія), Femmes Africa Solidarite (Швейцарія), West Africa Network for Peasebuilding. Розглядаючи діяльність МНУО як посередника під час вирішення міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, серед впливових світових НУО виокремлюємо такі: Центр Картера, Ініціатива управління кризовими ситуаціями, Міжнародна асоціація миротворців. Іншою особливою формою неурядових організацій, що застосовують посередницьку форму діяльності під час конфліктних ситуацій, є незалежні науково-дослідні установи, аналітичні центри, інститути, приватні дипломатичні організації, наприклад Центр за гуманітарний діалог (Center for Humanitarian Dialogue, HD), Інститут миру США (United States of Peace, USIP), Swisspeace, які хоч і не беруть безпосередньої участі в мирному посередництві,

проте можуть здійснювати поглиблені дослідження та експертний аналіз, що має важливе значення для медіаторів, щоб розпочати роботу з врегулювання конфлікту.

Доведено, що всі форми діяльності НУО під час вирішення, попередження та подолання наслідків міжнародних конфліктів є тісно взаємопов'язаними та взаємодоповнюваними, а в деяких випадках одна форма діяльності може включати в себе або дублювати дії іншої. Проте це не перешкоджає окремим МНУО реалізовувати свої функції у сфері миру та безпеки.

Здійснивши дослідження позитивних прикладів залучення неурядових організацій до вирішення та попередження конфліктів сучасності у розрізі форм їхньої діяльності, ми дійшли висновку, що більшість МНУО у сфері миру та безпеки ведуть роботу за допомогою дипломатії «другого шляху», яка передбачає застосування концепції «м'якої сили», тобто досягають бажаного шляхом приваблення та переконання інших до засвоєння потрібних ідей.

Проведений функціональний аналіз позитивних прикладів залучення МНУО до вирішення сучасних міжнародних конфліктів дав змогу виокремити переваги діяльності МНУО у сфері безпеки та миру: МНУО є невід'ємною частиною громадянського суспільства, тому й відіграють важливу роль у запобіганні міжнародним конфліктам та вирішенні їх; сьогодні МНУО стали основними партнерами з надання допомоги, особливо в країнах, які розвиваються, де ймовірність виникнення конфлікту є завжди вищою порівняно з розвинутими країнами; МНУО завжди присутні в місцях виникнення конфлікту як незалежні «посли доброї волі»; держава є однією стороною у великій кількості конфліктів, а МНУО є незалежною стороною у будь-якому конфлікті; МНУО, які долучилися до вирішення конфлікту, зазвичай підтримують створення місцевих суспільних груп, які можуть складатися з осіб із різних верств суспільства, проте будуть об'єднуватися довкола єдиної мета – досягти стійкого миру та побудувати громадянське суспільство на території, де на певний момент виникла конфліктна ситуація; після припинення спалаху насильства багато МНУО, що здійснюють врегулювання конфліктів, залишаються на місцях, щоб забезпечити подальше повернення до мирного життя.

Виходячи із сьогоднішньої ситуації, що склалася в Україні, коли через агресію Російської Федерації розв'язано війну на Донбасі та систематично порушуються принципи міжнародного права, МНУО стають рушійною силою, яка об'єднує, мотивує, інтегрує та адаптовує світове і вітчизняне співтовариство до сучасних зовнішніх та внутрішніх викликів та загроз для міжнародної безпеки. Очевидно також, що російсько-українська війна на Сході України внесла свої корективи в співпрацю України та МНУО, оскільки військовий конфлікт на Донбасі від самого початку його розв'язання потребував активного залучення МНУО. Тому сьогодні на Донбасі функціонують численні МНУО з різними сферами діяльності.

Проаналізовано роботу МНУО, які долучаються до вирішення проблем безпеки та врегулювання конфлікту на Сході України у двох сферах – миротворчій та безпековій. Миротворча сфера передбачає такі форми діяльності: 1) миротворча / посередницька (надання пропозицій та ініціатив для встановлення діалогу; роль нейтрального посередника тощо): Центр за гуманітарний діалог, Ініціатива управління кризовими ситуаціями, Міжнародна кризова група, МКЧХ; 2) науково-дослідницька (проведення аналітичних, експертних досліджень): Міжнародна кризова група, International Alert, Інститут миру США; 3) інформаційно-просвітницька (донесення інформації про конфлікт до міжнародної спільноти; привернення уваги урядових акторів): МКЧХ, International Alert. Безпекова сфера передбачає такі форми діяльності МНУО: 1) гуманітарна (гуманітарні програми, боротьба з голодом, надання соціальної допомоги): МКЧХ, International Alert, Центр за гуманітарний діалог; 2) медична (підтримка системи охорони здоров'я, психологічна допомога, вакцинація): МКЧХ, Лікарі без кордонів, International Alert; 3) правозахисна (моніторинг ситуацій з правами і свободами людини в зоні конфлікту; захист свободи слова): Міжнародна амністія, Репортери без кордонів, International Alert; 4) екологічна (захист навколишнього середовища): Центр за гуманітарний діалог.

Запропоновано рекомендації, яких доцільно дотримуватись МНУО для ефективного вирішення безпекових та миротворчих проблем в Україні, зокрема такі: інформувати широкі верстви населення щодо своєї діяльності; чітко налагоджувати

роботу з іншими неурядовими та урядовими організаціями для уникнення дублювання своїх функцій; встановлювати партнерські взаємини з урядом України; адаптуватись до менталітету та особливостей культури місцевого населення; чітко розуміти вимоги сторін конфлікту; ефективно координувати внутрішній управлінський апарат організації з метою запобігання корупційним махінаціям; створювати миротворчі платформи, які будуть здійснювати безпосередній вплив на обидві протиборчі сторони; використовувати різноманітні форми діяльності у сфері миру та безпеки, до прикладу, застосовувати мобілізаційну форму, яка передбачає активне залучення місцевого населення, зокрема жінок, для сприяння мирному процесові. А також запропоновано урядові України забезпечити сприятливе інституціональне та нормативно-правове середовище для ефективного залучення МНУО до вирішення проблем у сфері миру та безпеки.

Аналіз функціонального виміру діяльності МНУО у миротворчій сфері уможливив виокремити інструменти, які доцільно використовувати МНУО під час врегулювання безпекових та миротворчих проблем в Україні, зокрема такі: діалог та консультації на місцевому або національному рівні між тими, хто при владі, і тими, хто зазнає утисків, із обов'язковим залученням до цього процесу жінок; пряма особиста пропаганда за допомогою контактування з політичними лідерами та особами, які ухвалюють рішення; культурний вплив: створення фільмів, серіалів, які пропагують мирне вирішення конфліктних ситуацій, театр за участю артистів, які мають значний досвід виступати модераторами, беруть участь у діалозі в місцевих громадах, при цьому залучаючи аудиторію, щоби вона пропонувала мирні способи вирішення конфліктів, що представлені в п'єсі; залучення молоді та жінок до миротворчого процесу; створення миротворчих платформ для обговорення, конференцій, форумів; створення мереж раннього запобігання та реагування як інструменту спостереження й моніторингу конфліктів для подальшого їх усунення та ухвалення відповідних рішень; співпраця з поліцією, політичними лідерами, інколи з релігійними діячами; створення інститутів миру, тобто закладів, де надається спеціалізована, інтенсивна підготовка, яка буде враховувати національні

особливості, з питань запобігання конфліктам та побудови миру для окремих осіб, організацій громадянського суспільства, ділових кіл тощо.

Отже, функціональний вимір діяльності МНУО, який було досліджено за допомогою виокремлення функцій, форм та інструментів діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, дав змогу чітко окреслити основні переваги та недоліки залучення МНУО до вирішення безпекових та миротворчих проблем у світі і в Україні.

Основні положення розділу знайшли відображення в публікаціях дисертанта [129; 130; 132; 134; 135; 137; 138; 140; 227].

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи теоретичні положення проведеного дослідження, констатуємо такі найважливіші його результати:

1. З'ясовано, що вивчення ролі та значення МНУО у сучасній системі міжнародних відносин віддавна привертає увагу науковців та аналітиків. Через використання п'яти груп джерел, що становлять джерельну базу роботи, виявлено, що на сьогодні накопичено чималій за обсягом науковий доробок щодо концептуального осмислення діяльності МНУО та залучення їх до вирішення проблем міжнародного значення. Водночас проаналізовані джерела та наукова література дають нам змогу стверджувати, що у вітчизняній політичній науці досі спостерігається недостатнє комплексне наукове висвітлення та обґрунтування проблем інституціонального виміру діяльності МНУО у сфері досягнення миру та підтримки безпеки, а також функціональних особливостей діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності й запобігання їм.

2. Проаналізовано концептуально-теоретичні засади дослідження ролі міжнародних неурядових організацій у системі міжнародних відносин для забезпечення миру та безпеки. Виявлено, що однією з найвизначніших особливостей системи сучасних міжнародних відносин є зростання кількості неурядових організацій, які утворюють складні мережі та забезпечують стійкі зв'язки між людьми у всьому світі, зокрема залучені до вирішення проблем та викликів у сфері безпеки та миру, а також сприяють їхньому запобіганню. На основі наукових підходів до трактування понять «громадянське суспільство» та «глобальне громадянське суспільство» можемо висновувати, що МНУО є *важливими елементами глобального громадянського суспільства*, які відображають складну й різноманітну соціальну реальність та виражають різноплановість потреб і турбот громадян, зокрема у безпековому контексті. Наголошено, що дослідження МНУО в розрізі функціонального виміру має бути диференційованим, враховуючи конкретну сферу їхньої діяльності. У нашому випадку йдеться про сферу миру та безпеки, що є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин, адже сучасні класичні

міжнародні актори не здатні самотужки протистояти викликам та загрозам глобального світу. Зважаючи на це, константовано, що МНУО сьогодні виконують важливі безпекові та миротворчі завдання глобального громадянського суспільства, оскільки завжди діють у конфліктних зонах сучасного світу, мають можливість швидко та ефективно зреагувати на безпекові виклики.

Виокремлено *методологічний інструментарій дослідження*, який творять такі методологічні підходи, як неінституціональний, системний, мережевий. Наголошено, що інституціональний та неінституціональний підходи уможливили виокремлення міжнародних неурядових організацій як окремих і впливових політичних інститутів та елементів системи міжнародних відносин, що ставлять перед собою завдання сприяти забезпеченню миру та безпеки на міжнародній арені, формують громадську думку в цьому напрямі та можуть сприяти виробленню (через координацію з іншими міжнародними акторами) ефективних механізмів гарантування та забезпечення міжнародної безпеки. У межах вказаних підходів було використано загальнотеоретичні, емпіричні та логічні методи дослідження: структурно-функціональний, історичний, порівняльний, аналізу документів, метод кейсів, аналізу й синтезу, узагальнення.

3. Уточнено поняття «міжнародна неурядова організація», під яким розуміємо «особливу форму об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створену на основі установчих документів, зареєстровану відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав». Проаналізовано роль Економічної і соціальної ради ООН, яка є органом, уповноваженим встановлювати консультативні взаємини з НУО, в її структурі створено спеціальний Комітет з неурядових організацій, а на сьогодні існує три типи консультативного статусу МНУО при ЕКОСОР: загальний; спеціальний; належать до Реєстру.

Проаналізовано становлення та розвиток МНУО в розрізі двох основних етапів: перший характеризується виникненням найперших МНУО правозахисного

характеру в ХІХ ст.; другий розпочався після Другої світової війни, коли кількість МНУО швидко почала зростати, оскільки виникала потреба оперативно організувати громадянське суспільство різних країн світу для вирішення спільних міжнародних проблем та подолання загроз.

4. Систематизовано МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки за критерієм сфери діяльності (миротворча; безпекова). Відтак, виокремлено три групи МНУО: 1) *миротворчі МНУО*, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру (МНУО, які здійснюють просвітницьку діяльність щодо миру й ненасильства та пропагують цінності пріоритетності безпеки людини та дипломатії над силовими, збройними засобами та війною; МНУО, які здійснюють посередницьку діяльність у вирішенні міжнародних конфліктів; МНУО, які сприяють роззброєнню); 2) *інформаційно-аналітичні інституції* (аналітичні та дослідницькі центри, інститути тощо), які досліджують конфлікти, інформують громадськість та всіх зацікавлених, сприяючи миру та гарантуванню безпеки; 3) *безпекові МНУО*, які допомагають підтримувати безпеку в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства: гуманітарні, які забезпечують соціогуманітарний захист та допомогу в зонах стихійних лих і військових конфліктів; МНУО, які забезпечують охорону здоров'я в зонах стихійних лих та військових конфліктів; правозахисні (сприяють захисту прав людини; підтримують свободу слова; протидіють торгівлі людьми; забезпечують вирішення гендерних проблем; сприяють безпеці дітей тощо); екологічні, діяльність яких спрямована на захист навколишнього середовища та екологічну безпеку людства; МНУО, які сприяють авіаційній безпеці; МНУО із захисту морського права.

5. Здійснено аналіз нормативно-правового регулювання міжнародної діяльності МНУО на двох рівнях: міжнародно-правове регулювання, в межах якого визначено правовий статус МНУО, діють та вдосконалюються міжнародні норми їх функціонування, окреслено їхню *міжнародно-правову відповідальність; саморегулювання* (внутрішнє право, кодекси поведінки МНУО). Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що в рамках міжнародно-правового регулювання МНУО володіють спеціальною, інакше кажучи, *функціональною (фрагментарною,*

факультативною) міжнародною правосуб'єктністю, яка виключає здатність до нормотворення, проте має виключно правозастосовний характер. Наголошено, що під час розгляду ролі МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки особливе значення відіграють саме норми саморегуляції їхньої діяльності, адже через самостійне розроблення, ухвалення рішень та виконання проєктів у рамках кодексів поведінки МНУО можуть оперативно реагувати на сучасні виклики, узгоджувати власні дії із загальними тенденціями в миротворчій та безпековій сферах. Окрім цього, такі важливі принципи, які закріплюють у документах саморегулювання, як прозорість і звітність, відповідальність, якісне управління, служіння громаді та захист права людини, співпраця без кордонів тощо, уможлиблюють зростання довіри до МНУО та посилення їхньої ролі у сфері подолання безпекових викликів та загроз.

6. Проведено дослідження інституціональної специфіки МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, яке дозволило стверджувати, що всім безпековим та миротворчим МНУО притаманні деякі *характерні риси інституціональної структури*, зокрема такі: чітко визначена місія, бачення, мета та принципи, яких дотримується організація; чітко розвинена мережева структура організації; в кожній організації є визначена кількість департаментів (підрозділів), які працюють над досягненням локальної мети організації, що є складовою частиною загальної мети; кожен департамент має визначенні конкретні завдання та методи, за допомогою яких їх досягають; наявність координаційного центру, що визначає та координує діяльність усіх департаментів; різні джерела фінансування: це можуть бути членські внески чи благодійні, донорські тощо; проєкти організації можуть бути налаштовані на різні підходи щодо вирішення наявної проблеми: або наукове дослідження, або практичне вирішення, або синтез обох підходів; постійний взаємозв'язок та співпраця з урядами та міжурядовими організаціями. На основі дослідження інституціональної специфіки окремих миротворчих та безпекових МНУО розроблено *інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки*, який складається з таких складових елементів: *стратегічне управління* (структура органів управління;

статут організації; положення про органи управління); *місія, цінності, бачення, стратегічний план* (стратегічна мета та завдання для її реалізації; заходи, проекти, кампанії, конференції, семінари, платформи; річний звіт про діяльність організації); *стиль управління та лідерство* (кодекс поведінки, етичний кодекс, Хартія відповідальності; політика уникнення конфліктів інтересів); *організаційна структура* (мережа структурних підрозділів; положення про структурні підрозділи; посадові інструкції працівників); *операційне управління* (регламент роботи організації; введення діловодства); *людські ресурси* (кадрова політика: колективні угоди/договори, контракти співробітників, система підвищення кваліфікації; набір кадрів: положення про порядок проведення конкурсів; гендерне співвідношення та різноманітність представництва). Виявлено, що МНУО, як і будь-який суб'єкт міжнародних відносин, оточений певним *інституціональним середовищем*, без якого він не спроможний функціонувати. Основними елементами інституціонального середовища МНУО у сфері безпеки та миру є такі: органи влади окремих держав, ММУО; донорські, благодійні організації, окремі меценати, спонсори, філантропи, які фінансують МНУО; бізнес-структури, що зацікавлені в одержанні прибутку та дають доступ до матеріальних та людських ресурсів; люди, заради яких створюються МНУО та які потребують їхніх послуг; працівники, аналітики, науковці, дослідники, які здатні задовольнити потреби клієнтів МНУО; активісти, громадські діячі, які висловлюють та захищають суспільну громадянську позицію; засоби масової інформації, які є каналом комунікації МНУО з іншими елементами інституціонального середовища; мешканці країни, міста, регіону, які є безпосереднім оточенням МНУО.

7. Доведено, що постійний взаємозв'язок та співпраця з урядами та міжурядовими організаціями є визначальною інституціональною характеристикою МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки. На основі цього виокремлено дві моделі взаємодії НУО з урядами та міжурядовими організаціями: 1) *модель прямої взаємодії між НУО та урядом*; 2) *модель опосередкованої взаємодії через донорську організацію*, в ролі якої можуть виступати будь-яка міжурядова організація, суспільний чи приватний фонд. На основі цих моделей наголошено, що НУО не

завжди мають демократичну легітимність для своєї посередницької/миротворчої роботи, оскільки можуть бути опосередковано «контрольовані» через уряди країн чи приватні, суспільні фонди, які фінансують бюджет організації та її основних донорів. Виявлено основні форми співпраці, за допомогою яких здійснюється взаємодія МНУО та ММУО у сфері забезпечення миру та безпеки, зокрема такі: надання грантів на конкурсній основі; проведення міжнародних кампаній; фінансування та реалізація різних практичних та наукових проєктів; проведення міжнародних конференцій, форумів та комунікативних платформ, які сприяють вирішенню глобальних безпекових проблем людства; здійснення експертної, консультативної допомоги; виділення стипендій на навчання; надання технологій, сучасного обладнання тощо. Взаємодії МНУО та ММУО для гарантування безпеки та миру досліджено у таких форматах: МНУО та структури ООН (Рада Безпеки, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.); МНУО та НАТО; МНУО та ОБСЄ; МНУО та ЄС.

8. Здійснено аналіз функціонального виміру діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки в розрізі функцій та відповідних форм діяльності, які реалізують МНУО для запобігання та вирішення міжнародних конфліктів сучасності. Запропоновано наукове визначення поняття «функція МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки», під яким розуміємо *«комплекс форм діяльності, які МНУО застосовують як єдине ціле або делегують до мережесевих структур на усіх рівнях сфери забезпечення миру та безпеки (національному, регіональному, міжнародному) задля вирішення безпекових проблем та досягнення стійкого всеохопного миру»*, а також визначення терміна «форма діяльності МНУО під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їм» як *«зовнішнє практичне відображення конкретних дій, які здійснюють МНУО з метою запобігання міжнародним конфліктам та вирішення їх, а також подолання їхніх наслідків, у межах повноважень та компетенцій, які притаманні цим організаціям»*. Зокрема, виокремлено такі функції діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки: *миротворча*, яка реалізується за допомогою таких форм діяльності: превентивна, що передбачає завчасне запобігання потенційним насильницьким конфліктам; посередницька, яка

передбачає, що МНУО відіграють роль посередника чи медіатора; мобілізаційна, яка передбачає залучення місцевих людських ресурсів, зацікавлених у вирішенні конфлікту; реінтеграційна, яка сприяє започаткуванню ініціатив з демобілізації, роззброєння та демілітаризації, а також інтеграції репатріантів на місця постійного проживання після закінчення військових дій, поверненню та відбудові окупованих територій; *інформаційна функція* реалізується через такі форми діяльності: інформаційно-просвітницька, яка передбачає здійснення роз'яснювально-навчальної діяльності, що спрямована на просування цінності людського життя, пріоритетності миру та безпеки над війною, за допомогою ЗМІ, фільмів, мистецтва та різноманітних культурних заходів; науково-дослідницька, яка передбачає організацію наукових досліджень для вивчення шляхів забезпечення стабільного і стійкого миру та безпеки у всьому світі; *соціально-гуманітарна функція*, яка передбачає такі форми діяльності: гуманітарна, що полягає в організації гуманітарних місій, реалізації гуманітарних, соціальних програм та проєктів; правозахисна, яка передбачає здійснення постійного відслідковування порушень прав людини під час збройного конфлікту, документування фактів військового злочину, а також запобігання їм; медична, яка дбає про підтримку системи охорони здоров'я в зоні конфлікту, надання психологічної допомоги жертвам конфлікту, організацію добровільної вакцинації тощо; екологічна, яка турбується про захист та відновлення навколишнього середовища в територіальній зоні військового конфлікту.

9. Виокремлено *переваги та недоліки діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів та запобігання їм* на основі аналізу діяльності МНУО, що їх залучено до подолання миротворчих та безпекових проблем в Україні (Центр за гуманітарний діалог, Ініціатива управління кризовими ситуаціями, Міжнародна кризова група, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, International Alert, Інститут миру США, Лікарі без кордонів, Міжнародна амністія, Репортери без кордонів). *До переваг зараховуємо такі:* неурядові організації завжди виступають у ролі найважливіших партнерів з надання допомоги; у них є багатий досвід врегулювання міжнародних конфліктів різного характеру; вони виступають у

ролі міжнародних посередників, які не підтримують жодної протиборчої сторони; висвітлюють та доносять правдиву інформацію до міжнародної спільноти; аналізують конфліктну ситуацію з різних сторін, тому можуть надавати важливі об'єктивні рекомендації щодо врегулювання конфлікту і урядові, і міжурядовим акторам; під час врегулювання конфлікту підтримують створення місцевих суспільних груп людей, що складаються з осіб із різних верств суспільства, яких об'єднує єдина мета – досягнення стійкого миру; після припинення військового конфлікту залишаються на місцях, щоб забезпечити подальше повернення до мирного життя. *До недоліків належать такі:* діяльність неурядових організацій може набувати ознак необ'єктивності, політизації, оскільки дуже часто відбувається здійснення опосередкованого контролю та втручання урядів чи фінансових донорів в їхню діяльність; інструменти, які вони використовують, не завжди є достатньо ефективними щодо врегулювання військового конфлікту; їм бракує важелів впливу чи демократичної легітимності, необхідних для постійних посередницьких (медіаційних) дій у вирішенні військових конфліктів; здебільшого їхнє функціонування має лише декларативний або інформативний характер; у деяких ситуаціях населення зони конфлікту недостатньо чітко проінформоване щодо гуманітарної, медичної чи іншої діяльності таких організацій; є випадки, коли їхня діяльність в конкретній сфері не узгоджена з іншими такими ж організаціями; в окремих випадках діяльність міжнародних неурядових організацій містить корупційну складову.

На основі аналізу реальних програм та проєктів МНУО, спрямованих на вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їм, розроблено *рекомендації щодо ефективного залучення МНУО до врегулювання безпекових та миротворчих проблем в Україні:* 1) завжди зберігати свою індивідуальність та незалежність щодо будь-якої сторони конфлікту, в тому числі й щодо держави України; 2) інформувати широкі верстви населення щодо своєї діяльності; 3) чітко налагоджувати роботу з іншими неурядовими та урядовими організаціями та координувати діяльність для уникнення дублювання своїх функцій з іншими організаціями; 4) налагоджувати партнерські взаємини з урядом України;

5) адаптуватись до менталітету та особливостей культури місцевого населення; 6) чітко розуміти вимоги протиборчих сторін; 7) ефективно координувати внутрішній управлінський апарат організації з метою запобігання корупційним махінаціям; 8) створювати ефективні миротворчі платформи, які будуть здійснювати безпосередній вплив на обидві сторони конфлікту; 9) використовувати різноманітні форми діяльності у сфері миру та безпеки, зокрема застосовувати мобілізаційну форму, яка передбачає активне залучення місцевого населення, в тому числі жінок, для сприяння миротворчому процесу; 10) важливо, щоб НУО не обмежували свою діяльність лише вирішенням конфліктів, але й викорінювали першопричини цих конфліктів за допомогою превентивних форм діяльності, що, безумовно, прискорить процес досягнення стійкого миру. Сформульовано рекомендації урядові України для ефективного залучення МНУО до вирішення проблем у сфері миру та безпеки: 1) створити сприятливе інституціональне середовище, що передбачатиме використання державою потенціалу МНУО та гарантувати результативні організаційно-інституціональні передумови для продуктивного функціонування МНУО; 2) покращити нормативно-правове середовище, зокрема, удосконалити законодавство України задля чіткого розмежування правового статусу та функцій міжнародних та національних неурядових організацій, що дасть змогу миротворчим та безпековим МНУО оперативніше реагувати на сучасні безпекові виклики та загрози.

Запропоновано *інструменти, які доцільно використовувати МНУО для вирішення безпекових та миротворчих проблем в Україні*, зокрема такі: *діалог та консультації*: на місцевому або національному рівні між тими, хто при владі, і тими, хто зазнає утисків, при цьому варто залучати до процесу жінок; *пряма особиста пропаганда* за допомогою доступу до політичних лідерів та осіб, які ухвалюють рішення; *культурний вплив*: створення фільмів, серіалів, які пропагують мирне вирішення конфліктних ситуацій, театральні постановки за участю місцевих мешканців, де артисти, навчені виступати в ролі модераторів, беруть участь у діалозі з місцевими громадами, при цьому варто залучати аудиторію до пропонування саме мирних способів вирішення конфліктів, які вміло змодельовано

та подано в п'єсі; залучення молоді та жінок до миротворчого процесу; створення миротворчих платформ для обговорення, конференцій, форумів; створення мереж раннього запобігання та реагування як інструменту спостереження й моніторингу конфліктів для подальшого їх усунення та ухвалення відповідних рішень; співпраця з поліцією, громадськими та релігійними лідерами; створення інститутів миру, тобто закладів, де з урахуванням національних особливостей надають спеціалізовану, інтенсивну підготовку питань запобігання конфліктам та побудови миру для окремих осіб, організацій громадянського суспільства, ділових кіл тощо.

Отже, здійснивши аналіз інституціонального та функціонального вимірів діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки, можемо впевнено стверджувати, що роль глобальних неурядових організацій у вирішенні викликів та проблем зі сфери миру та безпеки і на міждержавному, і на внутрішньодержавному рівні є надзвичайно важливою. МНУО як представники зрілого та усвідомленого глобального громадянського суспільства, чітко розуміючи нищівні загрози, які несе будь-який збройний конфлікт, є тими міжнародними акторами, які найперші входять у зону конфлікту з метою його вирішення або хоча б полегшення його наслідків у майбутньому. Незважаючи на всі недоліки, які притаманні цим організаціям, вони виступають тими незалежними посередниками, які зазвичай можуть вести діалог з різними сторонами конфлікту та сприяти пошукові оптимальних рішень щодо врегулювання суперечностей між протиборчими сторонами. Наголосимо також, що сьогоднішня військово-політична ситуація, яка склалась в Україні через російську агресію, вимагає використання всіх можливих форм та методів для врегулювання російсько-українського збройного конфлікту. Зважаючи на це, саме активне залучення МНУО та їхня ефективна співпраця з урядом України й національними громадськими організаціями є важливим кроком для вирішення безпекових проблем, досягнення стійкого миру та відновлення територіальної цілісності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашидзе А. Х., Урсин Д. А. Неправительственные организации: международно-правовые аспекты. Москва: РУДН, 2002. 160 с.
2. Аваков А. презентує у Вашингтоні програму деокупації Донбасу // Портал МВС. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/18244_Arsen_Avakov_prezentu_u_Vashingtoni_programu_deokupacii_Donbasu.htm (Дата звернення: 14.02.2020).
3. Алексєєва Т. І. Міжнародні організації. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2006. 200 с.
4. Андрущенко Т. Ціннісні засади та методи здійснення громадянської дипломатії // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: журн. наук. пр. 2011. Вип. 104. С. 162–177.
5. Арон Р. Мир і війна між націями. Київ: Юніверс, 2000. 688 с.
6. Балута І. В. Аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації // Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1. С. 106–112.
7. Барановский В. Г. Международные организации как механизмы регулирования международных отношений // Современные международные отношения. Москва: РОССПЭН, 1999. 584 с.
8. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент // Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 140–147.
9. Бек У. Что такое глобализация?: Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.
10. Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство: сутність, генеза та вплив на державну політику України: монографія / Т. В. Бельська; [за наук. ред. Е. А. Афоніна]. Київ: ВАДНД, 2016. 300 с.
11. Бельська Т. В. Діяльність інститутів глобального громадянського суспільства в конфліктних зонах сучасного світу // Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 3. С. 179–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2015_3_31 (Дата звернення: 18.03.2020).

12. Білорус І. О. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації міжнародного економічного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 219 с.

13. Більше 36 тонн гуманітарної допомоги жителям тимчасово окупованої території України направив Міжнародний Комітет Червоного Хреста // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bilshe-36-tonn-gumanitarnoyi-dopomogi-zhitelyam-totu-napraviv-mizhнародnij-komitet-chervonogo-hresta> (Дата звернення: 18.03.2020).

14. Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства // Державне будівництво. 2007. № 1 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2007_1%281%29__42 (Дата звернення: 07.09.2020).

15. Быкова Т. М. Правовое положение международных неправительственных организаций, имеющих консультативный статус при межправительственных организациях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Московская гос. юрид. академия им. О. Е. Кутафина. Москва, 2012. 20 с.

16. В НІСД відбулася зустріч керівництва Інституту та делегації Женевського центру гуманітарного діалогу // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/v-nisd-vidbulasya-zustrich-kerivnictva-institutu-ta-delegacii-zhenevskogo-centru> (Дата звернення: 16.12.2020).

17. Вайцеховська О. Р. Суб'єкти міжнародного фінансового права: теоретичні та практичні питання міжнародної правосуб'єктності // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 163–167.

18. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2 (21). С. 155–165.

19. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. Ч. I. 56 с.

20. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Україна в постмодерній системі міжнародних відносин // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2001. Вип. 5. С. 140–148.
21. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибрані наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
22. Вэйсбродт Д. Фитцпатрик Д., Ньюман Ф. Международные права человека. Закон, политика и процесс. 3-е изд. Миннесота: Центр по правам человека Университета Миннесоты, 2001. 196 с.
23. Гнатюк М. М. Міжнародний актор та політична суб'єктність у дискурсі реалістського і ліберального підходів // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2014. Т. 160: Політичні науки. С. 45–48
24. Горбатюк С. Є. Міжнародні неурядові організації як суб'єкти забезпечення соціогуманітарної безпеки // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. 2017. № 4. С. 107–114.
25. Грабинський М. І. Сучасний погляд на суб'єктів міжнародних економічних правовідносин // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 4. С. 277–281.
26. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / за наук. ред. В. П. Беха; редкол.: В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) [та ін]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
27. Данильченко Т. С. Міжнародна організація як суб'єкт правотворчої діяльності: проблеми теорії та практики // Держава і право: юридичні науки: зб. наук. пр. 2016. Вип. 74. С. 440–451.
28. Делінський О. А. Європейська система безпеки: міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 20 с.

29. Делінський О. А. Міжнародна правосуб'єктність: концептуальні підходи до визначення та розуміння // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 496–504.
30. Демчишак Р. Наукові підходи до розуміння сутності поняття «політичний інститут» // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2015. Вип. 27. С. 9–14.
31. Дирда А. М. Поняття та принципи міжнародної безпеки // Грані права: ХХІ століття: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2018 р.): у 2-х т. / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін]. Одеса: Видавн. дім «Гельветика». 2018. Т. 1. С. 92–94.
32. Діяльність МКЧХ у зв'язку з коронавірусною інфекцією COVID-19 березень-травень 2020 // МКЧХ. URL: http://ua.icrc.org/wp-content/uploads/sites/98/2020/09/UA_COVID_Facts-and-Figures_10062020_UKR1.pdf (Дата звернення: 14.12.2020).
33. Для завершення війни на Донбасі ЄС має переглянути санкції щодо РФ – Доповідь Міжнародної кризової групи // Made for Minds. URL: <https://www.dw.com/uk/dlia-zavershennia-viiny-na-donbasi-yes-maie-perehlianuty-sanktsii-shchodo-rf-dopovid-icg/a-53263724> (Дата звернення: 14.06.2020).
34. Дмитро Кулеба офіційно відкрив головування України у Форумі безпекового співробітництва ОБСЄ // Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-oficijno-vidkriv-golovuvannya-ukrayini-u-forumi-bezpekovogo-spivrobitnictva-obsye> (Дата звернення: 18.12.2020).
35. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Дата звернення: 18.01.2020).
36. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2019 року – 15 лютого 2020 року // Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf?fbclid=IwAR0wcFm1_J9D1iyHdnYllbp71h97

1Zge4dlfnzRn7xoJwFi82qMTBaElNuc Homepage of OHCHR (Дата звернення: 16.06.2020).

37. Ешліманн А. Потрібна кришталева куля віщуна, аби зрозуміти, що тут буде через рік-два // Інтерв'ю з України. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2019/04/02/alan-eshlimann-3/> (Дата звернення: 25.06.2020).

38. Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій від 24.04.1986 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_683#Text (Дата звернення: 18.05.2020).

39. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (Дата звернення: 25.10.2020).

40. Європейська молодіжна фундація. Підтримка молоді в Європі // Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680471c01> (Дата звернення: 18.08.2020).

41. Єремєєва І. А. Теорія міжнародних відносин: навчальний контент. Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. 2019. 59 с.

42. Журенок Т. Правові засади легалізації та делегалізації неурядових організацій у сучасних державах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса, 2018. 17 с.

43. Здоровега М. В. Міжнародні неурядові організації як елемент глобального громадянського суспільства // Панорама політологічних студій. 2014. Вип. 12. С. 69–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2014_12_12 (Дата звернення: 18.03.2020).

44. Здоровега М., Цебенко О. Роль международных неправительственных организаций в условиях «гибридной войны» в Украине // Молдавский журнал международного права и международных отношений. 2015. Issue 3. Vol. 37. P. 154–166.

45. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 84–91.

46. Ільницька У. Процес інституціоналізації неурядових міжнародних організацій у світовій політиці // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: зб. наук. пр. 2013. Вип. 25. С. 119–123.

47. Калініченко М. Влада громадянського суспільства: монографія. Суми: ВТД «Універ. кн.», 2006. 175 с.

48. Камінська Н. Тенденції розвитку міжнародної правосуб'єктності: теоретичний аналіз // Публічне право. 2014. № 3 (15). С. 92–99.

49. Камынин А. Международные неправительственные организации в современных международных организациях: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук:23.00.04 / Росс. академия гос. службы при Президенте РФ. Москва, 1992. 34 с.

50. Килимник І. І., Домбровська А. В. Конспект лекцій із навчальної дисципліни «Міжнародне право» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей університету). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 64 с.

51. Ключевая роль гражданского общества в борьбе с торговлей людьми. Бюро Специального представителя и координатора ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми // ОБСЕ. URL: <https://www.osce.org/ru/secretariat/411182?download=true> (Дата звернення: 23.03.2020).

52. Козак С. Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз громадських організацій України. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2002. 48 с.

53. Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці (1994 р.) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120 (Дата звернення: 25.11.2019).

54. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15.11.2000 року // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (Дата звернення: 15.12.2019).

55. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998 р., Орхуська Конвенція) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (Дата звернення: 26.11.2019).

56. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництво і передачу протипіхотних мін та про їх знищення // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379?lang=uk (Дата звернення: 22.11.2020).

57. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Дата звернення: 22.04.2020).

58. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Дата звернення: 31.03.2020).

59. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (Дата звернення: 24.12.2019).

60. Консультативний статус при Економічній та Соціальній Раді ООН // UNGO. URL: <https://un.org.ua/images/stories/EKOCOP.doc> (Дата звернення: 25.11.2020).

61. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави: монографія. Київ: Альтерпрес, 2010. 396 с.

62. Котенко Н. В., Карпенко С. Г. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. 2014. № 3. С. 71–81.

63. Крупник А. С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення // Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2007. № 1. С. 96–115.

64. Кузнецова Е. В. Процессуальная правосубъектность международных неправительственных организаций // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004. № 4. С. 12–16.

65. Кузнецова Е. В. Международные неправительственные организации (правовые вопросы): учеб. пособ. для студ. юрид. спец. Минск: БГУ, 2006. 115 с.

66. Кулик В. О. Інструменталізація глобального громадянського суспільства в інтересах політичних гравців // Спільнота договору. 2009. URL: <https://politika.org.ua/instrumentalizaciya-globalnogo-gromadyanskogo-suspilstva-v-interesax-politichnix-gravciv> (Дата звернення: 05.09.2019).

67. Кулик В. О. Вплив міжнародних мережових громадянських ініціатив на безпекову політику України // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2009. Т. 95: Політичні науки. С. 69–74.

68. Кутейников А. Е. Международные неправительственные организации: социологический подход // Журнал социологии и социальной антропологии. 1999. Вып. 4. Т. II. URL: <http://www.old.jourssa.ru/1999/4/kutejn.html> (Дата звернення: 16.05.2020).

69. Лебідь В. П. Історія розвитку та еволюція міжнародно-правового статусу міжнародних неурядових організацій правозахисного характеру // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 4. С. 100–105.

70. Лікари без кордонів: через бойові дії на Донбасі у великій кількості людей в регіоні – депресія // Вільне Радіо. URL: <https://freeradio.com.ua/likari-bez-kordoniv-cherez-bojovi-dii-na-donbasi-u-velikoi-kilkosti-ljudej-v-regioni-depresija/> (Дата звернення: 25.01.2020).

71. Лысенко В. В. Гражданское общество и неправительственные организации: внутригосударственный и международно-правовой статус // Приднестровье XXI века. 2008. № 13. URL: <https://wiselawyer.ru/poleznoe/31097-grazhdanskoe-obshhestvo-nepravitelstvennye-organizacii-vnutrigosudarstvennyj-mezhdunarodno-pravovoj> (Дата звернення: 16.12.2019).

72. Мазов В. А. Ответственность в международном праве. Москва: Юрид. лит-ра, 1979. 150 с.

73. Малкина И. Б. Международные неправительственные организации в современном международном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Казанский гос. ун-т. Казань. 2001. 194 с.

74. Международное право / под ред. Ю. М. Колосова, В.И. Кузнецова. Москва: «Международные отношения», 1998. 450 с.

75. Міжнародне публічне і приватне право: конспект лекцій. Луцьк. 2018. 49 с. URL: http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/mpp_lekciyi.pdf (Дата звернення: 24.05.2020).

76. Міжнародне публічне право: підручник / за ред. В. М. Репецького. Київ: Знання, 2011. 437 с.

77. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) // Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2613-red-cross> (Дата звернення: 18.11.2020).

78. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. Кутайні. Київ: Центр навч. літ-ри, 2007. 440 с.

79. Міжнародні організації: навч. посіб. / ред. О. С. Кучик, І. Р. Суховолець, А. Б. Стельмах. Київ: Знання, 2007. 749 с.

80. Мухаметов Р. С. Место и роль неправительственных организаций в урегулировании международных конфликтов // Дискурс-ПИ. 2018. Т. 18. Вып. 1 (30). С. 65–72.

81. Наумов А. О. Международные неправительственные организации и проблемы глобального управления // Государственное управление. 2013. № 39. С. 49–76. URL: http://e-journal.spa.msu.ru/uploads/vestnik/2013/vipusk__39._avgust_2013_g./problemi_upravlenija_teorija_i_praktika/naoumov.pdf (Дата звернення: 02.06.2020).

82. Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію» // The Ukrainian Center for Independent Political Research (UCIPR). URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1073:oc-nka-parlamentskih-vibor-v-kr-z-prizmu-prav-lyudini2&catid=23&Itemid=163&lang=en (Дата звернення: 04.07.2020).

83. Нижник Н. Р., Дубенко С. Д., Пашко Л. А. Неурядові організації як визначальна ознака демократичності суспільства // Статистика України. 2005. № 3. С. 73–77.

84. Новий тлумачний словник української мови / гол. ред. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 1998. Т. 1. 910 с.

85. Новохацький В. Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2005. 18 с.

86. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / [пер. з англ. І. Дзюб]. Київ: Основи, 2000. 198 с.

87. Один рік потому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму // Консульство України в місті Порту (Португальська Республіка). URL: <https://porto.mfa.gov.ua/news/34779-odin-rik-potomu-porushennya-prav-na-svobodu-virazhennya-dumok-zibrany-ta-objednany-v-krimu> (Дата звернення: 28.07.2020).

88. Основи теорії міжнародних відносин: навч. посіб. / Л. О. Дорош та ін. Львів: Академія Сухопутних військ, 2010. 240 с

89. Основні напрямки та результати діяльності МКЧХ в Україні за квітень 2019 року // МКЧХ. URL: http://ua.icrc.org/2019/05/27/icrc-activities-highlights-apr_19-ukr/ (Дата звернення: 17.06.2020).

90. Парахонський Б., Яворська Г. війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.

91. Партнерские связи // ООН. URL: <https://www.un.org/ru/sections/departments/departments-global-communications/building-partnerships/index.html> (Дата звернення: 16.06.2020).

92. Перепелиця Г. М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. Київ: Фоліант, 2003. 254 с.

93. Питання ідентичності для російськомовних в Україні в контексті збройного конфлікту на Сході України // International Alert – Український

незалежний центр політичних досліджень. 2017. URL: http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Russophon_UK.pdf (Дата звернення: 16.04.2020).

94. Підписано договір з «Центром гуманітарного діалогу» // Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України». URL: <http://www.igns.gov.ua/pidpysano-dohovir-z-tsentrom-humanitarnoho-dialohu/> (Дата звернення: 18.11.2020).

95. Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. / Московск. гос. ин-т междунар. отношений. Москва, 2004. 158 с.

96. Пожидаєв Є. О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності // Стратегічні пріоритети. 2007. № 4 (5). С. 19–26.

97. Позасудові страти під час конфлікту в Східній Україні // Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Pozasudovi-Straty-2014.pdf> (Дата звернення: 23.04.2020).

98. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза. 2004. 792 с.

99. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. Київ: Ін-т світової економ. і міжнар. відносин НАН України. 2008. Вип. 44. С. 149–156.

100. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. Редакція від 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Дата звернення: 17.12.2020).

101. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. Редакція від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Дата звернення: 03.06.2020).

102. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. Редакція від

02.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (Дата звернення: 18.04.2020).

103. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Дата звернення: 15.12.2020).

104. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Щорічна доповідь уповноваженого верховної ради України з прав людини // Україна без тортур. 2018. URL: <https://notorture.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Report-2019.pdf> (Дата звернення: 15.09.2020).

105. Протокол про поправки до Єдиної конвенції про наркотичні засоби, від 1961 року (Женева, 25 березня 1972 року) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_881.html (Дата звернення: 11.10.2020).

106. Публичная дипломатия: Теория и практика: науч. издание / под ред. М. М. Лебедевой. Москва: Изд-во «Аспект Пресс», 2017. 272 с.

107. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, від 1992 року // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044 (Дата звернення: 27.05.2020).

108. Ребро Д. Як писати про біженців і не бути ксенофобами // MediaLab. 2019. URL: <https://medialab.online/news/refugees/> (Дата звернення: 23.04.2020).

109. Рижков М. Інформаційно-аналітична діяльність міжнародних неурядових організацій // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 103. Ч. I. С. 17–23.

110. Світова мапа війн. Де і за що сьогодні воює людство // Еспресо. URL: https://espreso.tv/article/2017/07/24/khto_z_kym_i_za_scho_voyuye_sogodni_v_sviti (Дата звернення: 24.03.2020).

111. Сміт Дж. Світове громадянське суспільство? Міжнародні громадські рухи та організації і соціальний капітал // Незалежний культурологічний часопис «І». 1998. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/smith.htm> (Дата звернення: 15.11.2020).

112. Статут ООН і Статут Міжнародного суду // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010?lang=uk (Дата звернення: 18.05.2020).

113. Статут Організації об'єднаних націй // Верховна Рада України. Законодавство України // United Nations in Ukraine. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf (Last accessed: 23.09.2020).

114. Таннер Ф. Предотвращение конфликтов и разрешение конфликтов: пределы многостороннего участия // Международный журнал Красного Креста. 2000. № 839. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/57jqj2.htm> (Дата звернення: 24.05.2020).

115. Тараненко Г. Г. Міжнародні неурядові організації і процеси демократизації // Політологічний вісник: зб. наук. пр. Київ: ІНТАС. 2009. Вип. 43. С. 162–173.

116. Тарасов О. В. Міжнародні неурядові організації в системі світового громадянського співтовариства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 1995. 19 с.

117. Твердохлебов Н. Международные неправительственные организации в системе современных международных отношений // Культура народов Причерноморья. 2003. № 38. С. 42–46.

118. Тітов Є. Б. Міжнародне право: тексти лекцій. Харків: Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2016. 25 с.

119. Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін. Київ: Ін-т громад. сусп-ва, 2002. 32 с.

120. У зоні АТО розпочала роботу четверта мобільна клініка для надання медичної допомоги в населених пунктах поблизу лінії розмежування – «Лікарі без кордонів» // Цензор.НЕТ. URL: <https://censor.net.ua/ua/n456263> (Дата звернення: 16.11.2020).

121. Україна «лідирує» за кількістю постраждалих журналістів – Репортери без кордонів // Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/ukrayina-lidyruye-za-kilkisty-postr/> (Дата звернення: 15.04.2020).

122. Україна посіла 102 місце в рейтингу свободи ЗМІ – Репортери без кордонів // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2683395-ukraina-posila-102-misce-v-rejtingu-svobodi-zmi-reporteri-bez-kordoniv.html> (Дата звернення: 15.04.2020).

123. Управління в неурядовій організації: практичні рекомендації та зразки документів (адміністративні політики, процедури, інструкції: зб. / підгот. прац. USAID Проекту розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні. Київ, 2011. 31 с.

124. Усаченко Л. М. Основні аспекти, форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями // Державне будівництво. 2008. № 1 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_49. (Дата звернення: 02.12.2020).

125. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09/ (Дата звернення: 13.09.2020).

126. Федина С. Виклик безпеці у сучасних міжнародних відносинах // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2017. Вип. 42. С. 123–130

127. Філіпчук В. Міжнародна миротворчість та війна на Сході України та війна на Сході України: чи є точки дотику? Київ: МЦПД, 2016. 42 с.

128. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209 (Дата звернення: 21.01.2020).

129. Хар О. Інституційна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру і безпеки // Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2019. № 27. С. 116–123.

130. Хар О. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості // Науковий журнал ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Регіональні студії. 2019. №1 8. С. 94–99.

131. Хар О. Класифікація міжнародних неурядових організацій // Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності: Міжнародна наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 106–111.

132. Хар О. Ключові функціональні особливості міжнародних неурядових організацій // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24–25 січ. 2020 р.). Львів: ГО «Львів. фундація суспільних наук», 2020. С. 97–101.

133. Хар О. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій // Науковий журнал ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Регіональні студії. 2020. № 20. С. 131–136.

134. Хар О. Неурядові інституції: посередництво під час конфліктних ситуацій // Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16–17 жовт. 2020 р.). Одеса: ГО «Причорномор. центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 85–88.

135. Хар О. Особливості інституалізації міжнародних неурядових організацій та їх взаємодії з міжнародними урядовими організаціями // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 2 (49). С. 62–66.

136. Хар О. Особливості правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 31 січ. – 1 лют. 2020 р.). Київ: ГО «Київ. наук. суспільнознавча організація», 2020. С. 88–94.

137. Хар О. Посередницькі функції неурядових організацій при вирішенні міжнародних конфліктів // Актуальні проблеми міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26 березня 2020 р.). Львів, 2020. С. 93–97.

138. Хар О. Превентивна дипломатія: особливості діяльності міжнародних неурядових організацій // Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 6–7 листоп. 2020 р.). Дніпро: НО «Відкрите сусп-во», 2020. С. 90–96.

139. Хар О. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації: Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 22–23 лют. 2019 р.). Львів, 2019. С. 92–97.

140. Хар О. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій при вирішенні та попередженні міжнародних конфліктів сучасності // Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2020. № 32. С. 166–172.

141. Хартия и принципы // MSF. URL: <https://ru.msf.org/hartiya-i-principy> (Дата звернення: 24.01.2020).

142. Хонин В. Н. Теория международных отношений. Общая часть. Київ: Академ-Пресс, 2005. 456 с.

143. Цимбрівський Т. Доктринальні підходи до дослідження правосуб'єктності у міжнародному праві // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. № 2 (1). С. 91–100.

144. Цьвок М. Інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / НУ «Львівська політехніка». Львів, 2016. 228 с.

145. Цыганков П. Международные отношения: учеб. пособ. Москва: Новая школа, 1996. 320 с.

146. Чекаленко Л. Міжнародні організації як засіб захисту суверенітету: досвід України // Дослідження світової політики: [зб. наук. пр]. 2012. Вип. 3 (60). С. 44–59.

147. Чекаленко Л. Д. Концепції безпеки: сучасне прочитання // Зовнішні справи. 2017. № 4. С. 44–47.

148. Червоний хрест вперше допустили до полонених в Донецьку: кому і чим вони допомогли // Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/yak-predstavnyku-chervonoho-khresta-vpershe-potrapyly-do-polonenykh-u-donetsku> (Дата звернення: 23.04.2020).

149. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. 2005. Вип. 53. Ч. 1. С. 95–104.

150. Чернявська Л. Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 235 с.

151. Чувардинський О. Громадянське суспільство та ідея пріоритету загальнолюдських цінностей у світовій політиці // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2007. Вип. 33. С. 244–255.

152. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии // Полис. 1996. № 5. С. 16–27.

153. Шуміло О., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (прикладі успішного правозахисного активізму): навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 227 с.

154. Як обгородки в українському «Червоному хресті» стали міжнародним скандалом // Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/prystrasti-khrestovi-yak-oborudky-v-ukrainskomu-chervonomu-khresti-staly-mizhnarodnym-skandalom> (Дата звернення: 18.12.2020).

155. Якубовський О., Бутирська Т. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії: монографія. Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2004. 196 с.

156.6 принципів Етичного кодексу НУО від WANGO // Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=etyka-dlya-nuo-6-pryntsypiv-sovisti-hromadskoho-aktyvista> (Дата звернення: 15.03.2020).

157. A Dictionary of the Social Science /red. J. W. Gould, W. L. Kolb. London: Tavistock Publications, 1964. 761 p.

158. A Practical Guide to Operational Collaboration between The World Bank and Non-governmental Organizations // Operations Policy Department, World Bank. March 1995. URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/814581468739240860/pdf/multi-page.pdf> (Last accessed: 17.05.2020).

159. Aall P. Nongovernmental Organizations and Peacemaking // Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict / ed. by Ch. A. Crocker, F.O.

Hampson, P. Aall. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996. P. 433–461.

160. About AIE // Alliance of World Education. URL: <https://www.intedalliance.org/about-aie/welcome-to-the-alliance-for-inte/> (Last accessed: 22.03.2020).

161. About AWE // Association for World Education. URL: <https://world-education.org/> (Last accessed: 22.05.2020).

162. About CIC // The Center on International Cooperation. URL: <https://cic.nyu.edu/> (Last accessed: 16.10.2020).

163. About CPJ // Committee to Protect Journalists. URL: <https://cpj.org/about/> (Last accessed: 18.04.2020).

164. About GEN // Global Eco Village Network. URL: <https://ecovillage.org/about/about-gen/> (Last accessed: 26.01.2020).

165. About IISD // Institute of International Social Development. URL: <http://iisd-ngo-us.org/iisd-about-us/> (Last accessed: 23.02.2020).

166. About IMC // International Music Council. URL: <http://www.imc-cim.org/about-imc-separator/who-we-are.html>. (Last accessed: 21.06.2020).

167. About ISHR // International Society for Human Right. URL: <https://humanrightsconnected.org/about/> (Last accessed: 23.09.2020).

168. About NED // National Endowment for Democracy. URL: <https://www.ned.org/about/> (Last accessed: 15.11.2020).

169. About NTI // The Nuclear Threat Initiative. URL: <https://www.nti.org/about/> (Last accessed: 30.02.2020).

170. About RFF // Resources for the Future. URL: <https://www.rff.org/about/> (Last accessed: 01.03.2020).

171. About the IBA // International Bar Association (IBA). URL: https://www.ibanet.org/About_the_IBA/About_the_IBA.aspx (Last accessed: 15.05.2020).

172. About the IBAHRI // The International Bar Association's Human Rights Institute. URL: https://www.ibanet.org/Human_Rights_Institute/IBAHRI-About.aspx (Last accessed: 01.04.2020).

173. About the ISCM // International Society for Contemporary Music. URL: <https://iscm.org/about/about-iscm> (Last accessed: 15.06.2020).

174. About The WCC // The World Council of Churches. URL: <https://www.oikoumene.org/en/about-us>. (Last accessed: 28.04.2020).

175. About Us // Mediation Support Network (MSN). URL: <https://mediationsupportnetwork.net/> (Last accessed: 28.04.2020).

176. About Us // Oxfam. URL: <https://www.oxfam.org/en/what-we-do/about> (Last accessed: 30.04.2020).

177. About Us // World Student Christian federation (WSCF). URL: <http://www.wscf.ch/who-we-are/the-federation/about-us> (Last accessed: 18.03.2020).

178. About USIP // United States of Peace. URL: <https://www.usip.org/about> (Last accessed: 12.04.2020).

179. About WAITRO // World Association of Industrial and Technological Research Organizations. URL: <https://www.waitro.org/about-waitro/> (Last accessed: 16.04.2020).

180. About World animal protection // World animal protection. URL: <https://www.worldanimalprotection.org/about-world-animal-protection> (Last accessed: 18.03.2020).

181. About WWF // World Wide Fund for Nature. URL: <https://www.worldwildlife.org/> (Last accessed: 15.05.2020).

182. Activities/Ukraine // Center for Humanitarian Dialogue. URL: <https://www.hdcentre.org/activities/ukraine/> (Last accessed: 02.03.2020).

183. Administration Board // RSF. URL: <https://rsf.org/en/administration-board> (Last accessed: 15.07.2020)

184. Annual Report 2019 // International Alert. URL: <https://www.international-alert.org/publications/annual-report-2019> (Last accessed: 17.07.2020).

185. Armed Conflict Survey 2020. Editor's Introduction (27th May 2020) // International Institute for Strategic Studies (IISS). URL: <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/05/acs-2020-introduction> (Last accessed: 26.11.2020).

186. Background // World without Wars and Violence (WwW). URL: <https://www.worldwithoutwars.org/background-0> (Last accessed: 24.03.2020).

187. Basic Facts about ECOSOC Status // NGO Branch. URL: <http://csonet.org/index.php?menu=17> (Last accessed: 09.03.2020).

188. Binder M. The politicization of international security institutions: The UN security council and NGOs. WZB Discussion Paper. № SP IV 2008-305. Berlin, 2008. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/49745/1/614427312.pdf> (Last accessed: 11.01.2020).

189. Board and Advisors // The Nuclear Threat Initiative (NTI). URL: <https://www.nti.org/about/board-and-advisors/> (Last accessed: 23.01.2020).U

190. Borgomano-Loup L. Improving NATO-NGO Relations in Crisis Response Operations. Rome, 2007. 76 p. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/29914> (Last accessed: 11.11.2020).

191. Börzel Tanja A. What's So Special About Policy Networks? An Exploration of the Concept and Its Usefulness in Studying European Governance // European Integration online Papers (EIoP), European Community Studies Association Austria (ECSA-A). 1997. Vol. 1. URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-016.htm> (Last accessed: 25.08.2020).

192. Bouget D., Prouteau L. National and Supranational Government-NGO Relations Antidiscrimination policy formation in the European Union // Public Administration and Development. 2002. Vol. 22. P. 33.

193. Bryant C., Jary D. Giddens' theory of Structuration: a Critical appreciation. London: Routledge, 1991. 252 p.

194. Building peace into refugee responses: Syrian refugees in Lebanon // Saferworld. URL: <https://www.saferworld.org.uk/resources/publications/1172-building-peace-into-refugee-responses-syrian-refugees-in-lebanon> (Last accessed: 24.05.2020).

195. Civil Society Partners. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflicts // UN. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/ru/civil-society-partners/> (Last accessed: 29.04.2020).

196. Code of Ethics and Conduct for NGOs // The World Association of Non-Governmental Organizations (WANGO). URL: <https://www.wango.org/codeofethics.aspx> (Last accessed: 28.03.2020).

197. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/nongovernmental-organization> (Last accessed: 27.09.2020).

198. Conflict Resolution Program // The Carter Center. URL: https://www.cartercenter.org/peace/conflict_resolution/index.html (Last accessed: 23.03.2020).

199. Constitution Making for Peace // Interpeace. URL: <https://www.interpeace.org/programme/constitution-making-for-peace-1/> (Last accessed: 19.09.2020).

200. Countries // The Carter Center. URL: <https://www.cartercenter.org/countries/index.html> (Last accessed: 23.03.2020).

201. Cousins W. Non-Governmental Initiatives in ADB, The Urban Poor and Basic Infrastructure Services in Asia and the Pacific // Asian Development Bank. Manila. 1991. URL: <https://www.gdrc.org/ngo/ngo-roles.html> (Last accessed: 25.12.2020).

202. De Tocqueville A. Democracy in America. New York: Vintage Books, 1945. 518 p.

203. Dictionnaire Diplomatique / ss. dir. A.-F. Frangulis. Paris: Academie Diplomatique Internationale, 1933. T. 2. 843 p.

204. Directives concerning UNESCO's partnership with non-governmental organizations // UNESCO. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48884&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 18.07.2020).

205. Donors // Human Trafficking Foundation. URL: <https://www.unhcr.org/donors.html> (Last accessed: 23.02.2020).

206. Donors // International Alert. URL: <https://www.international-alert.org/donors> (Last accessed: 26.01.2020).

207. Easton D. The New Revolution in Political Science // American Political Science Review. 1969. № 4 (63). P. 1051–1061.

208. Enhancing women's role in peace and security in Yemen // Saferworld. URL: <https://www.saferworld.org.uk/resources/publications/1180-enhancing-womenas-role-in-peace-and-security-in-yemen> (Last accessed: 31.03.2020).

209. Flood R. L., Carson E. R. Dealing with Complexity. An Introduction to the Theory and Application of Systems Science. New York: Springer Science, 1993. 280 p.

210. Fowler A. Striking a balance: a guide to enhance the effectiveness of NGOs international development // Book Depository. 1997. 312 p. URL: <https://www.bookdepository.com/Striking-Balance-Alan-Fowler/9781853833250> (Last accessed: 16.05.2020).

211. Funding // Crisis Management Initiative URL: <http://cmi.fi/about-us/funding/> (Last accessed: 18.08.2020).

212. Funding // Interpeace. URL: <https://www.interpeace.org/who-we-are/funding/> (Last accessed: 05.05.2020).

213. Funding partners // Search for Common Ground. URL: <https://www.sfcg.org/funding-partners/> (Last accessed: 19.04.2020).

214. Giegerich B. Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict // JSTOR. 2016. Vol. 15. № 2. P. 65–72. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/26326440.pdf> (Last accessed: 24.05.2020).

215. Griffiths M., O'Callaghan T. International Relations: The Key Concepts. London: Routledge, 2002. 416 p.

216. Health Right Program. Global Mental Health // Health Right International. URL: <https://healthright.org/program/global-mental-health/> (Last accessed: 28.11.2020).

217. History // International Peace Bureau (IPB). URL: <http://www.ipb.org/topics/history/> (Last accessed: 21.03.2020).

218. How We Are Run // MSF. URL: <https://www.msf.org/how-we-are-run> (Last accessed: 15.03.2020).

219. ICTJ's Criminal Justice program // The International Center for Transitional Justice. URL: <https://www.ictj.org/our-work/transitional-justice-issues/criminal-justice> (Last accessed: 14.05.2020).

220. International Alert – Ukraine // International Alert. URL: <https://www.international-alert.org/where-we-work/ukraine> (Last accessed: 25.11.2020).

221. International alert 2017 catalogue // Issuu. URL: https://issuu.com/romansulima/docs/international_alert_210_210_ua (Last accessed: 16.05.2020).

222. IPB Constitution // International Peace Bureau (IPB). URL: <http://www.ipb.org/ipb-constitution/> (Last accessed: 12.03.2020).

223. James A. Paul // NGOs and Global Policy-Making. 2000. URL: <https://archive.globalpolicy.org/ngos/intro/general/2000/anal00.htm> (Last accessed: 30.12.2019).

224. Karns M. P. Nongovernmental organization // Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization> (Last accessed: 21.01.2020).

225. Keane J. Global Civil Society? (Contemporary Political Theory). London: Cambridge University Press, 2003. 236 p.

226. Khar O. The options for coordinating NGOs' efforts with other international actors: the security dimension // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2020. VIII (40). Issue: 232. P. 70–73.

227. Khar O. The role of international non-governmental organizations in the promotion of peace and security: intermediary and preventive functions // European political and law discours. 2020. Vol. 7. Issue: 2. P. 7–12.

228. Kljin E., Koppenjan J. Public Management and Policy Networks // Public Management. 2000. Vol. 2. № 2. P. 135–158.

229. Konrad H. The HDC in Aceh: Promises and Pitfalls of NGO Mediation and Implementation. Policy Studies 9. Washington: East-West Center, 2004. 101 p.

230. Lattimer M., Mojtahedi S., Tucker A. A Step towards Justice: Current accountability options for crimes under international law committed in Syria //CeaseFire. URL: https://www.ceasefire.org/wp-content/uploads/2016/09/A-Step-towards-Justice-CEASEFIRE-report_May-2015_-WEB.pdf (Last accessed: 21.04.2020).

231. Laumann E., Knoke D. The Organizational State: Social Choice in National Policy Domains. Madison: The University of Wisconsin Press, 1987. 539 p.

232. Lee J. Comparing NGO Influence in the EU and the U.S. // Centre for Applied Studies in International Negotiations. Kigali, Rwanda. 2006. 8 p. URL: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/25102> (Last accessed: 23.03.2020).

233. List of NGOs in official partnership with UNESCO within the framework of the Directives concerning UNESCO's partnership with non-governmental organizations // UNESCO. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/list_of_ngos_in_official_partnership_with_unesco_liste_des_ong_en_partenariat_officiel_avec_lunesco_-_06.2019.pdf (Last accessed: 19.04.2020).

234. List of non-governmental organizations in consultative status with the Economic and Social Councils of 1 September 2013 // NGO Branch. URL: <http://csonet.org/content/documents/e2013inf6.pdf> (Last accessed: 18.04.2020).

235. Malendowski Wł., Mojsiewicz Cz. Pokój i bezpieczeństwo międzynarodowe // Stosunki międzynarodowe. Wrocław: Alta 2. 2004. S. 24–32

236. Mapendere J. Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks // Culture of Peace Online Journal. 2000 № 2. URL: www.copoj.ca/pdfs/Jeffrey.pdf (Last accessed: 14.05.2020).

237. Martens, Kerstin Examining the (Non-)Status of NGOs in International Law // Indiana Journal of Global Legal Studies. 2003. Vol. 10. Iss. 2. P. 1–24.

238. Mason S. J. A., Sguaitamatti D. A. Mapping mediators: A comparison of third parties and implications for Switzerland. Zürich: Center for Security Studies (CSS), 2011. 39 p.

239. Mayer P. Civil Society Participation in International Security Organizations: The Cases of NATO and the OSCE // Civil Society Participation in European and Global Governance. A Cure for the Democratic Deficit? / eds. J. Steffek, C. Kissling, P. Nanz. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008. P. 116–139.

240. Mediation and Dialogue // Center for Humanitarian Dialogue. URL: <https://www.hdcentre.org/what-we-do/mediation-and-dialogue/> (Last accessed: 15.04.2020).

241. Metre Van L., Gienger V. G., Kuehnast K. The Ukraine-Russia Conflict Signals and Scenarios for the Broader Region // United States Institute of Peace: Special Report. 2015. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/SR366-The-Ukraine-Russia-Conflict.pdf> (Last accessed: 23.07.2020).

242. Milton C. Cummings. Cultural diplomacy and the United States Government: a Survey. Washington, D. C: Center for its Arts and Culture, 2013. 15 p.

243. Mission MWIA // Medical Women`s International Association. URL: <https://mwia.net/> (Last accessed: 25.03.2020).

244. Missions // International Association of Soldiers for Peace. URL:<http://www.aisp.fr/maintien-de-la-paix/missions/en-cours> (Last accessed: 23.04.2020).

245. Moldovan peace dialogues: societal integration, accommodative policies and strategies, from an academic perspective: Studii internaționale / coord.: V. Teosa, C. Morari; col. red.: V. Teosa [et al]. Chișinău: CEP USM, 2015. 246 p.

246. Morton A. Kaplan. System and process in international politics. New York: John Wiley and Sons, 1957. 283 p.

247. NGO Branch. NGO Branch Department of Economic and Social Affairs // UN. URL: <http://csonet.org/> (Last accessed: 25.03.2020).

248. Ninth International Forum of NGOs In Official Partnership With UNESCO // The NGO-UNESCO Liaison Committee. URL: http://www.ngo-unesco.net/en/?page_id=662 (Last accessed: 03.03.2020).

249. Nye J. S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic Books, 1990. 336 p.

250. Our Identity // Foundation for the Social Promotion. URL: <https://promocionsocial.org/en/nuestra-identidad/> (Last accessed: 29.02.2020).

251. Our Impact // Human Rights Watch (HRW). URL: <https://www.hrw.org/impact> (Last accessed: 25.05.2020).

252. Our Impact // SOS Children`s Villages. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/who-we-are/impact> (Last accessed: 24.05.2020).

253. Our Mission // Search for Common Ground. URL:<https://www.sfcg.org/our-mission/> (Last accessed: 23.01.2020).

254. Our Offices // Greenpeace International. URL: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/worldwide/> (Last accessed: 09.09.2020).

255. Our People // International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/who-we-are/people/robert-malley-0> (Last accessed: 14.02.2020).

256. Our Values // Greenpeace. URL: <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/values/> (Last accessed: 14.08.2020).

257. Our Work // The AIRE Centre. URL: <https://www.airecentre.org/Pages/Category/our-work> (Last accessed: 30.04.2020).

258. Our Work // Win Without War. URL: <https://winwithoutwar.org/> (Last accessed: 27.06.2020).

259. Our Work in Ukraine // Doctors without Borders. URL: <https://www.doctorswithoutborders.org/what-we-do/countries/ukraine> (Last accessed: 19.11.2020).

260. Partnership Opportunities – Non-governmental organizations (NGOs) // USAID. URL: <https://www.usaid.gov/partnership-opportunities/ngo> (Last accessed: 20.03.2020).

261. Partnerships: at the very heart of our work // UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/our-partners> (Last accessed: 24.09.2020).

262. Past projects // Crisis Management Initiative. URL: <http://cmi.fi/our-work/past-projects/> (Last accessed: 16.04.2020).

263. PBI's structure // Peace Brigades International. URL: <https://www.peacebrigades.org/en/about-pbi/organisation> (Last accessed: 28.04.2020).

264. Peace and violence // Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/peace-and-violence> (Last accessed: 26.08.2020).

265. Peace in Ukraine (II): A New Approach to Disengagement // International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/260-peace-ukraine-ii-new-approach-disengagement> (Last accessed: 15.03.2020).

266. Pennock J. Democratic Political Theory Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1979. 573 p.

267. Positive Peace Report 2019: Analysing the Factors that Sustain Peace. Sydney, October 2019. Institute for Economics & Peace // Vision of humanity. URL: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/07/GPI-2019web.pdf> (Last accessed: 23.05.2020).

268. Presentation // Reporters sans Frontieres (RSF). URL: <https://rsf.org/fr/presentation-0> (Last accessed: 24.01.2020).

269. Programs // West Africa Network for Peacebuilding (WANEP). URL: <https://www.wanep.org/wanep/> (Last accessed: 24.03.2020).

270. Pross A. Group Politics and Public Policy. Toronto: Oxford University Press. 1992. 340 p.

271. Regional Peace and Security Initiatives // Universal Peace Federation. URL: <http://www.upf.org/peace-and-security> (Last accessed: 11.01.2020).

272. Regions And Themes // Crisis Management Initiative. URL: <http://cmi.fi/our-work/regions-and-themes/> (Last accessed: 05.04.2020).

273. Report by OSCE Special Representative and Coordinator for Combating Trafficking in Human Beings, Madina Jarbussynova, following her visit to the Republic of Tajikistan from 8 to 11 June 2015 // OSCE. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/1/252926.pdf> (Last accessed: 15.05.2020).

274. Report of the Committee on Non-Governmental Organizations on its 2019 regular session (New York, 21–30 January and 8 February 2019)/2019 session 26 July 2018–24 July 2019 Agenda item 17 Non-governmental organizations. E/2019/32. Part I. URL: [https://undocs.org/E/2020/32%20\(Part%20I\)](https://undocs.org/E/2020/32%20(Part%20I)) (Last accessed: 29.03.2019).

275. Research // The International Center for Transitional Justice. URL: <https://www.ictj.org/research> (Last accessed: 15.05.2020).

276. Resolutions and decisions of the Economic and Social Council // NGO Branch. URL: <http://csonet.org/content/documents/199631.pdf> (Last accessed: 15.09.2020).

277. Richards J., Heard J. European Environmental NGOs: Issues, Resources and Strategies in Marine Campaigns // Environmental Politics. 2005. № 14 (1). P. 23–41.

278. Round-Up Of Abuses Against Journalists // Relief Web. URL: <https://reliefweb.int/report/world/2014-round-abuses-against-journalists> (Last accessed: 26.10.2020).

279. Shivji I. G. Silences in NGO discourse: The role and future of NGOs in Africa. Oxford, UK: Fahamu, 2011. URL: https://www.oozebap.org/biblio/pdf/2011/shivji_forweb.pdf (Last accessed: 18.04.2020).

280. Strand H., Rustad S. A., Nygård H. M., Hegre H. Trends in Armed Conflict, 1946–2019 // Conflict Trends. Oslo: PRIO. № 8. 2020. URL: <https://www.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=2193&type=publicationfile> (Last accessed: 18.08.2020).

281. Sustainable Disarmament for Sustainable Development // International Peace Bureau (IPB). URL: <http://www.ipb.org/disarmament-for-development/> (Last accessed: 24.04.2020).

282. The 2021 new 200 Rankings list by NGO Advisor captures the leading Social Good Organizations (SGOs) operating from every corner of the planet // NGO Advisor. URL: <https://www.ngoadvisor.net/top-200-ngos-world#> (Last accessed: 18.04.2020).

283. The Committee on NGOs. Department of Economic and Social Affairs // UN. URL: <http://csonet.org/index.php?menu=80> (Last accessed: 10.05.2020).

284. The International Classification of Non-profit Organizations // Statistics Canada. URL: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/13-015-x/2009000/sect13-eng.htm> (Last accessed: 29.11.2020).

285. The Oxford Reference Dictionary / ed. J. M. Hawkins. Oxford: Oxford University Press. 1991. 992 p.

286. The President's Leadership Council // Search for Common Ground (SFCG). URL: <https://www.sfcg.org/presidents-leadership-council/> (Last accessed: 21.05.2020).

287. The Swedish International Development Cooperation Agency supports FAS core Programme // Femmes Africa Solidarite. URL: <https://www.fasngo.org/> (Last accessed: 19.10.2020).

288. Three projects in Asia advance the rights of vulnerable youth // United Nations Democracy Fund. URL: <https://www.un.org/democracyfund/news/three-projects-asia-advance-rights-vulnerable-youth> (Last accessed: 01.07.2020).

289. Top 100 Best NGOs // The Global Journal. 23 January, 2012. URL: <https://devinit.org/blog/top-100-best-ngos-ranking-by-the-global-journal/> (Last accessed: 11.04.2020).

290. Treaties and Regimes // The Nuclear Threat Initiative (NTI). URL: <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaties/> (Last accessed: 18.04.2020).

291. Ukraine // The International Crisis Group (ICG). URL: <https://www.crisisgroup.org/crisiswatch/march-alerts-and-february-trends-2020#ukraine> (Last accessed: 15.04.2020).

292. Ukraine: Address Attacks Against Activists and Human Rights Defenders // Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/9201/2018/en/> (Last accessed: 18.09.2020).

293. Ukraine: «You Don't Exist»: Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, And Torture In Eastern Ukraine // Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/4455/2016/en/> (Last accessed: 24.09.2020).

294. Usaid And The Aga Khan Foundation Work To Increase The Impact of Local Organizations in Central Asia // USAID. URL: <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/dec-2-2019-usaid-and-aga-khan-foundation-work-increase-impact-local-organizations> (Last accessed: 18.08.2020).

295. Warleigh A. The Hustle: Citizenship Practice, NGOs and 'Policy Coalitions' in the European Union – The Cases of Auto Oil, Drinking Water and Unit Pricing // Journal of European Public Policy. 2000. Vol. 7. № 2. P. 230.

296. What Is FIDH // Fédération internationale des ligues des Droits de l'Homme (FIDH). URL: <https://www.fidh.org/en/about-us/What-is-FIDH/> (Last accessed: 17.04.2020).

297. What We Do // Doctors of the World. URL: <https://doctorsoftheworld.org/what-we-do/> (Last accessed: 15.12.2019).

298. What We Do // European Youth Foundation. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation/what-we-do> (Last accessed: 24.06.2020).

299. What We Do // International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/what-we-do> (Last accessed: 23.12.2020).

300. What We Do // International Freedom of Expression Exchange (IFEX). URL: <https://ifex.org/what-we-do/our-history/> (Last accessed: 28.01.2020).

301. What We Do // Medecins sans frontieres (MSF). Doctors without Borders. URL: <https://www.doctorswithoutborders.org/what-we-do/countries/ukraine> (Last accessed: 19.04.2020).

302. What We Do // Search for Common Ground. URL: <https://www.sfcg.org/what-we-do/> (Last accessed: 30.03.2020).

303. Where We Work // MSF. URL: <https://www.msf.org/where-we-work> (Last accessed: 14.05.2020).

304. Who We Are // Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/> (Last accessed: 15.05.2020).

305. Who We Are // CMI – Crisis Management Initiative. URL: <http://cmi.fi/about-us/who-we-are/> (Last accessed: 16.05.2020).

306. Who We Are // International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/who-we-are> (Last accessed: 18.04.2020).

307. Who We Are // International Peace Bureau (IPB). URL: <https://www.ipb.org/who-we-are/> (Last accessed: 18.11.2020).

308. Who We Are // Save the Children. URL: <https://www.savethechildren.net/about-us/who-we-are> (Last accessed: 24.10.2020).

309. Who We Are // World Organization Against Torture (WOAT). URL: <http://www.omct.org/about/> (Last accessed: 08.03.2020).

310. World Bank – NGO Cooperation // Duke University Libraries. URL: <https://guides.library.duke.edu/c.php?g=289595&p=1930435> (Last accessed: 15.07.2020).

311. 116 000 hotline // Missing Children Europe. URL: <https://missingchildreneurope.eu/hotline-116-000/> (Last accessed: 15.03.2020).

ДОДАТКИ**Додаток А****СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації**

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хар О. Ю. Особливості інституалізації міжнародних неурядових організацій та їх взаємодії з міжнародними урядовими організаціями // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 2 (49). С. 62–66.

2. Хар О. Ю. Інституційна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру і безпеки // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2019. № 27. С. 116–123.

3. Хар О. Ю. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій // Регіональні студії: наук. журн. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2020. № 20. С. 131–136.

4. Хар О. Ю. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій при вирішенні та попередженні міжнародних конфліктів сучасності // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2020. № 32. С. 166–172.

*Стаття, що опублікована у науковому фаховому виданні України,
яка входить до наукометричних баз даних:*

5. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості // Регіональні студії: наук. журн. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2019. № 18. С. 94–99.

Статті, що опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Khar O. The role of international non-governmental organizations in the promotion of peace and security: intermediary and preventive functions // European political and law discours. Vol. 7. Issue 2. 2020. P. 7–12.

7. Khar O. The options for coordinating NGOs' efforts with other international actors: the security dimension // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Vol. VIII (40). Issue. 232. 2020. P. 70–73.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Хар О. Ю. Місце неурядових організацій у сучасних міжнародних відносинах: безпековий вимір // Людське співтовариство: Актуальні питання наукових досліджень: зб. тез наук. робіт сучасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15–16 лют. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 107–111.

9. Хар О. Ю. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 22–23 лют. 2019 р.). Львів, 2019. С. 92–97.

10. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій // Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10–11 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 106–111.

11. Хар О. Ю. Ключові функціональні особливості міжнародних неурядових організацій // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 січ. 2020 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2020. С. 97–101.

12. Хар О. Ю. Особливості правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (31 січ. – 1 лют., 2020 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2020. С. 88–94.

13. Хар О. Ю. Посередницькі функції неурядових організацій при вирішенні міжнародних конфліктів // Актуальні проблеми міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26 берез. 2020 р.). Львів: НУ ЛП, 2020 р. С. 93–97.

14. Хар О. Ю. Превентивна дипломатія: особливості діяльності міжнародних неурядових організацій // Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (6–7 листоп. 2020 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2020. С. 90–96.

15. Хар О. Ю. Неурядові інституції: посередництво під час конфліктних ситуацій // Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовт. 2020 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 85–88.

Принципи та способи забезпечення міжнародної безпеки

Принципи міжнародної безпеки	Способи забезпечення міжнародної безпеки
<p>1) утвердження мирного співіснування як універсального принципу міждержавних відносин;</p> <p>2) забезпечення рівної безпеки для всіх держав;</p> <p>3) створення дієвих гарантій у військовій, політичній, економічній та гуманітарній сферах;</p> <p>4) недопущення гонки озброєнь у космосі, припинення всіх випробувань ядерної зброї та її повна ліквідація;</p> <p>5) безумовна повага до суверенних прав кожного народу;</p> <p>6) справедливе політичне врегулювання міжнародної кризи та регіональних конфліктів;</p> <p>7) зміцнення довіри між державами;</p> <p>8) вироблення ефективних методів запобігання міжнародному тероризму;</p> <p>9) викорінення геноциду, апартеїду, пропаганда фашизму;</p> <p>10) виключення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, відмова від економічних блокад та санкцій (без рекомендацій світового співтовариства);</p> <p>11) встановлення нового економічного порядку, який забезпечує рівну економічну безпеку всіх держав.</p>	<p>1) двосторонні договори про гарантування взаємної безпеки між зацікавленими країнами;</p> <p>2) об'єднання держав в багатосторонні союзи;</p> <p>3) участь у всесвітніх міжнародних організаціях, регіональних інститутах та структурах для підтримання міжнародної безпеки;</p> <p>4) демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, встановлення верховенства права в міжнародних відносинах.</p>

Джерело: складено на основі [12, с. 155–165].

**Причини збільшення кількості та напрями діяльності МНУО
в кінці XX – на початку XXI століття**

№	Причини збільшення кількості МНУО	Відповідні напрями діяльності МНУО
1.	виникнення глобальних проблем, вирішення яких потребує не лише концентрації зусиль та спільних заходів міжнародного співтовариства держав, але й залучення світового громадянського суспільства	розглядають глобальні проблеми, які залишаються поза увагою національних урядів та міжнародних урядових організацій
2.	розширення можливостей впливу міжнародної громадської думки на вирішення світових проблем	збирають, обробляють та розповсюджують інформацію про міжнародні проблеми, на яких потрібно зосередити увагу міжнародної спільноти та які потребують негайного вирішення
3.	активізація демократичних процесів громадянського суспільства всередині держав та на міжнародній арені	мобілізують та структурують міжнародну громадську думку, а також сприяють виникненню в окремої людини відчуття співучасті у розв'язанні конкретних міжнародних проблем
4.	поширення світового руху, спрямованого на захист загальнолюдських цінностей та недостатні можливості окремих держав та міжнародних організацій щодо дієвого розв'язання проблем сьогодення	ініціюють конкретні підходи до вирішення цих проблем та спонукають уряди країн до ухвалення відповідних рішень та домовленостей
5.	посилення громадського контролю за процесом розробки й ухвалення міждержавних рішень щодо забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини та суспільства в разі появи нових викликів і загроз глобалізації	здійснюють нагляд за діяльністю урядів та міждержавних структур у різноманітних сферах міжнародних відносин, а також за виконанням зобов'язань, які покладено на уряди та міждержавні організації

Джерело: складено на основі [61, с. 163], [7, с. 121–122]

Наукові підходи до розуміння сутності «міжнародна неурядова організація»

Автор	Формулювання дефініції «міжнародні неурядові організації»
Резолюція ГА ООН № 1296 (XIV) від 23 травня 1968 р.	будь-яка міжнародна організація, котра не заснована на підставі міжурядової угоди й не переслідує за мету отримання прибутку.
Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій від 24.04.1986р.	асоціації, фонди та інші приватні організації, які відповідають таким умовам: мають некомерційну мету міжнародної діяльності; засновані з використанням норм міжнародного права Стороною - учасницею Конвенції; здійснюють свою діяльність не менше ніж у двох державах; мають свій головний офіс, який розташований на території однієї Сторони і центральний орган управління і контролю на території цієї ж Сторони або іншої Сторони.
Абашидзе А. Х., Урсин Д. А.	організація некомерційного характеру, створена не на основі міжурядової угоди, однак відповідно до нормативного акту держави перебування для здійснення діяльності у двох і більше державах відповідно до основних принципів і норм міжнародного права.
Брайар Ф., Джалілі М.	структури співпраці у специфічних сферах, які об'єднують недержавні інститути та індивідів кількох країн (релігійні організації (Екуменічна Рада Церков), організації учених (Пагоушський Рух), спортивні (ФІФА), профспілкові (МФП), правові (Міжнародна Амністія) тощо).
Малкіна І. Б.	створена не на підставі міжурядової угоди, а на підставі засновницьких документів, зареєстрованих відповідно до національного законодавства однієї держави, форма об'єднання представників громадськості різних країн світу, об'єднаних єдиною внутрішньою метою, відповідною духу і принципам статуту ООН і нормам міжнародного права, що не переслідує у своїй діяльності здобуття прибутку і комерційної та функціонує на території більш ніж двох держав.
Колосов Ю.М., Кузнецов В.І.	об'єднання національних громадських організацій, спілок, груп та окремих осіб з різних держав, створене з метою сприяння міжнародній співпраці у політичній, економічній, культурній, науково-технічній та інших сферах діяльності людини; організація, заснована не на основі міжурядової угоди, діяльність якої і не передбачає отримання комерційного прибутку.
Циганков П.	нетериторіальні утворення, які відповідають трьом критеріям: міжнародний характер складу і цілей; приватний характер засновництва; добровільний характер діяльності.
Ільницька У.	організаційно оформлене, засноване на приватному погодженні некомерційне об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що реалізує суспільно корисні цілі в різних галузях (публічно-правовій, соціальній, політичній, культурній, економічній тощо) та ґрунтується на неурядових угодах. Тобто держава не несе відповідальності за діяльність своїх громадян у таких організаціях.
Тарасов О. В.	основний інститут світового громадянського співтовариства, який об'єднує на постійній основі суб'єктів внутрідержавного права кількох країн, володіє правореалізуючою міжнародною правосуб'єктністю в межах, передбачених правоутворюючими суб'єктами міжнародного права, не ставить своєю метою одержання прибутку і діє відповідно до основних принципів і норм міжнародного права.

Джерело: складено на основі [1; 38; 45, С. 86; 73, С. 7; 74; 88, С. 95; 116; 145, С. 182; 276].

Типи консультативного статусу НУО при ЕКОСОП

№	Тип консультативного статусу при ЕКОСОП	Обсяг прав, що їх надано НУО відповідно до консультативного статусу при ЕКОСОП
1.	Загальний	це достатньо великі міжнародні організації, які представляють широкі верстви населення і які власною діяльністю охоплюють більшість питань, якими займається ЕКОСОП та її допоміжні органи, що залучені до економічного та соціального життя населення та регіонів, в яких вони представлені. НУО цієї категорії можуть скеровувати своїх представників до ООН, бути присутніми на засіданнях ЕКОСОП та її дочірніх організацій, можуть виступати на засіданнях ЕКОСОП, поширювати заяви, а також зобов'язані надавати звіти за чотирирічний період.
2.	Спеціальний	мають особливу компетенцію в окремих сферах, якими займається ЕКОСОП. НУО спеціальної категорії менші і більшість з них лише нещодавно було створено. НУО цієї категорії також можуть скеровувати своїх представників до ООН, бути присутніми на засіданнях ЕКОСОП та її дочірніх організацій, можуть виступати на засіданнях ЕКОСОП, поширювати заяви, а також зобов'язані надавати звіти за чотирирічний період.
3.	Входять до Реєстру	це НУО, які бажають отримати консультативний статус, проте ці організації можуть час від часу робити корисний внесок в роботу ЕКОСОП і роботу її допоміжних органів. НУО цієї категорії також можуть бути присутніми на засіданнях ЕКОСОП та засіданнях дочірніх організацій, однак не можуть поширювати заяви, виступати на засіданнях, а також не зобов'язані надавати звіти за чотирирічний період.

Джерело: складено на основі [60].

Групи НУО за рівнем функціонування

Група НУО	Англ. термін	Призначення НУО
Громадські	Community-based organizations	засновані на рівні окремої місцевої спільноти; виникають із власної ініціативи людей. Вони можуть включати спортивні клуби, жіночі організації, громадські організації, релігійні або освітні організації. Деяких з них підтримують національні або міжнародні НУО, двосторонні або міжнародні агенціями. Інші сприяють підвищенню свідомості малозабезпечених або допомагають їм зрозуміти свої права в отриманні доступу до необхідних послуг, а останні беруть участь у наданні таких послуг
Загально-міські	City-wide organizations	засновані на рівні окремої території та включають торговельні і промислові палати, бізнесові коаліції, етнічні або навчальні групи та об'єднання громадських неурядових організацій
Національні	National NGOs	створюються на рівні країни, мають територіальні філії та надають допомогу місцевим НУО; включають такі організації, як Червоний Хрест, YMCA/YWCA, професійні організації тощо.
Міжнародні	International NGOs	працюють на глобальному рівні, відповідають за фінансування місцевих ініціатив, проєктів чи НУО; варіюються від світських служб, таких як Redda BArna, Save the Children, OXFAM, CARE, Ford та Rockefeller Foundation до релігійно мотивованих груп. Їх діяльність розповсюджується на фінансування місцевих НУО, установ чи проєктів та реалізацію самих проєктів

Джерело: складено на основі [62, с. 75; 201].

Класифікація МНУО у забезпеченні миру та безпеки за сферою діяльності

Вид	Підвид	Приклади
<p>1) миротворчі МНУО, які сприяють вирішенню конфліктів та забезпеченню миру:</p>	<ul style="list-style-type: none"> МНУО, які здійснюють <i>просвітницьку діяльність</i> щодо миру й ненасильства та пропагують цінності пріоритетності безпеки людини й дипломатії над війною: 	<p>Міжнародне бюро миру (International Peace Bureau), Світ без воєн і насильства (World without Wars and Violence), Перемога без війни (Win Without War), International Alert, Saferworld, Interpeace, Міжнародні об'єднання за мир (Peace Brigades International), Федерація за всеохопний мир (Universal Peace Federation), Федерація всесвітнього миру (українська МНУО), Міжнародне товариство за мир і безпеку (International Society for Peace and Safety), Міжнародна жіноча ліга за мир та свободу (Women's International League for Peace and Freedom) та ін.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> МНУО, які здійснюють <i>посередницьку діяльність</i> у вирішенні міжнародних конфліктів: 	<p>Міжнародна кризова група (International Crisis Group), Search for Common Ground, Femmes Africa Solidarite), Західноафриканська мережа з побудови миру (West Africa Network for Peacebuilding), Центр Картера (The Carter Center), Ініціатива щодо подолання криз (Crisis Management Initiative), Міжнародна асоціація миротворців (International Association of Soldiers for Peace), Центр за припинення вогню та громадянські права (Cease Fire), Міжнародний центр з питань правосуддя в перехідний період (The International Center for Transitional Justice) та ін.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які сприяють роззброєнню: 	<p>Ініціатива з питань скорочення ядерної загрози (The Nuclear Threat Initiative), Європейська організація з ядерних досліджень (Conseil Europeen pour la Recherche Nucleaire), Боннський міжнародний центр конверсії (The Bonn International Center for Conversion), Міжнародна транспарентність (Transparency International), Фонд миру ядерної доби (The Nuclear Age Peace Foundation), Лікарі світу за запобігання ядерній загрозі (International Physicians for the Prevention of Nuclear War) та ін.</p>
<p>2) інформаційно-аналітичні інституції (дипломатичні організації, аналітичні та дослідницькі центри, інститути), які досліджують військові конфлікти та сприяють миру:</p>		<p>Центр за гуманітарний діалог (Center for Humanitarian Dialogue), Інститут миру США (United States of Peace), Стокгольмський інститут дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute), Swisspeace, Міжнародний інститут стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies), Центр стратегічних та міжнародних досліджень (Center for Strategic & International Studies), Міжнародний інститут миру (The International Peace Institute) та ін.</p>
<p>3) безпекові МНУО, які сприяють досягненню безпеки в найважливіших сферах функціонування глобального суспільства</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>гуманітарні</i> МНУО, які забезпечують соціогуманітарний захист та допомогу в зонах військових конфліктів: • МНУО, які забезпечують <i>охорону здоров'я</i> в зонах стихійних лих та військових конфліктів: 	<p>Міжнародний комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross), Оксфам (Oxfam International), Карітас (Caritas Internationalis), World Vision International та ін.</p> <p>Лікарі світу (Doctors of the World), Лікарі без кордонів (Medecins sans frontiers / Doctors without Borders), Право на здоров'я (Health Right International), Medical Women's International Association та ін.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • <i>правозахисні МНУО:</i> 	
<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які забезпечують захист прав людини: 	<p>Міжнародна амністія (Amnesty International), Freedom House, Міжнародне товариство з прав людини (International Society for Human Right), Міжнародна федерація з прав людини (Fédération internationale des ligues des Droits de l’Homme), Всесвітня організація боротьби проти тортур (World Organization Against Torture), Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association), Нагляд за правами людини (Human Rights Watch) та ін.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які сприяють захисту свободи слова: 	<p>Комітет захисту журналістів (Committee to Protect Journalists), Репортери без кордонів (Reporters sans frontieres), Міжнародна асоціація з захисту свободи слова (International Freedom of Expression Exchange) та ін.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які протидіють торгівлі людьми: 	<p>Всесвітня організація за виживання (The Global Survival Network), Фонд проти торгівлі людьми (Human Trafficking Foundation), Ла-Страда, Всесвітній альянс з боротьби проти торгівлі жінками (Global Alliance Against Traffick in Women) та ін.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які сприяють вирішенню гендерних проблем: 	<p>Європейський інститут гендерної рівності, Європейське лобі жінок та ін.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • МНУО, які сприяють безпеці дітей: 	<p>Міжнародний альянс «Врятуймо дітей» (Save the Children), СОС – Дитячі містечка (SOS Children’s Villages), Міжнародний дитячий садок (SOS–Kinderdorf International), Зниклі діти Європи (Missing Children Europe), Amicidei Bambini, Європейська мережа уповноважених з прав дітей, Європейський форум з проблем інвалідності, Міжнародний рух на</p>

		захист дітей, Діти-солдати, Спостереження: діти та збройні конфлікти та ін.
● <i>екологічні</i> МНУО, які спрямовують свою діяльність на захист навколишнього середовища та екологічну безпеку людства:		Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (International Union for Conservation of Nature), Глобальне водне партнерство, Міжнародний суд екологічного арбітражу та примирення, Міжнародний науковий комітетом з проблем навколишнього середовища, Грінпіс (Greenpeace), Всесвітній фонд дикої природи (World Wide Fund for Nature), Всесвітня організація захисту тварин (World Animal Protection), Світова мережа захисту тварин (World Animal Net), Глобальна мережа еко-поселень (Global Eco Village Network) та інші.
● МНУО, які сприяють <i>авіаційній безпеці</i> :		Міжнародна асоціація повітряного транспорту (International Air Transport Association), Всесвітній фонд безпеки польотів (Flight Safety Foundation).
● МНУО у сфері <i>захисту морського права</i> :		Міжнародний Морський Комітет (International Maritime Committee; Comité maritime international), Міжнародна палата судноплавства (International Chamber of Shipping (ICS)), Міжнародна асоціація морських лоцманів (International Maritime Pilot's Association (IMPA)), Міжнародна федерація асоціацій морських капітанів (International Federation of Ship – master's Associations).

Рейтинг 20 найкращих НУО світу станом на 2012 р.

Рейтинг	НУО	Країна	Сфера діяльності
1.	Wikimedia Foundation	США	Свобода інформації
2.	Partners in Health	США	Охорона здоров'я
3.	Oxfam	Великобританія	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
4.	BRAC	Бангладеш	Скорочення бідності, мікрофінансування
5.	International Rescue Committee	США	Проблеми біженців
6.	PATH	США	Охорона здоров'я
7.	CARE International	Швейцарія	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
8.	Medecins Sans Frontieres	Швейцарія	Медична допомога
9.	Danish Refugee Council	Данія	Проблеми біженців
10.	Ushahidi	Кенія	Краудсорсинг
11.	Mercy Corps	США	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
12.	Heifer International	США	Скорочення бідності
13.	Handicap International	Франція	Гуманітарна допомога
14.	Human Rights Watch	США	Права людини
15.	Barefoot College	Індія	Скорочення бідності
16.	Transparency International	Німеччина	Боротьба з корупцією
17.	Water for People	США	Проблеми водопостачання
18.	Save the Children International	Великобританія	Охорона дитинства
19.	Amnesty International	Великобританія	Права людини
20.	Action Contre la Faim	Франція	Гуманітарна допомога

Джерело: складено на основі [289].

Рейтинг 20 найкращих НУО світу станом на 2013 р.

Рейтинг	НУО	Країна	Сфера діяльності
1.	BRAC	Бангладеш	Скорочення бідності, мікрофінансування
2.	Wikimedia Foundation	США	Свобода інформації
3.	ACUMEN	США	Суспільний розвиток, соціальна допомога
4.	Danish Refugee Council	Данія	Проблеми біженців
5.	Partners in Health	США	Охорона здоров'я
6.	Ceres	США	Енергія, навколишнє середовище, вода
7.	CARE International	Швейцарія	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
8.	Medecins Sans Frontieres	Швейцарія	Медична допомога
9.	Cure Violence Global	США	Боротьба з насильством, діти та молодь, охорона здоров'я, миробудування
10.	Mercy Corps	США	Діти та молодь, біженці, миробудування
11.	Аропо	Бельгія	Розмінування, охорона здоров'я
12.	Root Capital	США	Економічний добробут, навколишнє середовище, гендерні питання, інклюзія, обмін знаннями
13.	Handicap International	Франція	Гуманітарна допомога
14.	INternational RESCUE COMMITTEE	США	Надзвичайні ситуації, проблеми біженців
15.	Barefoot College	Індія	Скорочення бідності
16.	Landesa	США	Закон і справедливість, економічний добробут, гендерні питання, соціальна допомога
17.	Ashoka	США	Діти та молодь, економічний добробут, освіта, охорона здоров'я, соціальна допомога
18.	One Acre Fund	Кенія	Економічний добробут, навколишнє середовище, інклюзія, харчування
19.	Clinton Health Access Initiative	США	Економічне зростання, навколишнє середовище, охорона здоров'я
20.	Heifer International	США	Економічне зростання, харчування, гендерні питання, соціальна допомога, вода

Джерело: складено на основі [282].

Рейтинг 20 найкращих НУО світу станом на 2021 р.

Рейтинг	НУО	Країна	Сфера діяльності
1.	BRAC	Бангладеш	Скорочення бідності, мікрофінансування
2.	Medecins Sans Frontieres	Швейцарія	Медична допомога
3.	Open Society Foundations	США	Демократія, освіта, обмін знаннями, соціальна допомога
4.	Danish Refugee Council	Данія	Проблеми біженців
5.	Ashoka	США	Діти та молодь, економічний добробут, освіта, охорона здоров'я, соціальна допомога
6.	Mercy Corps	США	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
7.	JA Worldwide	США	Економічне зростання, діти та молодь, освіта
8.	ACUMEN	США	Суспільний розвиток, соціальна допомога
9.	Cure Violence Global	США	Боротьба з насильством, діти та молодь, охорона здоров'я, боротьба за мир
10.	Landesa	США	Закон і справедливість, економічний добробут, гендерні питання, соціальна допомога
11.	SKOLL Foundation	США	Економічне зростання
12.	Oxfam	Великобританія	Суспільний розвиток, гуманітарна допомога
13.	Handicap International	Франція	Гуманітарна допомога
14.	Partners in Health	США	Охорона здоров'я
15.	Save the Children International	Великобританія	Охорона дитинства
16.	One Acre Fund	Кенія	Економічний добробут, навколишнє середовище, інклюзія, харчування
17.	RARE	США	Економічні можливості, обмін знаннями, довкілля
18.	Barefoot College	Індія	Скорочення бідності
19.	Heifer International	США	Економічне зростання, харчування, гендерні питання, соціальна допомога, вода
20.	Room To Read	США	Діти і молодь, освіта, інклюзія

Джерело: складено на основі [282].

Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів та запобігання їхньому виникненню

Миротворча функція:			
<i>Превентивна форма</i> (здійснює завчасне запобігання потенційним насильницьким конфліктам, тобто в межах превентивної дипломатії МНУО здійснюють заходи недопущення щодо переростання міждержавних суперечок у військові конфлікти)	<i>Посередницька форма</i> (передбачає, що МНУО відіграють роль посередника чи медіатора, при цьому надають пропозиції та ініціативи для встановлення діалогу, примирення)	<i>Мобілізаційна форма</i> (здійснює залучення місцевих людських ресурсів, які зацікавлені у вирішенні конфлікту та будуть долучати нових учасників до цієї діяльності, зокрема жінок, роль яких може бути особливо корисною у миротворчому процесі)	<i>Рейнтеграційна форма</i> (сприяє започаткуванню ініціатив з демобілізації, роззброєння та демілітаризації, а також інтеграції репатріантів на місця постійного проживання після закінчення військових дій, поверненню та відбудові окупованих територій)
Міжнародне бюро миру (International Peace Bureau), Світ без воєн і насильства (World without Wars and Violence), Перемога без війни (Win Without War), International Alert, Saferworld, Inter-peace, Міжнародні об'єднання за мир (Peace Brigades International), Федерація за всеохопний мир (Universal Peace Federation), Федерація всесвітнього миру (українська МНУО), Міжнародне товариство за мир і безпеку (International Society for Peace and Safety) та ін.	Міжнародна кризова група (International Crisis Group), Search for Common Ground, Femmes Africa Solidarite, Західно-африканська мережа з побудови миру (West Africa Network for Peacebuilding), Центр Картера (The Carter Center), Ініціатива щодо подолання криз (Crisis Management Initiative), Міжнародна асоціація миротворців (International Association of Soldiers for Peace), Центр за припиненню вогню та громадянські права (Cease Fire) та ін.	Search for Common Ground; Федерація всесвітнього миру, Міжнародний центр з питань правосуддя перехідного періоду (United States Agency for International Development), Saferworld та ін	The Nuclear Threat Initiative), Європейська організація з ядерних досліджень (Conseil Europeen pour la Recherche Nucleaire), Боннський міжнародний центр конверсії (The Bonn International Center for Conversion), Міжнародна прозорість (Transparency International), Фонд миру ядерної доби (The Nuclear Age Peace Foundation), Лікарі світу за запобігання ядерній загрози (International Physicians for the Prevention of Nuclear War) та ін
Інформаційна функція			
<i>Інформаційно-просвітницька форма</i> (передбачає здійснення просвітницької діяльності, що спрямована на просування цінності людського життя, пріоритетності миру та безпеки над війною за допомогою ЗМІ, фільмів, інших видів мистецтва та різноманітних культурних заходів, а також сприяє створенню альтернативних ЗМІ, які не втягнуті в інформаційну війну)	<i>Науково-дослідницька форма</i> (передбачає організацію наукових досліджень для вивчення шляхів забезпечення стабільного і стійкого миру та безпеки у всьому світі, організація наукових досліджень та науково-комунікативної діяльності, зокрема конференцій з проблематики миру та безпеки, захисту та просування прав людини тощо)		
Федерація за всеохоплюючий мир (Universal Peace Federation), Центр за гуманітарний діалог (Center for Humanitarian Dialogue), Інститут миру США (United States of Peace), Стокгольмський інститут дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute), Swisspeace, Міжнародний інститут миру (The International Peace Institute) та ін.	Interpeace, Saferworld, Міжнародний центр з питань правосуддя перехідного періоду (United States Agency for International Development), Федерація за всеохопний мир (Universal Peace Federation), Міжнародний інститут стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies), Центр стратегічних та міжнародних досліджень (Center for Strategic & International Studies) та ін.		

Соціально-гуманітарна функція			
<i>Гуманітарна форма</i> (передбачає організацію гуманітарних місій, реалізацію гуманітарних, соціальних програм та проектів)	<i>Правозахисна форма</i> (передбачає постійне відслідковування порушень прав людини під час збройного конфлікту та запобігання їм)	<i>Медична форма</i> (передбачає підтримку системи охорони здоров'я в зоні конфлікту, надання психологічної допомоги жертвам конфлікту)	<i>Екологічна форма</i> (передбачає захист та відновлення навколишнього середовища в територіальній зоні військового конфлікту)
Міжнародний комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross), Оксфам (Oxfam International), Карітас (Caritas Internationalis), World Vision International та ін.	Cease Fire (Центр за припинення вогню та громадянські права), Міжнародна амністія (Amnesty International), Freedom House, Міжнародне товариство з прав людини (International Society for Human Right), Міжнародна федерація з прав людини (Fédération internationale des ligues des Droits de l'Homme), Репортери без кордонів (Reporters sans frontieres), Міжнародний альянс «Врятуймо дітей» (Save the Children) та ін.	Лікарі світу (Doctors of the World), Лікарі без кордонів (Medecins sans frontieres / Doctors without Borders), Право на здоров'я (Health Right International), Міжнародна асоціація жінок-лікарів (Medical Women's International Association) та ін.	Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (International Union for Conservation of Nature), Грінпіс (Greenpeace), Всесвітній фонд дикої природи (World Wide Fund for Nature), Всесвітня організація захисту тварин (World Animal Protection) та ін.